ŞANLIURFA'nın KURTULUŞU ve GAP PROJESİ

Büyük HACI MUSTAFA HACI KAMİLOĞLU

Cemil Yetkin

ŞANLIURFA'nın KURTULUŞU

Yazan :

M. CEMİL HACIKÂMİLOĞLU
(Eski Belediye Başkanı)

3. Baskı

Dizgi ve Baskı:

Güneydoğu Gazete-Radyo-TV
Ofset Tesisleri A.Ş. ŞANLIURFA
Tlf : 0-414-312 33 22 Fax : 0-414-314 64 81

ÖNSÖZ

1. Cihan savaşında, Talat Cemal, Enver Paşalar: orduların başına geçerek, Savaşta Orduları mağlup (Yenilgi) Milleti perişan, Vatanımızı Düşmanlarımıza taksim ettirdiler. Cihangir Osmanlı Devletini esarete soktular. Mustafa Kemal Paşa bu perişan orduların ve milletin başına geçerek evvel Allah zaferler kaaznarak vatanımızı düşman istilasından kurtardı, genç ve dinç bir Türkiye Cumhuriyeti kurdu. Bütün milletler kendisini takdir etti. Türkiyenin Atası oldu. Atatürk Soyadını aldı. Türkiyenin Medarı iftiharı oldu. Atatürk'ün savaş zaferlerini, Kahramanlıklarını, Fedekârlıklarını; Talat, Enver, Cemal Paşalar yaptılar denilse ne kadar saçma ve gülünç ise Savaşa iştirak edipde Akçakaleye 60 Vagon Fransız askeri gelmiş asılsız haberleri değerlendirerek paniğe kapılan, soluğunu Karaköprüde alan, 2 topu da beraberinde kaçıran ve Urfa halkını paniğe kaptırarak, şehrin boşalmasına sebebiyet veren, nerede ise Fransız ve ermeniler bu panikten haberdar olarak şehri hakimiyetlerine almasına namus ve şerefimiz ayaklar altında kalmasına bir an kalmış iken, belediye Reisi Büyük Hacı Mustafa Haçkamiloğlu, derhal bütün tedbirleri alarak felaketleri önledi. Şebeke ve Suruç yolunda fransızlarla yapılan savaşları kazandığı halde Karaköprüye kaçarak Urfa'yı düşmana terk ettiğini hatırlamadan Kerküklü Ali Saip Mebusluk sıfatından istifade ederek, Ur Savaş soyadını alarak, Urfa savaşı adlı bir kitab yazdı. Urfa'nın düşmandan, esaretten kurtulması için başta Büyük Hacı

Mustafa Hacıkâmiloğlu ve 12 lerin ve savaşta büyük fedakarlıklar yapan Urfa'lı şehit ve gazilerin Badılı Said, İzollu Bozan, Dügerli Bekir, Odabaşı Mehmet Emin, Beylerin Bucaklı Mehmet Ağanın, Ahmet Rami Yetkin, Bekiri Arasun, Şeyho Ramazan ve Hasan Tatlı ve Hacı Ahmet Rastgeldinin fedakârlıklarına kahramanlıklarına sahib çıkması da o kadar saçma ve gülünçdür.

Ali Saip'in 60 vagon Fransız askerlerinin Akçakaleye geldiğini, herkesin canının kurtulması için Urfa'yı terk etmelerini, belediye Reisi Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu'na yazı gönderdiğini, Fesadı hanında bu yazı okunduğunda, Urfa halkının paniğe kapılmasına, Ali Saib'in teskeresi sebeb olduğunu ve bu teskereyi saklamadığına pişman olduğunu merhum Müftü Hasan Açanal efendi bana anlattı. Ali Saip'in firar ve zararlarını Kerim Fırat'ın Urfa Kahramanları adlı kitabında 52, 80, 90, 91 sahifelerinde yazılıdır.

Avukat Müslüm Akalın'da, Millî Mücadele Urfa adlı bir kitap yazmış. Çok ümit ederdim ki, Urfa'nın Millî kahramanlıklarını dile getirsin, getirmemiş. Ali Saip'in doğru olmayan yazılarını kitabından tekrarlamış olduğundan üzüldüm. Müslüm Akalının, kitabından alınan parçalar: sahife (126) Binbaşı Nuri Bey (Pehlivan Zade) 2 Tümen kumandanlığınadn gelen bir emirle Urfa Kuvveyi Milliye Kumandanlığına atandı, (225) Ali Saip bey mebus seçildiği için Kumandanlığı, Nuri bey yürütecektir. Ali Rıza bey Urfa mücahidesi kitabında sahife 129 «Urfa'nın Fransız muhaseresi 11 Şubat 336 tarihine kadar imtidat (uzadı) etti. Bu müddet zarfında aşayir ve ahali azmi kavile dayanıklı çalıştı. Muhasere, çember uzadıkça muhalif kuvvet propogandaları yükseliyor K. 13 Kumandanlığına müracaat ediyorlardı. K-13 kumandanı 2. Fırka kumandan alisi Miralay Akif beyi Urfa hududuna gönderdiği gibi Pehlivan

Zade Nuri Beyide Ali Saip'in yerine gönderdi.» Bu yazıda Ali Saip'in mebus seçildiği sözü ve ilişiği varmıdır? Yoktur. Ali Saib'in eski Türkçeden yeni Türkçeye çevrildiğinden sahife 148 de aynen yazılıdır: (Belediye Başkanı Hacı Mustafa, Hacı Ashat, Birecikli Hayali, Bozan Bey, Ali Saip mebus seçilmiş olduk. 19 Nisan 1920 yine sahife 163 de ise 22 Mayıs 1920 Millet Meclisine katıldım diyor) Yukarıda sahife 126 daki ifade kabul edilirmi? Tarihler gösteriyorki Ali Saib'in ayrılması, mebusluk sıfatı değil beceriksizliği neticesi vazifeden atılmış. Müslüm Akalının kitabından sahife 130: 9 Nisan 1920 öğleden sonra saat 2 de tarafların duruşmaları kararlaştırılmış olduğundan saat 2 de Hastahane'nin karşısındaki Karakoyun deresi üzerindeki köprü üzerinde mütasarıf Ali Rıza bey, Ali Saip Bey ve Belediye Reisi Hacı Mustafa ile Fransız kumandanı Hojor ve doktor Beşliyan ve siyasi güvenör Sajor konuştular. Müslüm Akalının sahife 126 da Ali Saib'in mebus seçildiği için kumandanlığı Nuri Bey yürütecektir, burada büyük bir çelişki meydandadır. Ali Saib kumandanlığa nasıl devam eder. Ali Saib sahife 132 de Fransız kuvvetlerini Carabulusa kadar izlemek ve geriye dönmeleri ihtimaline karşı tedbir alarak, 100 kişilik bir jandarma müfrezesi hazırlatarak, Teğmen Halil Münir bey kumandasında Fransızları 3 kilometre kadar geriden izlemesi için emir verdim. (258) Burada Nuri Bey nerede kaldı. Kumandanlık Nuribeye verildiğini yazan Ali Saip, bu seferde kendisi kumandan olduğunu yazıyor.

Müslüm Akalının bu çelişki sözleri kitabına almalarına üzülmemek elde değildir. 11 Nisan 1985 de radyoda denildi ki: Hüseyin Adam Vefat etmiş, sağlığında banda aldığımız sözlerini tekrarlıyoruz: Hüseyin Adamın bandından Urfa Kurtuluşunu dinliyelim. «Köprü Başında Belediye reisi Hacı Mustafa, Mutasarıf Ali Rıza Bey ve Kumandan Nuri Bey Fransızlarla görüştüler, anlaşma, imzaladılar.»

Bu ifadede, Ali Saipden bahsedilmedi. Ali Saip kitabında nasıl olur ben .Fransızlarla anlaşma yaptım, arkalarına Jandarma gönderdim gibi sözler yazmıştır.

Merhum Babamdan dinlemiştim : Pehlivan Zade Nuri Beyle Külaflı tepesinde Savaşı kontrol ve yapılacak işleri konuşuyorduk. Fransızlar bizi görmüşler, makinalı tüfenk ateşine tuttular : ben Nuri Beyin çekilmesini bekledim. Nuri beyde benim çekilmemi bekledi. Ben bir adım geri çekildim. Nuri beyde bir adım bana doğru geldi. Ben bir adım daha çekildim. Nuri beyde bir adım bana doğru geldi, ateş tesirinden bu süretle kurtulduk. Bu ifadede gösteriyorki kitabında yazdığı gibi Ali Saip konuşmada ve devam eden savaşta yoktur. İşte evlatlarımız bu gibi yanlış kitaplar okuyarak yanlış fikirlere kapılmamaları için yazılan kitaplardan örnek vererek Şanlıurfa Kurtuluş Savaşı'nda hakiki fedakârları, kahramanları ve hainleri tanıtmak için bu kitabı yazmak mecburiyetinde kaldım. Okuyucularımın görecekleri kusurlarımın bağışlanmasını dilerim.

Kuvveyi Milliye ve Belediye Başkanı
Büyük Hacı Mustafa Hacıkâmil'in oğlu
Eski Belediye Başkanı
Cemil Hacıkâmiloğlu

BÜYÜK HACI MUSTAFA HACIKÂMİLOĞLU'NUN HAYATI

Büyük Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu 1870 tarihinde Şanlıurfa'da doğmuş. Babası Hacı Osman Hacıkamiloğlu oldukça zenginmiş: Eski zamanda kasa, BANKA olmadığından paralarını Altın olarak tenike kutularda saklarlarmış. Hacı Osman Hacıkâmiloğlu'da bir kaç kiloluk Osmanlı Altınını bir teneke kutuda saklamış. Altınların yerini öğrenen kölesi bir gece Altınları olarak kaçmış, sabahleyin Kölenin Altınları Kaçırdığını öğrenmişlersede köleyi birdaha bulamamışlar. Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu 8-10 yaşında iken Babası Hacı Osman Hacıkâmiloğlu vefat etmiş. Bir kaç sene sonrada Annesi Hafıza'da vefat etmiş. Annesi Hafize bugünkü Velibeğ Hamamını yaptıran Veli bebin Torunudur. Doğancı Ailesindendir. Velibeğ bir kaç Bahçe ve Velibeğ Hamamını vakıf etmiş. Hacı Osman Hacıkâmiloğlu'ndan bir miktar mülk ev vs. kalmış isede kardeşleri satmışlar. Hacı Mustafa Hacıkamiloğlu Gençlik devresinde iş aramış, yine Hacıkâmiloğlu Ailesinden ozamanın çok zenginlerinden, tanınmış Tüccarlarından Hacı Bekir Kâmil den iş, istemiş. Hacı Bekir Kâmil Hacıkâmil hanında ona bir oda göstermiş, bir kaç defter vermiş bu odada otur, Ticari hesaplarımı sana gönderirim, defterlere kayıt edersin der. Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu'da kabul eder, odada oturarak gelen hesapları defterlere kayıt eder. (Hacı Kâmil Hanında 30 odası ve geniş avlusu, avlunun ortasında su fiskiyesi olup, Şanlıurfa'nın Ticari merkezi olup bu hanında Hacı Kâmil Ailesine ait olduğu için Hacı Kâ-

mil hanı adını almıştır) Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu'nun oturduğu odada suya yakın ve güneş görmediğinden çok rütübetli imiş. Merhum Babam anlatmıştı, bu son derece rütübetli, oturması çok zor, duvarları yosun bağlamış odada gelen hesapları defterlere kayıt ettim. Kimseye muhtaç olmamak için 2 sene çalıştım. Bu iki, sene içerisinde bir gün Hacı Bekir Kâmil odama uğrayıp, hesabına bakmadığından, Odasına gittim. Amuca dedim; bana uğramadın hesaplar yanlışmı, doğrumu 2 senedir kontrol etmedin, gel kontrol et dedim. Amucam dedi ki : Benim hesaplarımı gören kâtiplerim çok, onlar işlerimi görüyorlar, senin kayıt ve hesaplarına ihtiyacım olmadığından kontrol etmiyorum. Bu cevabına çok üzüldüm. Madem ihtiyaç yoksa, ben bu rütübetli odada neden oturuyorum? ben hemen ayrılacağğım. dedim. Hayır ayrılmayacaksın zorluğa dayanıp dayanmıyacağını seni denedim. Senin bu fedakârlığından memnun oldum, ben Halebe gidiyorum, seni beraber götüreceğim ve götürdü.

Halep. Suriye'de bir Vilayettir. Osmanlı Devleti Zamanında Suriye bizimdi. Şanlıurfa o zaman Sancak mutosarrıflık olup, Halep Vilayetimizdi, İdari teşkilat olarak (Şanlıurfa kaza, «Kaymaklık» Halep Valiliğine bağlı idi) Halep büyük bir Ticari merkezi, Anadolu'nun her tarafından Tüccarlar Halep'e giderler, orada memleketlerine Fatura yani Dokuma işleri, Sabun, Gaz, Tuz Hulasa bir Memleketin ne ihtiyacı varsa Halep'den temin edilirdi. Bu sebeplerden Halep çok sayılı, Ticari merkezi idi. Eski zamanda Elektrik olmadığından evlerin odalarını aydınlatmak için lambalarda gazyağı yakarlardı. İşte bu lambaların Gazyağını karşılamak için Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa bir çok vilayetlerin gazyağlarını Halep'den temin ederlerdi. Halep Tüccarları, halen Rus işgalinde bulunan akaryakıt merkezi eskiden Osmanlı Devleti idaresinde olan Bakü ve Batuma gazyağı sipariş verirlerdi. Siparişi veren Tüccar gaz

bedelinin yarısını Bakü ve Batumdaki tüccar namına Bankaya yatırırdı. Parayı alan Baküdeki tüccar, 15 kiloluk kapalı tenekelerde hazırlanmış gaz yağğını bir Gemi ile para sahibi namına İskenderun limanına sevk ederlerdi. Ve sevkinide yine Halep tüccarına bildirirlerdi. Telgrafı alan Halep tüccarıda, kalan parayı hemen bankaya yatırmak mecburiyetindeydi. Bu parayıda Anadoludan gelen sipariş veren tüccarlardan aldığı paralarla karşılarlardı. Batum, Baküden İskenderun limanına gelmiş, Sahile istif edilen gazyağı tenekelerini Anadolu tüccarına, sipariş miktarı teslim edilirdi. O zaman kamyon olmadığından develere yükleyerek her Tüccar memleketine götürdü. Odalarını aydınlatmak için memleket halkına satış yaparlardı.

Hacı Bekir Kamil'i çekemeyen Halep tüccarları bir gün toplanırlar. Hacı Bekir Kamil'in ticari itibarını kırmak için birleşirler. Hacı Bekir Kâmil bedelinin yarısını Bankaya yatırmak suretiyle bir gemi gazyağını Bakü'ye sipariş verir ve Anadolu tüccarlarından sipariş bekler. Halep tüccarlarıda Baküya sipariş verir ve gaz fiyatınıda ucuzlatırlar. Anadolu tüccarları tabi olarak daha ucuz olan Halep tüccarlarına sipariş verirler, bedellerini öderler. Hacı Bekir Kamil'e sipariş vermezler ve bedelde ödemezler. Hacı Bekir Kamil'de gaz yağının yarı bedelini Anadolu tüccârlarından beklediği için sipariş vermiş gazyağı yüklü gemi hareket etmiş, yarı bedelini ödenmesi için Hacı Bekir'e telgraf gelmiş.

Hacı Bekir Kâmil para alamadığı için, yarı parayı ödemekten aciz kalmış. Sabahleyin parayı bankaya teslim etmez ise, Hacı Bekir Kâmil iflas edecek. Halep'de ticari itibarı kalmayacak ve siparişte bundan böyle kabul edilmeyecek. Hacı Bekir Kâmil sabaha kadar uyumaz, seccadeyi serer Allaha iltica eder, gün doğmadan kapı döğülür. Hacı Bekir Kâmil kapıya gider, bakarki kendisine rekabet eden tüccarlar kapıya gelmişler, aman Hacı Bekir bey biz

«yaptık sen yapma kusurlarımızı bağışla.» Hacı Bekir Kâmil misafirleri evine alır, kibarlık gösterir, hayır ola ne istersiniz yapayım; derlerki biz gaz yağının fiyatını kırdık, paralarını aldığımız Anadolu tüccarları ve Develer İskenderun sahilinde gazyağı yüklü gemiyi bekliyorlar, sipariş verdiğimiz gemide fırtına yüzünden İskenderun sahiline gelemiyor, tüccarlar ve deveciler hani gazımız deyip yakamızı bırakmıyorlar, «kepaze olduk.» Senin sipariş verdiğin gaz yağı yüklü gemide İskenderun sahiline yanaşmış, boşalmasını bekliyor, biz senin itibarını kırmak isterken bizim itibarımız kırılacak, sana istediğin kadar kâr verelim bu gemiyi bize devret, yakamızı tüccarlardan, develerden kurtaralım. Hacı Bekir Kâmil kabul eder, parasını ve kârını alır. O gün kalan borcunu vaktinde bankaya öder, şeref ve itibarı kırılmaz kârda eder. Halep tüccarlarıda gazyağını devir alarak tüccar ve devecilerden kurtulur, fakat hem gazı zararına satmalarından hemde Hacı Bekir Kâmil'e dolgun kâr vermelerinden, külli zararlara girerler. Halk arasında derlerki «az kaz, uz kaz, boyunca kaz, çünkü herkes kazdığı kuyuya düşer.» Bu misal gösteriyorki her ne iş olursa olsun doğruya Cenabı Hak yardım eder hile ve dolap kuran perişan olur. Hacı Bekir Kâmil ticaretine şerefle, Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu'da yanında kitabetine devam eder.

Merhum Babam anlattı : Halepte Hacı Bekir Kâmil'in hesap ve kitabetini yapmaya devam ettim. Sipariş veren Şanlıurfa tüccarlarına Halep'de manifatura eşyalarını alıp gönderen, komisyonculuk yapan Yahudi Azra, bir gün yanıma geldi; komisyonculuk yapıyorum. Hacı Bekir Kâmil sana kefil olursa seninle ortak olalım. Komisyonculuğu beraber yapalım dedi. Kabul ettim gitti, yazılı kâğıdı getirdi. Hacı Bekir Kâmil kâğıdı alıp parçaladı, çöp kutusuna attı. Azra'da gitti. Keşke bir handa bir odam, bir masam, bir sandelyem, bir kasam olsa, hiç bir sermayem olmassa da ba-

na yeter çalışırdım, çok hafif bir sesle kendi kendime söylendim. Bir gün sonra yine işimin başına geldim. Hacı Bekir Kâmil beni yanına çağırdı. Hafize hanında sana bir oda tuttum. Al anahtarını git dedi. Anahtarı aldım hana gittim odayı açtım, anahtar üzerinde bir masa, bir kasa bir sandelye buldum. Kasayı açtım bir kuruş para yoktu mütevekkil odada sandalyede oturdum. Oda komşum Yahudi İshak yanıma geldi, komşu hayırlı olsun. Sermayeni söyle bende o kadar koyayım ortak olalım dedi. Ben cevaben : sermaye gizlidir, sırdır bir kaç gün ortaklık yaparız memnun kalırsak sermayeyi söylerim dedim. Kabul etti. Kendisinin bez balyaları çok olduğunu odasına sığmadığını bir kısım bez balyalarını benim odaya koymasını rica etti; kabul ettim. Balyaları odama taşıdı. Bir kaç gün sonra Urfa'lı bir tüccar yanıma geldi, baktı kasa masa bez balyalarını gördü. Dedi ticaret eşyalarını almak için 400 Altın getirdim. Yanımda taşımak tehlikelidir. Bu altınları kasaya koy. Peki dedim, Kasaya koydum; eşyaları ben sana alayım dedim, memnun oldu, çarşıya gittik, istediği eşyaları 400 altından daha fazlasına aldım. Eşyaları vadeli aldım, kefil oldum, adam Urfa'ya gitti, manifatura eşyalarını gönderdim. Urfa'da tüccarlar eşya bedelini ucuz ve hemde iyi kaliteli görmüşler, sormuşlar bu eşyaları Azre'-mi aldı? hayır Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu aldı deyince adresimi alan yanıma geldi. Gelenler yanlarındaki altınları bana teslim ettiler. Çarşıya giderek istedikleri malları alıp sevk etmeye başladım. Aldığım komisyonla sıkıntım kalmadı. Komşum Yahudiyi çağırdım ben ortaklık yapmayacağım söylediğimde, adam bezlerini kaldırdı. Urfa'dan siparişlerde çoğaldı, bir müddet sonra Yahudi Azra yanıma geldi. Ben Hacı Bekir Kâmil'in kefaletinden vazgeçtim, gel ortak olalım. Neye vazgeçtin dedim, cebinden mektuplar çıkardı oku dedi okudum.

Azra : Senelerden beri komisyonculuk yapıyorsun bu sene işe başlayan Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu senden % 10 ucuz ve daha kaliteli eşya gönderiyor, birazda hakaretler yazılı idi. Bana çok ısrar etti, ortaklığı kabul etmedim. Seneler geçti, Halep'in en sayılı tüccarlarından oldum. İşte Allah'a iltica eden, doğru dürüst çalışan Büyük Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu çok zengin ve sayılı bir tüccar olur. 1914 senesinde 1. Cihan savaşı başlayınca Büyük Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu Halep'i terk eder. Şanlıurfa'da gümrük hanında bir oda kiralayarak ticaretine devam eder. Halep'de ticaret yaparken, kendisine Kitabet yapan Kilis'li Suphi, Merhum Babam'a anlattı. Sen gittin yerinde ben oturdum. Halep piyasasını senden soran tüccarlar yerinde ben oturduğum için, piyasayı benden sormaya başladılar. Bir gün Tuz piyasasını Telefonla sordular, fiat söyledim meğerse yüksek söylemişim, telefonda bana dedilerki şu kadar ton tuzumuzu söylediğin fiata kabul edermisin? fiat verdiğim için kabul etmeye mecburdum, kabul ettim. Biraz sonra tekrar telefonla sordular şu kadar ton tuzumuz daha var, bunuda aynı fiyata kabul edermisin? Kabul ederim. Bir kaç saat geçti, tekrar telefon edildi, yaptığımız alışverişte sana 400 madeni altın gönderirsek kabul edermisin? kabul ederim. Ve biraz sonra 400 madeni altın gönderdiler. Altınları aldım, sizin sayenizde bende zengin oldum. (Bu misalde gösterirki sağlam dürüst çalışanlar daima kazanmışlardır).

Merhum Babam Mustafa Hacıkâmiloğlu ticarete devam ederken, birde Şanlıurfa'nın Birecik Sakip oğullarına ait Halepli bahçesini icar etti. Halepli bahçenin güzel iki katlı binası vardı. Binanın girişinde 200 M2 avlusu, batı tarafında süslü kurnaları bulunan tam teşkilatlı, güzel bir hamamı vardı. Büyük avlunun batı kısmında hizmetçilere ait ayrı birkaç oda, ayrı bir mutfak ve salonu vardı. Büyüük salonda 20 basamaklı merdivenle yukarı çıkıldığın.

da: kuzeye karşı büyük bir salon, batı tarafında bir kaç oda, doğu tarafından meşhur Halil beyin köşkü gerek köşkten, gerekse salondan etraf bahçelere, ağaçlara, dağlara seyir etmek çok zevkli ve neşeli, Şanlıurfa'da emsali bulunmayan bir seyfiye idi. Keyfine zevkine düşkün Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu'nun aradığı bir yerdi. Bahçenin suyu çok azdı, sebze yetiştirmeye, meyve ağaçlarına kâfi gelmiyordu. Sene bol yağmurlu olursa Direkli pınarından su gelirdi, mümkün mertebe sebze ve meyve ağaçlarına su verilirdi. Kurak senelerde sebze ve meyve ağaçları perişandı. Merhum Babam Halep'e gitti. Halep'den bir motor Pomp getirdi, köşkün altında avluda bulunan kuyuya yakın bir odaya motoru kurdurdu. Santrafişi boru ile kuyuya bağladı, dışarı kısmında da büyük bir havuz yaptırdı. Motorla çekilecek suyuda borular ile yeraltından havuza bağlattı. Havuzun etrafını güller ve nadir çiçeklerle süsledi, oturulacak güzel yerler yaptırdı, meyve ağaçlarının ve sebzelerinin sularını havuzda toplanan su ile temin etti, binlerce meyve ağaçları yetiştirdi. Hele Nar ağaçlarının verdiği narla da emsâlsizdi. Şanlıurfa'da Halepli bahçesinin narları şöhret buldu. Bahçe emsâlsiz bir bahçe oldu, havuzun etrafındaki güllerin, çiçeklerin manzarası dillerde destan, bağı bostan, gül gülistan, dünya-Cennet misali oldu. Yaz aylarında motorun çalıştığı zaman sular fıskıyelerden fışkırırken arasıra yabani bülbüllerinde ötüşünden gül ve çiçeklerin yanında büyük dud ağaçların gölgesinde oturup dinlenmeye doyum olmazdı.

Sıcaklar başladımı ailece Halepli bahçesine giderek bu güzelim bahçede yaz aylarını köşkte, eyvanda, havuz başında hayat sürerek günlerimizi geçirirdik.

Merhum Babam ve Annem çok misafir severlerdi. Misafirlerimiz hiç eksik olmazdı. Ekseri misafirlerimiz Amcalarım, Teyzelerim, Dayılarım ailece çocukları ile beraber bahçeye gelirlerdi. Başkaca Babamın ve Annemin

dostları ahbaplarıda gelirlerdi, yatmak suretiyle günlerce ailece bahçede kalırlardı. Biz çocuklar günde bir kaç defa havuzda yıkanırdık. Bahçede beslenmekte olan Kuzular kesilir, yemekler yapılır, incir, üzüm, nar gelen misafirlere ikram edilirdi. Bahçıvanlarımız ve gerekse hizmetçilerimizde misafirlere hizmetten çekinmezlerdi, seve seve hizmet ederler, misafirleri iyi karşılardı, ortaklık yapan bahçıvanlarımız, gelen misafirlere yapılacak yemekler için her gün Patlıcan, Domates, Biber, Meyve sebze vermekten hiç bir zaman çekinmediler. Usanmazlık göstermediler, misafirlere ikram edildikçe sebze ve meyvelerimizde çok bereketli olurdu, noksan olmazdı artardı. Bahçıvanlarımız sebze ve meyveleri şehire götürmek için toplamaktan aciz kalırlardı. Bahçemiz bu kadar bereketli idi. Havuzun yanında 50 kadar incir ağacı vardı, bu incirleri gelen misafirler serbest yedikleri gibi, komşu bağ sahipleri bağlarına giderken çocukları bahçenin doğusunda bulunan bütün mahalle çocukları serbestçe yedikleri halde iyi hatırlarım, 3 günde bir kaç yüz kilo incir toplanır sepetlere konularak satılmak üzere şehirde bakkala gönderilirdi.

Bu artışdan dolayı bahçevanlarımız misafirleri iyi karşılarlardı, gelen misafirlerin çocukları bahçede serbestçe dolaşır sebze ve meyve toplarlar hiç bir kimse itiraz etmezdi, çünkü boldu. Halepli bahçesine yaz aylarında giderdik, kış aylarında bahçevanlarımız hizmetçilerimiz bahçede kalırlar işleriyle meşgul olurlardı. Bizim kış ayında gitmediğimizden ve akrabalıktan istifade eden Küçük Hacı Mustafa Yetkin Halil Beyin Köşküne gider orada kalmaya başlar. Akrabamız olduğu için bahçıvanlarımız ve hizmetçilerimiz hiç bir itirazda bulunmazlar. Alıştıkları şekilde misafir kabul ederler. Uzun bir müddet kalır. Merhum Babam'danda bir itiraz bir haber çıkmadığından adamlarımız Hacı Mustafaya karşı bir itirazda bulunmaz-

lar. Sonradan Küçük Hacı Mustafa Yetkin'in bahçeyi zaptetmek emelinde olduğu anlaşıldı. Bir gün ben Narinci Mahallesinden yoluma devam ederken, Küçük Hacı Mustafa Yetkin'in önümde yürümekte olduğunu gördüm. Belimde bağlı tabanca ile öldürmeye karar verdim. Arka sokaktan dönerek aniden önüne çıkmak suretiyle Tabanca ile ateş ederek onu öldürmek istedim. Ben köşeyi döndüm ha şurada, ha burada aradım, bir türlü bulamadım. Eve geldim. Babam benden sordu. Bugün ne yaptın Küçük Hacı Mustafa Yetkin'den bir yazı aldım, önüne çıkıp öldürmek istemişsin. Küçük Hacı Mustafa Yetkin işi anlamış, geri kaçmış, babama yazdığı yazıda diyorki, oğlun Cemil beni öldürecekti, kendimi zor kurtardım. Allah ve hemşiremin hatırı için (Hemşiresi Babamın ikinci ailesi idi) bahçeyi işgalımdan dolayı beni af et, bahçeyi bana bağışla yazmış. Sen böyle bir iş yaptınmı? Evet dedim. Bu sefer muaffak olamadım. İkinci fırsatta öldüreceğim. Niçin bizim bahçemizi işgal etti;; bu işgalinden ben çok üzgünüm onun için Küçük Hacı Mustafa Yetkin'e bahçeyi sahip ettirmeyeceğimi söyledim, oğlum : bu bahçe mülkümüz değildir. Sen Hacı Mustafa'yı öldürecek olursan itibarımızı kırarsın. Derlerki elin malı için amca oğulları bir birini öldürdü. Ben istersem bunu öldürecek adamlarım çoktur, sana hacet kalmaz. Arap Reşit yanıma geldi, bahçeyi işgal eden Hacı Mustafa Yetkin'i emret öldüreyim dedi. dedim, benim Amcaoğlu'nun intikamını almak için seni öldürmem icap eder. ve öldürtmek istemedim. Sakın el âlemi bize güldürme diyerek beni vaz geçirdi. Ve ilave etti, Mülk sahibi Zeliha Hanım ağır hasta idi, bakıcı bana haber gönderdi : Zeliha Hanımın mühürü elimdedir, bana bir kaç altın ver Halepli bahçesinin mülküyetini sana mal edebilirim. Ben hiyle ve haramı kabul etmedim, hiç bir zamanda kabul etmeyeceğim. Bırak bahçe Hacı Mustafa Yetkin'de kalsın, ben vaz geçtim. Halep-

li bahçe Hacı Mustafa Yetkin'in elinde kaldığı müddetçe eski parlaklığını gösteremedi adeta veran oldu son zamanlarda Hakkı kararla yani güya 20 senedir elinde kaldığını iddia ederek namına tapu yaptırdı. Fuar kurmak üzere belediye istimlak etti. Halepli bahçesi elimizden gittikten sonra keyfine zevkine düşkün olan Merhum babam kır aleminde keyfini, zevkini sürdürdü. Şanlıurfa'nın güney doğusunda Merkafe denilen mağarada aylarca kalırdı. Şanlıurfa'nın en meşhur saz çalanlardan Kemani Bedo, Kanuni Aprem, Tamburi Abe, Udi Abdunur saz heyeti olarak Merkafeye götürürdü. Ve Bestekâr Halil Kirişçi, Abdurrahman Mahi, divan ve hoyrat söyleyenlerden de Damburacı Derviş, Nuri Hafız, Mıkım Tahir hep beraber Merkafede toplanırlar, şarkılar ve hoyratlar söylerler. Merhum Babam eğlenirdi. Bu heyeti dinlemek için bir çok Şanlıurfa'lılar arkadaşları ile birlikte civar mağaralara giderek zevkle bunları dinlerdi. (Mağara dediğimiz eski zamanda Şehrin evlerini yapmak için kayaları oymak süratiyle yapı taşı çıkarırlardı. Bu taşlardan şimdiki çimento olmadığından bu taşları bina yapımında kullanırlardı, işte bu senelerden beri oyulmuş taşları alınmış boşluklara mağara denilirdi. Bu mağaralar yazın çok serin Şanlıurfa'lılar yazın sıcağında gurup, gurup ahbaplar birleşerek günün tatil günlerinde bu serin mağaralara giderek eğlenirler ve Merkefede ahenk edilen çalgı ve gazelleri besteleri dinlerlerdi, gazel okuyanlardan Damburacı Derviş Babamın çok merakına gelmiş kendisini İstanbula götürmüş Derviş anlattı : Babanla beraber bir gün boğaz için de bir sandala binerek denizde dolaşmaya başladık, Derviş bir Sekâh oku dedi, Hacı Efendi bu acel beşiğinde ben nasıl gazel okuyacağım, dalgalar bizi perişan etti, nerde ise denizin dibine girip boğulacağız, bu halde ben nasıl gazel okuyacağım. Oku dedi birşey olmaz ben de okumaya başladım. Boğaz içindeki evler pencerelerini şa-

kır, şakır açtılar, gazelimi dinlemeye başladılar, bende coştum, gazelleri sıraladım. Gezmemiz bitti, geri döndük baktımki arkamızda 70 sandal (kayık) takip ediyordu, sahile geldik. Baban kayıkçıya para ne kadar vereyim dedi. Kayıkçı asla para istemez bugün bizden 70 kayık, meraklı adamları kayıklarına bindirdiler, fazlası ile ücret aldılar. Siz hergün gelin para istemez. Yine Derviş anlattı: İstanbulda Ali Kılıç ve bir arkadaşı Babandan davet istediler. Baban davet etti Beyoğlunda bir lokantaya girdiler yediler, içtiler lokantadan çıktılar, Baban bana Derviş sen paralarını ver dedi misafirler yürüdüler ben hesap pusulasına baktım 110 lira arkalarına koştum Hacı Efendi Hacı Efendi 110 lira istiyorlar ben bu parayı vereyimmi? Baban git ver, git ver dedi, bende verdim. Dervişin arkalarından koşması haklı idi 55 sene evvelki 110 lira beher madeni altın onar liradan değer idi 11 madeni altın bir ziyafete verilmesi bugünkü paraya kıyasla çok bir paradır. Hacı Mustafa Hacı Kâmiloğlu, birgün yine Merkafeye giderken meşhur gazel okuyanlardan Kel Hamza'yı beraber götürür. Kel Hamza fırında çalışır, yövmiye alarak aile çocuklarını geçindirirken 15 gün Merkafede Hacı Mustafa'yı gazel okuyarak eğlendirir. 15 gün sonra izin alır eve gelir, endişe ile kapısını döğer, 15 gündür parasız, pulsuz halleri ne oldu ailesine ne cevap verecek şaşkın, şaşkın evine girer, bakarki: ailesi ve çocukları çok neşeli ve memnunlar ailesi der Hamza bol miktarda bize Şeker, Pirinç, Yağ, Un, çok miktarda para gönderdin çok memnun kaldık. Hamza Hacı Mustafa'nın gönderdiğini anlar. İşte Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu eğlenmesini bilir, kendisini eğlendirenide memnun etmesinide bilirdi.

Yine Meşhur Keman çalanlardan, Mıtırıp İbo bana anlattı: Beni Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu ara sıra çağırır, kemanımı dinlerdi, bir gün dedim Hacı Ağa: ben yalnızım evlenmek istiyorum, evlenecek paramda yok, bütün

masrafımı verdi beni evlendirdi. İşte ağa o idi. Büyük Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu düşkünlere yardımı da çok severdi. Ziraat Bankası veznadarı olarak 1938 senesinde Van'a gittim. Bir gün para almak isteyen Van'lı bir adam bana paranın iyisini ver dedi bende seri ve sıra numaraları bozulmamış bir desteden kendisine sayarken görülmemiş para dedim, benim kastim paranın yeni piyasaya çıktığını söylemek istedim. Adam yanlış anladı, benmi para görmemişim? Benim Şanlıurfa'lı Hacı Mustafa'nın oğlu olduğumu bilmiyordu, adam kızdı benmi para görmemişim, Ruslar Van'ı işgal ettikleri zaman Urfa'ya göç ettik, Urfa'da parasız perişan kaldık, yardım istedim, bana dediler Belediye Reisi Hacı Mustafa'ya git o yardım eder bende belediyeye gittim. Belediye Reisi Hacı Mustafa'ya parasız perişan kaldığımı söyledim, Belediye Reisi masanın kenarından bir parça kağıt kopardı, bir şeyler yazdı bana verdi, gümrük hanında filan adama götür dedi, ben odadan çıktım. Merdivenden inerken kendi kendime söylendim ha, Belediye Reisi yardım yaparmışda yaparmış bir düzgün kâğıda kıymayan Belediye Reisi bana yardım mı edecek, elimdeki kağıt parçasını attım geldim. Urfalılar benden sordular, ~~Hacı Mustafa~~ Hacıkâmiloğlu, sana ne yardım etti? sizde benden eğleniyormusunuz, yazı yazmak için bir kâğıda kıymayan adam bana ne yardım edecek bir parça kağıt elime verdi git filan adama: Kağıdı ne yaptın benden sordular, attım dedim, aman durma o parçça kağıdı nereye attınsa bul parça kağıdını al, söylediği adama götür dediler. Bende kağıt parçasını aldım. Gümrük Hanında, söylediği adama gittim. Adam bana tam otuzbeş madeni altın verdi, ben mi para görmemişim dedi bana çıkıştı. 35 madeni altın bugünkü para ile kıyaslanınca çok para bu yardımı ancak sultanlar yapabilir.

Merhum Babamın bu iyi huylarından dolayı çok hatırı sayılırdı. Merhum Babam anlattı: beni Mahkeme Reisi çağırdı dediki ben Diyarbakır'dan Urfa'ya geldim, gelmek için vasıta bulamadım, Urfa'lıların binmiş oldukları Kamyonun şoför mahaline bindim, yolda eşkiyalar hepimizi soydular. Urfa'lılar biz Büyük Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlunun akrabalarıyız dediler, eşkiyalar almış olduğu eşyaları sahiplerine geri verdiler. Ben akrabası olduğumu söylemedim, benim eşyalarımı geri vermediler, o halde bu eşkiyalar senin eşkiyaların, adamlarını yollara gönderip adam soyduruyorsun. Merhum hayrette kalmış. Hakim Bey eğer Urfa ile Siverek arasında sizi soymuşlar ise benim eşkiyalarım olabilir, Siverek Diyarbakır arasında soyulmuş iseniz benim adamlarım değil. Mahkeme Reisi evet bizi Siverek ve Diyarbakır Arasında soydukларına göre adamlarınız olmadığına kanat getirdim, akrabayız diyen Urfa'lıların eşyalarını geri vermeleri uzaklarda da olsa hatırınızın sayılmasını takdir ederim dedi.

Şanlıurfa Ziraat Bankasında memur iken hangi köy olduğu hatırımda kalmadı. Harranın bir köyünde Bankanın alacağının tahsili için beni icra memuru ile o köye gönderdiler. Jandarma alarak köye gittik. O zaman asayiş iyi değildi, adam borcunu vermediği için icra memuru devesini Haciz etti, Jandarmaya o deveyi buraya getir dedi. Jandarma gitti, boş geldi. Memur neye deveyi getirmedin? vermediler. Başıma toplandılar beni döğmeye kalktılar. Memur: elinde silahın var git deveyi getir. Memur bey ben adam öldürmeye yetkim yoktur. Gidemem dedi. Ben gittim. Devenin yularını açmak isterken, köy odasından bir ihtiyar, çıktı, Arapça bağırdı (mestahi hadek veledi rical Hacı Mustafa Hacıkâmil) Manası utanmazmısınız bu Deveyi götürmek isteyen, çok muhterem Hacı Mustafanın oğludur. Devenin yularından siz tutun, nereye isterse oraya götürün dedi. Ben Devenin yularını açma-

dım, bekledim bir genç geldi, devenin yularını açtı. Ben İcra Memurun bulunduğu tarafa yürüdüm. Adam beni takip etti. Memura teslim et dedim, adam memura teslim etti. Memur Hacı Mustafanın şöhretine hayran kaldı.

Merhume Annem anlattı : ticaret için babanla Halebe giderdik. O zaman şimdiki gibi vesait yoktu. Fayton dedikleri at arabası ile Halebe gider, gelirdik, bir gün babanla beraber Halep'den Şanlıurfa'ya geliyorduk, yolda bizi eşkiyalar kılıçlarını çekerek yolumuzu kestiler, arabacı durdu, baban arabadan indi, eşkiyalar kılıçlarını kınına koydular, babanın elini öptüler, kusura bakma tanımadık dediler ve bizi uğurladılar.

Büyük Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu tedbirli, telaşsız, temkinli, çok cesurdu, eskiden Şanlıurfa'lıların sıra adetleri vardı. Kışın uzun geceleri ahbaplar sıra ile gecede birinin evinde otururlar, evlerinde eğlence tertip eder sohbet eder çiğköfte, Tatlı, Meyve yerler ve sonrada herkes evlerine dağılırdı. İşte sıra geçesinden evine gitmekte olan Hacı Mustafa'yı öldürmek için kollayan öğretilmiş bir adam Köroğlu kahvesi yakınlarında yanına yaklaşmış saat kaç diye sormuş, adamın maksadı Büyük Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu saatle meşgul iken kendisini kurşunla vurmak idi. Merhum kendisine suikast edileceğini hemen anlamış, hiç bozmadan peki saate bakayım deyerek hemen taabncasını çekmiş adam saata bakacağını zannederken taabncayı görmüş, şaşırmış. Hacıkâmiloğlu'nun seri ateşi karşısında elindeki tabanca ile bir tek kurşun sıkabilmiş. Ve kaçmış. Hacıkâmiloğlu ateş ederek adamı kovalamış adam Velibek hamamının karanlık tarafında bulunan tuvaletlerinin birine saklanmış, ben sabahleyin haber aldım hadise yerine gittim.

Velibeg hamamının karşısındaki duvarda Merhum Babamın tabanca kurşunlarının izlerini gördüm.

Jandarma Komutanı Ali Rıza Beyin Şanlıurfa mücahidesi eserinin 112-113 sayfalarında aynen şöyle yazılıdır.

BELEDİYE REİSİ HACIKÂMİL ZADE HACI MUSTAFA EFENDİ :

Belediye Reisi ve mudafai Hukuk Cemiyetinin Azayi mühimesinden Hacı Kâmil Zade Hacı Mustafa Efendi cidden (önemli) Tevir ve veziyetinde dürbinlik olduğu gibi fedakârlığında ne kadar icaleikalem (çok yazı yazılsa da) edilse mübaliğe edilmemiş olur. Müdafai Hukuk cemiyetinin teşekkülünden mükadem (evvel) yukarda zikri geçtiği vecihle memlekette bu hususta ilk atılan bu zattır. Bundan mukadem Siverekli Ali Efendi atılmış ve pek çok propaganda yapmış isede muaffak olamamıştı. Ali Efendi çok salım düşünür, ve uğraşır, muhakemesini yürütür. Fikrini tatbik edemediyse derakap (hemen) meyus olur. Hacı Mustafa Efendi hiç bir vakit Meyus olmamış ve en buhranlı zamanda yine metin davranmış Hacı Mustafa Efendi Müdafai Hukuk cemiyetine intisap (girdiğinden) ettiğinden sonra Fransızlara daha ziyade mülamiyet (yumuşaklıkla) sokularak efkâr ve proğramını ona göre tanzim eder hakikaten kendisini kullandığı gibi arkadaşlarını da idare ederdi.. Muma ileyh (bu adam) fevkalade tahsil görmüş bir simanın iktidar veliyakatini gösterecek derece ibraz hizmet ettiğine kanatımız vardır.

Bir çok kereler Fransız karargâhına çağrılmış ve bazı serair (yani gizliliği) elde edilmesi için uğraşmışlarsada Hakim siyasisinin maindar suallerine mahirane ve muntazam cevaplar itasiyle Fransızları aldatmıştır. İşte bu şayan Tahsin ehvaliyle beraber hisıyat vatanı ile memlu kalbinin pek derin ve amik köşelerinden kopup gelen pek har ve samimi Vatan aşkı ile tehlikelere atılmasından anlından öpülmeye şeyandır.

BÜYÜK HACI MUSTAFA HACIKÂMİLOĞLU'NUN SAVAŞA KATILMASI :

Sene 1915 Şanlıurfa'daki ermeniler isyan ettiklerinde Büyük Hacı Mustafa Hacıkâmiloğl Ermenilere karşı savaşa girer.

Bir gün Hasanpaşa camiinin minaresinde Ermenileri gözetlerken ermeni mahallesinde evi bulunan, savaş dolayısı ile aile efratının İslâm mahallesine götüren kayın biraderi Hacı İbrahim Güllü'nün evini yakmaları için gaz döktüklerini görmüş, Hacı İbrahime haber vermiş eşyalarını taşıyalım evi boşaltalım demiş.

Hacı İbrahim komşularım bana hiyanet etmezler, yanlış görmüşsün der ve evine gider bir miktar ihtiyacını almak isterken Ermeniler eve hücüm ederler. Hacı İbrahim kapıyı kapatırsada kapıyı kırmaya başlarlar. Hacı İbrahim imdat ister. Büyük Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu Ermenilerle savaş halinde olduğundan, Hacı İbrahim Güllü'nün imdadına koşar, Ermenilere ateş eder, Ermeniler Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu'na bir el bombası atarlar. Bomba patlamaz ateş altında kalan Ermeniler kapıyı kırmaktan vaz geçerler geri kaçarlar. Hacı İbrahim de fırsat bularak evden kaçar. Hacı Mustafa Bombayı yerden alıp cebine koyarak eve getirdi. O bombanın senelerce evde kaldığını gördüm. Ermeniler savaşa devam ettiler ve mahallelerinde bulunan bütün İslâm evlerini ve Güllü Hacı İbrahiminde evini yaktılar. Fahri Paşa kumandasında Askeri kuvvet gelerek ermenilerin isyanını durdurdu.

7 Mart 1919 İngiliz Şanlıurfa'yı işgal ederken İngiliz Kumandanı Vilisi Mutasarıf Nusret Beyden sorar: Beni niçin istikbal etmediniz? (İstikbal Karşılamak) Nusret Bey : «Memleketi istilaya gelmiş bir düşmanı istikbal etmek bir Türk Mütasarıfına yakışmaz. Misafir olarak gelmiş olsaydınız sizi Bireciğe kadar karşılardım.» Bir Türk

mutasarrıfına yakışacak cevabı verir. İngiliz Kumandanı Vijisi Nusret Beyi tutuklar. Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu Nusret Beyi hapisden kaçırmak isterse de Nusret bey kabul etmez. Beni İstanbul'a sevk edecekler tekrar dönerim der. Ve ancak yol parası olmadığı için belindeki Tabancasını satarak yol parasını temin etmek ister. Tabancasının satılmasını Hacı Mustafa'dan ister, Hacı Mustafa lüzum olacak paranın kendisine vermek istersede Nusret Bey razı olmaz, tabancasını müzayede de satarak bedelini Nusret Beye verir. İngilizler Nusret Bey'i İstanbul'a sevk ederler, İngilizlerin tesiri altında, formalite olarak Mahkeme ederler. Ermenilerin davasına alakadar olduğunu bahane ederek bu kıymetli Vatan Perveri İstanbul Beyazıt meydanında asarlar.

Nusret Bey çok kıymetli bir Mütasarıfdı. Memlekete çok büyük hizmetleri olmuştur. Onun zamanında hırsızlık ve eşkiyalık hemen hemen yok derecede idi. Asayişe çok dikkat ederdi, halkın işiylede çok alakadar olurdu, bu günkü Viranşehir, Diyarbakır yolu üzerinde bulunan, Belediye Reisi olduğum 1959 tarihinde, tarafımdan nakil edilen şimdiki Abide evvelce Vali Konağı önünde idi. Bu Abideyi Nusret Bey Yaptırmıştı. Bu Abidede Kafkas yolu ve Mustafa Kemal Caddesi yazılmıştırki, Mustafa Kemal Paşayı herkesin tanımadığı zamanda kendisi tanımış ve ismini Abideye yazdırmıştır.

Nusret Beyin yerine Mütasarıf Ali Rıza Bey tayin olunur.

İngiliz Kumandanı Vijisi askerlerini yerleştirmek için mütasarıf Ali Rıza Beyden yer ister, Ali Rıza Bey suvarı kışlasını göstermiş isede, burasını beğenmemiş, zavallı hastaları dışarı atarak Hastahaneyi ve 40 kişilik aile efratını bir cani dışa atarcasına atarak Mahmut Nedim'in evini almışlardı, bu haksız işgali, haklı göstermek için de aşiretler başkanları ile temas ederler. Kendilerini ısındır-

mak ve Hükümetten nefret ettirerek, Türklük ve Kürtlük şekilde ayrım yaptırarak halkı birbirine düşürmet, diğer taraftan dağılmış olan ermeni çocuklarını, Hükümet eliyle toplattırmakla beraber gerek Şanlıurfa'lı ve gerekse yabancı Ermeni çocuklarını Halep'den getirerek memleketin ekseriyeti üzerinde tesir etmek ve Halkın huzurunu bozmak ve kargaşalığıda önlemek için kendilerini lüzumlu göstermek, İngilizler olmazsa «büyük felaketler olacağını Memleket halkını inandırmak» istiyorlardı. İşte bu tehlikeli büyük uçurumlardan, memleketi kurtarmak için Büyük Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu, Proğramını yapar. Hz. İbrahimin doğduğu Camide gömülü bulunan Büyük Velilerden Dede Osman Avni Hz. Ziyaret ederek, Haliki Azemden kurtuluş için yardım isteyerek, cesaretle işe başlar. Kurtuluş sağlayıncaya kadar ve hatta ölünceye kadar Dede Osman Hz. ni ekseri gün ziyaret ederdi. İlk olarak Hacı Osman Güllü; Küçük Hacı Mustafa Yetkin, Molla Hacı Mahmut, Hacı İmam Nebo, Hacı İmam Barutçu, Halil Bedir Ağa, Ali Şelli, Komser Şakir ve sonradan da bu cemiyete dahil olan Jandarma kumandanı Ali Rıza Bey aracılığı ile cemiyete alınan Teğmen Adil Hulusi, Teğmen Hüseyin Pertev, candarma Çavuşu Hacı Çavuş'tan teşekkül etmiş 12 lilerden Kuvai Milliye cemiyetini kurar. Vatanı istilaya gelmiş düşmanla başa çıkmak için Belediye Reisliğinide yapmasına ihtiyaç duyor. O zaman Yağlıcı Hacı Belediye Reisi idi, Yağlıcı Hacının yanına gider. Memleket düşman işgalindedir. Memleketi düşmandan kurtarmak için elimden geldiği kadar çalışacağım. Benim Belediye Reisliği yapmam zaruridir der. Yağlıcı Hacı kabul etmez, ben seçimle Reis olmuşum Reisliği sana veremem der. Hacı Mustafa Hacı Kâmiloğlu tekrar ricada bbulunur, dava Reislik payesi değil, dava Memleket davasıdır, sana yalvarıyorum, kalk namusumuz tehlikededir, mücadeleyi başarmak için benim Belediye Reisi sıfatını taşımam lazımdır.

İhtiyaç vardır; Yağlıcı Hacı kabul etmez. Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu Yağlıcı Hacıya 2 tokat atar, yerinde oturur. 30 Temmuz 1919 tarihinde Belediye Reisliğine başlar, 1926 tarihinde, kendi isteğiyle Reislikten ayrılmıştır. Belediye salonunda fotoğrafı asılı bulunan Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu'nun reislik tarihi : 1917-1923 gösterilmiş isede bu tarih yanlıştır. Belediye su baskınına uğramış, Belediyenin belgeleri su baskınında kaldığından, tarihi doğru olarak tesbit edememişler. Babam Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu 1917-1918 seneleri mütasarıf Nusret Bey zamanında Vilayet Encümen Azası idi. Şanlıurfa'nın İngilizler işgalinde işgal tarihi 7 Mart 1919 tarihinde Belediye Reisi Yağlıcı Hacı idi. Yağlıcı Hacının Belediye salonunda ismi ve resmi yoktur. Babamın istifasıda Şanlıurfa Valisi Fuat bey zaamnına rastlarki, kanatimce Belediyenin tesbit ettiği tarih yanlıştır, yanlış olduğunuda Belediye Başkan Yardımcısına söyledim, tashih edeceklerdir. Benim tesbit ettiğim 1919-1926 tarihi doğrudur.

BÜYÜK HACI MUSTAFA HACIKÂMİLOĞLU'NUN DÜŞMANLA SAVAŞMAK İÇİN JANDARMA KUMANDANI ALİ RIZA BEYDEN SİLAHLARI TESLİM ALMASI :

Büyük Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu Jandarma Kumandanı Ali Rıza Beyin Makamına girer. Gizli görüşeceğini kimsenin içeri girmemesi için kapıya nöbetçi koymasını rica eder. Ali Rıza Bey kapıya nöbetçi kor, kimsenin odaya girmemesini sağlar. Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu Kuvai Milliye cemiyetini kurduğunu, çete (milis) hazırladığını, mevcut silahların kendisine teslim edilmesini söyler. Ali Rıza Bey yerde gömülü, saklı olan silahları teslim eder. Yalnız bende cemiyetinizi görmek isterim der. Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu 4. Eylül 1919 tarihinde cemiyetin Güllü Osmanın evinde toplanmasını kararlaştırır. Ve Ali Rıza

Beye gelerek yarın akşam Hasan Paşa Camiine sivil ve muhafızsız olarak Camiye gelirsiniz. Minareye dayanmış bir adam size kendisini takip etmenizi işaret edecek, o adamı takip edersiniz, sizi cemiyete götüreceğini söyler. Ali Rıza Bey kabul eder.

Ali Rıza Bey büyük Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu hakkında tahkikat yapar. Kendisine Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu'nun çok tehlikeli bir adam olduğunu söylerler. 4. Eylül 1919 tarihinde akşam Hasan Paşaya gelir. Minareye dayalı adamın kıyafet değiştirmiş Belediye Reisi Hacı Mustafa olduğunu anlar. Hacı Mustafa'dan endişe duyan Ali Rıza Bey, tabancasına mermi sürerek kendisini takip eder. Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu arkasını dönecek olsa hemen ateş ederek vurmaya karar verir. Bereket versin Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu arkasına bakmaz. Ali Rıza Beyde Hacı Mustafa'yı takip ederek, Güllü Osman'ın evine gelir, içeri girerler. Cemiyetin birden ayağa kalkması Ali Rıza Beyi korkutur, meğerse yemin ettiremk için kalkmışlar, Kuranı Kerimi rafdan indirmişler, Ali Rıza Beye yemin ettirmişler. Ali Rıza Bey heyecanından Cemiyete derki hiç olmazsa tanıştıktan sonra yemin teklif etseniz daha iyi olurdu. Aniden üzerime gelmeniz, beni oldukça ürküttünüz, yemin icrasından sonra Ali Rıza Bey cemiyete hitaben konuşma yapar. Konuşmasında Urfa'nın tanınmış şahıslarından yardım gerektiğini söyler. Bunun için cemiyetten bir fedai çıksın. Urfa'nın tanınmış şahısları evine davet etsin, yardım istesin. Bu çok tehlikeli teklifi Belediye Reisi Hacı Mustafa kabul eder. Urfa'nın tanınmış ailelerinden Hacı Kâmiloğullarından Hacı Mustafa Efendiyi, İshakoğullarından Hacı Esat efendiyi, Müftü Hasan Efendiyi, Eski Müftü Şıhmüslüm Efendiyi, Hacı Hüseyin Agalardan Halil Agayı, yine Hacı Kâmil ailesinden Hacı Yusufkâmil'i evine çağırır. Kuvai Milliye Cemiyetini de ayrı odada bulundurur. Kahve Çaylardan sonra Memleketi

düşman işgalinden kurtarmak için Kuvai Milliye cemiyetini kurduklarını ve cemiyetinde ayrı bir odada olduklarını, gereken her türlü yardım için eve çağırdığını Belediye Reisi Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu minasip bir lisanla kendilerine anlatır. Gelenlerden Eski Müftü Şıhmüslüm (Aksoy) efendi söze başlar : Arkadaşlar Belediye Reisi bu kargaşalık anında bizi boşuna çağırmaz, gitmeyelim demedimmi. Beni dinlemediniz, Devletimiz mağlup olmuş, silahını bırakmış, gençlerimiz Sina çöllerinde, Galiçiya dağlarında. Çanakkalede şehit düşmüşler, silahsız, askersiz, hükümetsiz, kalan çocuklarla biz ihtiyarlar, bizi işgale gelmiş düşanla nasıl savaş edeceğiz? Müzakere etmek içinde Hacı Mustafa'yı odadan dışarı çıkarırlar. Yarım saat sonra Hacı Mustafa'yı çağırırlar. Ellerinden gelen yardımı yapacaklarını, gereken Protostoları imza edeceklerini Belediye Reisi Hacı Mustafa'ya söylerler. Vait ederler. Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu 2.nci bir teklifde bulunur. Buraya geldiğinizi, konuşulanları kimseye söylemeyeceğinize karılarınızın üzerine yemin edeceksiniz, aksi takdirde bu odadan sağlam çıkamıyacaksınız. Birer birer ayağa kalkarak yeminlerini yaparlar, evden çıkarlarken Cemiyetin bulunduğu odanın önünde eski Müftü Şıhmüslüm Efendi, Allah yardımcınız olsun der. Belediye Reisi Mustafa Hacıkâmiloğlu cemiyet namına size teşekkür ederim, bizden çalışmak, sizden dua, muvaffakiyet Allahtandır. Cevabını verir, misafirler gider, cemiyette evlerine gider. 1 Kasım 1919 tarihinde İngilizler satılmış bir mal gibi Şanlıurfa'yı Fransızlara teslim ederler.

FRANSIZLARIN ŞANLIURFA'DAKİ FENALIKLARI :

1 — Ermeni milletine serbestiyet verilmesi ile beraber Ermenilere ait dükkanlara bir işaretle kapatılması, bir

kargaşalık çıkarmak, vukua gelen kargaşalıkta Müslümanları yaralamak ve daha büyük kargaşalık çıkarmak.

2 — Aşiret Reislerini karargaha çağırarak para vermek süretiyle kendi taraflarına çekmek istemeleri.

3 — Şanlıurfa Postahanesi önünde nöbet bekleyen Fransız askerlerinin oradan geçen Türk hanımlarına laf atmaları.

4 — Mahalle arasında dolaşan Fransız askerlerinin Müslüman hanımlarına laf atmalarını bir hanım anlattı: Cami Kebir mahallesinde eve gidiyordum, sokakda Fransız askerine tesadüf ettim, Fransız askerleri bana söz atmaya başladılar, etrafıma baktım Hacı Kâmil Ailesinden Merhum Şefik'i gördüm, Şefik'i yanıma çağırdım, Fransız askerleride hemen süratle yanımızdan uzaklaştılar.

5 — Fransızlar köylü kıyafetinde bir adamın tutuklanmasını Mütasarıf Ali Rıza Beye bildirirler, hadiseyi Şanlıurfa Kurtuluş Savaşına katılanlardan Mestçi Ahmet şöyle anlattı: Ankarada bir subay benden büyüük Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu'nu sordu. Vefat ettiğini söyledim. Böyle bir kahramanın vefatına çok üzülerek dediki: beni M.K. Paşa (Atatürk) Urfa'nın Fransızlar tarafından işgal edilmesinden dolayı vaziyeti yakından öğrenmek için Urfa'ya gönderdi. Tanımamam için köylü elbisesini giymiştim. Vazi yeti Tatkik ederken, Fransız Kumandanı haber almış, Mütasarif Ali Rıza Beye bildirmesi üzerine Polisler beni tutukladılar. Mutasarıf Ali Rıza Beyi hapishaneye çağırdım. Dedim ki: buranın ahvalını öğrenmek için beni M.K.Paşa (Atatürk) Urfa'ya gönderdi. Ben Subayım, beni Fransız Kumandanına teslim etme, Beni kurşuna dizerler, beni serbest bırak, bu eşkalde kimseyi bulamadım, diyerek Fransız Kumandanına bildir. Ali Rıza Bey: seni bırakırsam Fransız Kumandanı beni kurşuna dizer, görüyorsun işgal al-

tındayız. Fransız Kumandanının emrindeyim, onun için seni bırakamam. Mutasarıf Ali Rıza Bey beni hapiste bırakıp gitti. Ben Belediye Reisi Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu'nun Fransızlara karşı teşkilat kurduğunu öğrenmiştim. Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu'na haber gönderdim, hapishaneye geldi, durumumu anlatım. Bir adam gönderdi. Mutasarıf Ali Rıza beyi hapishaneye çağırttı. Ali Rıza Bey geldi. Ali Rıza beye : bırak bu adamı gitsin, bizim için M.K. Paşa (Atatürk'ün) gönderdiği böyle Vatanperver kıymetli bir subayı Fransız Kumandanına teslim ederek kurşuna mı dizdirelim? Ali Rıza Bey; ben Fransız Kumandanının emrindeyim, bu adamı serbest bırakıysam, bıraktığımı Fransız kumandanı haber alır, beni kurşuna dizer. Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu : bir adam gönderdi, pazardan bir köylü getirdi, köylünün elbisesini soydurttu, benimde elbisemi soydurttu, benim elbisemi köylüye giydirdi, onun elbisesinide bana giydirdi. Mutasarıfa döndü, pazardan getirdiği ve benim elbisemi giydirdiği, köylüyü göstererek Fransız kumandanının tarif ve istediği adam budur dedi. Birazda mutasarrıfa sert çıkışdı, beni serbest bıraktı. Büyük Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu bu şekilde hayatımı kurtardı. Benim elbisemi giyen köylüde Fransız kumandanına teslim edilir, Fransız kumandanı sorgu suval yapar, bu köylünün bir şeyden alakadar olmadığını anlayarak serbest bırakır. Büyük Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu'da bu köylünün serbest bırakılacağını biliyordu. Fransızlar teşkilat kurulduğunu haber alırlar. Jandarma Kumandanı Ali Rıza Beyi Fransız karargahına çağırırlar; kendilerine bir harp ilan edecek bir teşkilatın kurulduğunu Ali Rıza Beyden sorarlar. Ali Rıza Bey inkâr eder.

Ali Rıza Beyin Urfa Mücahidesi kitabında aynen alınmıştır. Sahife 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 78, 79.

KARAGÂHTA JANDARMA KUMANDANI İLE CEREYAN EDEN MÜZAKERE (KONUŞMALAR)

O gün saat alaturka 3 raddelerinde emsali vaki olduğu vecihle Ermeniler yine ani olarak dükkanlarını kapıyor ve çarşıda bir kargaşalık husule geliyor. Mutasarıf ve Jandarma kumandanı berai hahkik bizzat çarşıda bulunuyorlardı. Jandarma Kumandanı aldığı tezhere (yazı) üzerine karargaha gitti karargaha muvaseletinde işgal kumandanı yavari Mülazim Filip Jandarma kumandanını karşılayarak salona alıp bir sigara ikram etti. Ve kumandan biraz meşguldur istirahat ediniz dedi. Jandarma kumandanı İntizarda iken içerde bir ermeni istihbarat memuru çıktı, ve Ali Rıza Beyede başından bir selam verdi. Bunu müteakıp tercüman vasıtası ile Jandarma kumandanı çağırıldı. Maznun suçlu sandelyeye oturdu. Suval ve Cevap Başladı.

S-1 — Ermeni dükkanlarını kapatmasına sebep nedir, buna mani olmak sizin vazifeniz değilmidir?

C-1 — Bu vaka 3 defa tekâmül ediyor. 2 İslâmda yaralandı bunu ermenilere sorunuz zabıta vazifesini yapıyor.

S-2 — Harram Kazasına niye gittiniz. Salihel Abdullahı neye kurşunla takip ettiniz.

C-2 — Harram Kazası Livaya merbuttur. Bende Liva Jandarma kumandanıyım, elbette giderim. Salihin takibi sizcede malümdür. 3. Köy Yağma etmiştir.

S-3 — Bu gibi Kazalara gidildiği vakit işgal kumandanından neden izin almıyorsunuz.

C-3 — Elimde böyle bir kanun yoktu yalnız Mutasarıfa malümat veririm.

S-4 — İmam Bakır üzerinde aşayir ne gibi yemin ettirdin maksadın ne idi.

C-4 — Aşayır seyyardır, geçtiği meskün yerleri yağma ediyor Bademа yapılmamak üzezre yemin ettirilmiştir.

S-5 — Aynı hal Suruç asayiri arasındada olmuştur. Sebebi nedir.

C-5 — Bundan malümatım yoktur. Aşiret arasında bu şeyler olur, şeyanı ehemmiyet değildir.

S-6 — Hükümetin ve senin malümatın vardır Hüseyin Pertev Efendi buraya kadar gelmiştir.

C-6 — Hayır malümatım yoktur Hüseyin Pertev Efendi vazife ile gelmiştir.

S-7 — Sen Mustafa Kemal Paşa ile muhabere ediyormuşsun esbabı nedir.

C-7 — Paşa Milli bir harekete memurdur. Bu hareketi sizde zannederim takdir edersiniz. Muhabere etmiyorum sorarsa cevap veriyorum.

S-8— — Sorduğu sualler nedir.

C-8 — Malumunuz olan Anadolu ve Rum Eli müdafai Hukuk hakkındadır.

S-9 — Müdafai Hukuk Cemiyeti ne Demektir.

C-9 — Meşru olan hakkı müdafaa etmek üzere gayri müselleh (silâhsız) kuvvettir.

S-10 — Bu sana neye söylüyor.

C-10 — Buradada aynı cemiyetin teşkilini arzu ediyor.

S-11 — Ne Cevap verdin.

C-11 — Burada işgal altında bir cemiyetin teşekkülüne imkân olmadığını yazdım.

S-12 — Halbuki burada bir cemiyetin vücudundan haberdar oluyoruz.

C-12 — Yalandır, zaten Paşaya'da mümkün olmadığı cevabı verilmiştir.

S-13 — Cemiyet kimlerdir nasıl adamlardır.

C-13 — Mevcut olmayan bir şeyden bahsetmek doğru olmaz.

S-14 — Fransız Cumhuriyet Hükümeti sizi Urfa'dan azılederek (atılarak) uzaklaştırıyor.

C-14 — Ben İstanbulda Umum Jandarma Kumandanlığına burada mutasarife merbutum, (bağlıyım) emir verirlerse giderim.

S-15 — Öğle değil İngiliz işgali zamanında İstanbulun kabul ettiği General Elembinin bir mütareke namesi vardır. Onu size hatırlatırım.

C-15 — Şu halde Mütaserife bildiriniz İstanbul hükümeti durdukça bende usandığım bu mühitten çekiliyorum.

S-16 — O halde yarın sizi göndereceğiz.

C-16 — Pek ala bende giderim.

S-17 — Biz seni Adana'daki Kumandanımıza göndereceğiz.

C-17 — Adana'da ne işim var mademki azıl olunuyorum artık bana memuriyet yok demektir.

S-18 — İhtimalki oradaki kumandan seni İstanbula gönderecektir.

C-18 — Öğle ise müsade ediniz Ailemi beraber alayım.

S-19 — Münasiptir alınız. Şu halde ne kadar zaman istiyorsun.

C-19 — 1 Hafta

S-20 — O pek çok, bugün akşama kadar sana müsade.

C-20 — Benim evimde eşya ve hayvanlarım vardır. Onu satmak isterim.

S-21 — Bizde sana müsade edemeyiz. Satılacakları arkadaşlarına bırak götüreceğini yanına al.

C-21 — Teşekkür ederim, bu mümkün değildir müsade ederseniz Antepe gideyim orada Akrabam vardır, Ailemi oraya terk edeyim.

S-22 — Olamaz.

Tekrar 3. gün müsade talep edildi isede bunada müsade edilmedi. İster isen Aileni al istersen yalnız git şimdilik müzakeremiz (konuşmamız) var, gösterecekleri oda-

da otur dediler. Gösterilen odaya geçerken çifte nöbetçinin kapıyı beklediğini gören Jandarma Kumandanı mevkuf olduğuna kanaat getirdi. 2 saat kadar bu odada kaldı, fikren firara karar verdi fakat bu ağdan nasıl kurtulmalı diye düşünürken taburun Eslahı (silahları) ve cephanesi sandığın teslimi bahane ederek mülakat (görüşmek) talebinde bulundu. Ve artık işin akametini idrak eden Ali Rıza bey işi koltuktan vermeye karar verdi. Tercümanı çağırttı ifadesi olduğunu bildirdi müsade istihsal edildi. Tekrar Döparın huzuruna çıktı, ne istiyorsun ifaden nedir? Ailemi almıyacağım ailem kimsesizdir. Hükûmet Osmaniyenin burada hiç bir mevkii yoktur, ben ailemi Fransız hükümetinin namusuna terk edeceğim. Her nekadar Fransızlarla aramızda bir harp zail mevcut isede Fransızlar pek eski dostumuzdur. Sultan Süleyman Kanuniyi Kral Fransuva esaretini düşünürseniz validesinin ricası üzerine Viyana surlarına kadar giden Osmanlı ordusudur. Her halde bu kadar kadim bir dostluğu unutamaz. Bununla beraber Jandarma Müfettişi Folon Bey beni pek iyi bilir, ben Fransız mühübiyim, deyince Döparın gözlerinde eser samimiyet görünmeye başladı. Pek güzel Fransız mühübiyim diyorsun fakat Fransızca bilmiyorsun.

C- — Evet hakkınız var Müatessüf lisan öğrenmeye istidadım yoktur. Bakınız Urfa'da bulunuyorum Kürtçe bilmiyorum. Ne ise yarın gideceksin evet gideceğim fakat ailem için kavi teminat isterim, azlimin sebebinide öğrenmek isterim.

Ailenize bir Fransız ailesi gibi hürmet edeceğiz, burada ahali sizden memnundur, siz fena adam değilsiniz Fransız işgaline muhalif görülüyorsunuz, Mustafa Kemal Paşa sizede nüfus etmiş, sizin şurada kalmanız Fransız menafiyine muhalifdir. Gidiniz hakkınıza iyi olur.

C- — Ben Fransızlara muhalif değilim, zannederim Vatanını sevenleri Fransızlarda sever, ben Vatanımı seve-

rim, bu ayıpmıdır? Vatan Mühabbeti taşımıyan millet hür olabilirmi? Mustafa Kemal Paşa Vatanını seviyormu? Sevdiği için biz o muhterem Zatı seviyoruz. Her neyse gideceksiniz. Hanenizden alacak eşyanız var ise pulusasını veriniz celp edelim. Size bir o da ayrılmıştır. Ya demek ben mevkuf muyum? Öğle ise taburun depo muamelesi yine sandık hesabı ne olacak? bunun devri ve anahtarın teslimi icap eder, isterseniz nöbetçi ile giderim mademki siz ailem için pek tabi teminatta bulunuyorsunuz, müsade ediniz gideyim hem taburu teslim edeyim, hemde ailemi göreyim yarın sabah hareket edeyim. Biraz müzakere sacorla yekdiğerine itirazlar serdinden sonra vekâlet bölük kumandanlığına teslim edilmek üzere Jandarma kumandanını serbest bıraktılar. Jandarma kumandanı hükümete avdetle meseleyi mütasarıfa ihbar ve bölük kumandanını çağırarak taburun emir ve kumandasını ona teslim etti. Cebanet ve hayal her tarafı istila ettiği cihetle hiç bir makam Jandarma kumandanını himaye etmiyor ve edemiyordu. Yalnız müdafayı hukuk azaları teşebüset lazimede bulunuyorsada, buda memlekete lüzumu malum olan bu kuvvetin vakitsiz bir Ali Rıza için atılması müafık değildir. Memleketin izmihâlini tesrihden başka bir iş yapmış olamayan Salihin Fransız kumandanına bu hususta yazdığı mektup 13 dosyasında mehpustur. Memleketin hallas ve refahı için mühletif ceryan ve istikametleri ihtap ve takip ve hutut asliyeyi tekâmili keşif ve bu süretle en luzumlu ve en kıymetli bir istinatkaha temelik eden, cemiyet mükadeseyi imha için bi tabi mütesibini birer birer kayıp etmeye çalışacakları pek aşikar olan şu vaziyet karşısında mütevekilana ve lakaydane bir tarzda kalmak, vukaata intizar etmek muvafık olmıyacağından ve esasen büyük bir tehlikeye muarız ikinci bir delilde Jandarma kumandanlığından azil edilmek bir keyfiyettir hemen o gün namus ve vijdanına itimat ettiği rüfekası (arkadaşı) ile kafiye vu-

ku bulan müzakaratta (Adana'ya hareket edildiyse istasyonlarda imhayı fert politikasını takip eden, tefsilatı olup olmadığını nazar itibara almayan Celfi ermeniler tarafından öldürülmek ihtimali bulunduğu gibi ve zalim ve işkence ilede cemiyet eşkâlinin kimler olduğunu söyletilmesi ve başkaca tesiratlada itiraf ettirilmesi düşünülerek) Leylen firare muaffak olur. Ve firar etmek her halde salım bir fikir olduğuna karar verilmiş 26 teşrinsani 335 salı gecesi Jandarma kumandanı Siverek istikametinde firar etmişti.

SİVASTA HEYETİ TEMSİLİYE RİYASETİNE :

Diyarbakır'da 13 kumandanlığına
Siverekte Askeri Kumandanlığına

Bütün mevcutiyeti ile amali milliyenin hadımı olan Urfa ahalisi memleketin vaziyetini livadaki anasilin tebayı cahilanesini nazar dikkate alarak konfuransın kararına kadar sükün ve asayişi muhafazaya ve mümesil siyasilere mügenniğ vesayikkı tarihiyeyi protostolarla hukuk meşruasını ispata karar vermişken, bunun hilafına hatta alut hareketi ile Fransızların bazı müdahalesini istiçlap ile memleketin teşviş efkârına badi olarak işten el çektirme ve o tarafa geçmiş olan Jandarma kumandanı Binbaşı Ali Rıza Bey Memleketimiz namına heyeti temsiliye huzurunda hiç bir söz söylemek selahiyetine haiz olmadığına beyanat ve tebligat mühtemilesinin şayanı kabul görülmemesini arz eyleriz. (78) 3-Kânun evvel-335. İmza Müftü Hasan Müfti sabık Şıhmüslüm, Hacı Hüseyin Aga Zade, Haydar Şıh Zade, Bedih İshak Zade, Hacı Aset, Hacı Mustafa Yağlıcı Zade Hacı. Meclisi idare azasından Abdurrahman, Meclisi idare azasından Hacı Mustafa, Hacı

Kâmil Zade Hacı, Yusuf Kâmil, Hacı Hüseyin ağa, Zade Halil, Hoca Zade Şükrü Nasih.

Baladaki telgraf hamiyetsizlik değil bir cabanet ve muhalifetin asarıdır. Veya Şükrü Nasihin telkinatıdır, burada yanlız iki imza nazar itibarı celb eder. Birisi zeka ve daha ile fitretin timsali olan Muhteren Müftü Hasan Efendinin imzası. İkincisi yeminle Ali Rıza beye marbut meclisi idare azasından Hacı Mustafa Efendinin imzasıdır. Öğle tahmin ederimki bu iki zadta diğerlerinin vaki hücumlarına maruz kaldıklarından ileri gelmiştir. (Şükrü Nasih bilahere İstanbul'a mebus olarak gitmiş isede İngilizlere casusluk etmeşinden Erzurumda Kalebenliğe mahkum edilmiş ve bu defa Fransız Ankara ihtilafı mücebince afe mezhar olmuştur).

Şükrü Nasih İstanbul mebusan dairesinin İngilizler tarafından seddi üzerine bir İngiliz Krovazor ile Beyrut'ta General Goro nezdine gittiği ve Amerika otomobili ile Şanlıurfa'ya gelirken Kuvveyi Milliye kumandanı Kaymakam Pehlivan Zade Nuri Bey tarafından tevkif edilmişti. Tevkif olunurken benim mebus olduğumu unutma diye Nuri Beye vaki hitabı üzerine Nuri Beyde Mükabeleten İngilizler Türk Meclisi mabusanını dağıttı, bende bir mebus tevkif ediyorum demişti. (79)

Bu yazıda ispat ederki (Ali Saip) Beyin yerine Pehlivan Zade Nuri bey tayin edildiğinde Ali Saip Ur Savaş Kitabını yazarak güya kendisi Fransızlarla müzakerede bulunmuş şebeke harbine bir bölük Jandarma göndermiş, bütün savaşı kendisi idare etmiş ve Şanlıurfa'yı Fransızların esaretinden kurtardığını iddia etmesi doğru değildir).

Ali Rıza Beyin firarından sonra Belediye Reisi Hacı Mustafa'yı Fransız kumandanı karargâha çağırır, Ali Rıza Beyin ve Urfada kuvveyi milliye teşkilatının olduğunu ve bunların kimler olduğunu Belediye reisi Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu'ndan sorar. (Jandarma kumandanı sual cevap-

ta perişan olarak firar etmiş.) Belediye Reisi Hacı Mustafa hiç istifini bozmadan derki: Ali Rıza Bey sizin sorgu sualinizden korkmuş firar etmiştir. Kuvveyi milliye cemiyetine gelince: bir kaç akılsız adamların biraraya gelerek sizlerle savaş etmek istemeleri budalaca bir işdir. Son derece modern silahlarla mücehhez kuvvetlerinize karşı durmak imkânsızdır. Bu akılsızları bende takip ediyorum. Memleketi felakete sürüklemek isteyenlerin, listesini tesbit ederek size getireceğim. Gereken işlemi yaparsınız ve memleket de bu akılsız adamların yapacakları felaketten kurtulmuş olacaktır. Bu ifade Fransız kumandanı Döpar ve Saco'nun pek hoşuna gider. Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu'nun belini taplarlar. Sizden yakında bu hayinlerin listesini bekleriz. Hacı Mustafa'yı uğurlarlar.

Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu başkanlığında 12 ilerle Hacı Kâmil Hanında bir odada bir toplantı daha yaparlar.

Hacı Kâmil Hacı Mustafa ile Fransız kumandanın görüşmesi ve Fransızların emniyet ettikleri Adanada ki Fransız kumandanı tarafından Ali Rıza bey yerine Jandarma kumandanı tayin edilen Ali Saip hakkında görüşürler. (Ali Saib'in Fransızlar tarafından tayin edildiğini Ali Saibin yazmış olduğu Ursavaş kitabında yazılıdır.) Ali Saibin hangi taraf olduğunu anlamak için Ali Saibi yanlarına çağırırlar, sorarlar: Ali Saip Fransız taraftarı olmadığını söylersede inanmazlar, Büyük Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu kendisine hemen teklifte bulunur.

Sana bir mektup vereceğim. Badılı Sait beyin yanına gideceksin, mektubumu Sait beye vereceksin, Sait bey ve aşiretile beraber Kara Köprüye geleceksiniz, bizden emir bekleyeceksiniz. Ali Saip bu ani emir karşısında hayatının tehlikede iki kılıcın arasında olduğunu anlar. Sait beye gitmeyi kabul eder, mektubu alır Sait beye gider. Büyük Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu Siverek'te Cudi Paşaya, Mehmet Emin'e İzollu Bozan beye, Düğerli Bekir beye haber

gönderdiğinden Urfaya gelmişlerdi. 8 Şubat 1919 da Sait beyde aşiretiyle Kara Köprüye geldiler. Cudi paşa 150 mevcutla amcasıoğlu Mehmet Ağa ile yeğeni Sakıp Gürmen 80 mevcutla İzollu Bozan bey 200 mevcutla Badıllı Sait bey, 100 mevcutla Düğerli Bekir bey 100 mevcutla Hacı Ömer Cevheri gelmişlerdi. 1000 Kadarda Şanlıurfa çeteleri savaşa hazır oldu. Büyük Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu imzası ile Fransız Kumandanlarına aşağıda ultimatomu gönderir.

Asırlardan beri hür ve hakim yaşamış bir millet, istila ve esareti kabul edemez. Vilson Prensiplerini ve mütareke, ahkâmına muhalif olarak gittikçe artan ve gaddarane ve zalimane istilaya karşı (İşgala) hukuk mükadesatımızın temin ve mühafazasını fiilen azim etmiş bulunuyoruz. Urfadaki misafiretinize daha fazla müsade edebilmekliğimize imkân kalmadı. 24 saat zarfında Urfa'yı terk etmediğiniz takdirde harekete başlayacağımızı, dökülecek kanın size yükletileceğini bildiririz (İmza Kuvayı Milliye Başkanı Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu.)

Verilen bu ültimatoma Sajor tarafından cevabı yazısı : Kuvveyi Milliye başkanı Büyük Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu'na.

Yazınızı üst Kumandanlarımıza bildirdik, sizinle savaş halinde değiliz. Kumandanlarımızdan cevabı geldiğinde bildirecektir. Beklemeniz rica olunur. Ali Saib Bey ültümatomu kendisi gönderdiğini ve savaşı kendi idare ettiğini ve kazandığını Urfa kurtuluş kitabında, yazmaktadır ve kendisini Kuvveyi milliye kumandanı görmektedir. Halbuki kumandan ancak Askeri idarede olur. Bu savaşta askeri idare ve kuvveti yoktu, milli kuvvet ve Milli idare vardı. Milli kuvvetide idare edene Reis veya Başkan denilirdi. Kuvveyi milliye başkanı belediye reisi Büyük Hacı Mustafa Hacıkamiloğlu idi. Saip, «Urfa'yı kurtardığını Urfa'nın kurtuluşuna sahip çıkmak» istemiştir. Urfa kurtuluşunda

Ali Saip faydalı olmamıştır. kargaşalığa sebebiyet vermiştir. Bu hadiseyi Kerim Fırat sahife 52'de aynen şöyle anlatmaktadır. (Ali Saip Milli Kuvvetleri idare etmesi çalışması icap ederken, bilakis birliği bozmaya çalışıyordu gelen büyük memur bu tehlikeyi ortadan kaldırmıştır) Vesika 17.

Ali Saip'in kurtuluş kitabında baştan aşağı kahramanlığı kendisine mal etmesi doğru değildir. Bu kitabıda aynen kopye edenler gibi Avukat Müslüm Akalında aynen kopya etmiştir (Kahraman olmayanları kahraman göstermek tarihi lekeler ve evlatlarımızı da yanlış fikre sevk eder).

Hal böyleyken Ali Saip soyadını Ursavaş koymuş. Kitabında Mart, Nisan aylarında Kuvveyi Milliye kumandanlığını Fransızlara Ultimatom verdiğini, çeteleri Fransızlara hücum ettirdiğini, Fransız kumandanı ile konuşma yaptığını, Fransızların Urfa'dan çıktıklarında arkalarında bir bölük Jandarma gönderdiğini, şebekede başlayan harbin silah seslerini (oysa onbeş km. uzaklıktan silâh seslerinin işitilmesinin imkânsız olduğu halde) Urfa'da duyduğunu ve şebekeye giderek orada Fransızların aşiretler tarafından öldürüldüğünü 100 kadar esir alındığını yazmaktadır.

Ali Saip'in bu yazılarına aklım ermedi çünkü : Ali Rıza beyin Urfa mücahitleri kitabının 129 sahifesinde aynen şöyle yazılmıştır. (Urfa'da Fransız muhaseresi 11 Şubat 336 tarihine kadar imtidad etti. Bu müddet zarfında Aşayır ve ahali azmi kavi ile çalıştı. Muhasere uzadıkça muhalif kuvvet propagandaları yükseliyor 13. kumandanlığına müracaat ediyorlar. Ali Saip beyin bu işi göremediğini yerine başka bir kumandan gönderilmesini talep ediyorlardı. 13. kumandanı 2.nci fırka kumandan alisi Miralay Akif beyi Urfa hududuna gönderdiği gibi pehlivan zade Binbaşı Nuri Beyide Ali Saip Beyin yerine gönderdi)

Bu yazıya ne deyelim; Ali Saip vazifeden ayrıldığına ve yerine Nuri Bey tayin edildiğine göre kendisi nasıl ku-

mandanlık yapar? Fransızların arkasına bir bölük Jandarmanın takip etmesi için kumandanlığı elinden alınmış Ali Saip nasıl kumandanlık eder? Ali Saip'in yazılarına aklım ermediği gibi, aklıselimi olan da kabul etmez kanaatindeyim.

Urfanın kurtuluşu hakkında merhum Ali Rıza Bey Urfa mücahidesi adlı kitap yazmıştır. Ali Rıza Bey Vatan perver Vatanını, milletini seven, çok değerli idraklı, bilgili bir adamdı. Urfa işgalinde dışardan aşayir tarafından Urfa ççarşı ve pazarları bazı nankör insanlar tarafından yağma edilmek istendi isede, Ali Rıza ve Belediye Reisi Büyük Hacı Mustafa bunlara fırsat vermemişlerdir. Kendisini takdir eder, kendisine Allah'tan rahmet magfiret dilerim. Yazılarının bir kısmı aynen aşağıda yazılıdır. Ali Rıza ve gerekse Kerim Fırat Beylerin yazıları aşağıya yazılmak suratiyle Urfa'nın kahramanı Ali Saip değil hakiki kahramanları Urfa'lılar olduğunu, evvel Allah Urfa'yı esaretten kurtaran, Milli Kuvvetler Urfa'lı şehit ve gaziler olduğunu aydınlatılmış olacaktır.

Urfa kurtuluşu hakkında Siverekli öğretmen Kerim Fırat'da Urfa kahramanları adıyla çok kıymetli ve takdir edilecek bir eser yazmıştırki; o gün düşmanla çarpışanları takdir etmiş ve kahramanlar hakkında değerli bilgiler vermiş olan Kerim Fırat'da Urfa savaşında mühabere subayı olarak fedakârlıkla çalışmıştır. Hele bu eseri yazması için ne kadar yorulduğunu eseri göstermektedir. Kendisini takdir eder, kendisine Allah'tan rahmet ve magfiret dilerim.

BÜYÜK HACI MUSTAFA HACIKÂMİLOĞLU 12 LİLERLE GÖRÜŞMEK SURETİYLE FRANSIZLARLA SAVAŞA GİRME KARARI VERMESİ.

Verilen ültümotamun cevabının gelmesi ve çete ve Aşiretlerinde savaşa hazır olmaları Büyük Hacı Mustafa

Hacıkâmiloğlu'nun başkanlığında 12.lilerin toplanmasında Hacıkâmiloğlu Fransızlarla harbe karar verilmesini ister. Cemiyetten birkaç kişi savaşa girmeye karşı çıkar. Karşı çıkanlar: derlerki: «— Gençlerimiz Galiçyada, Çanakkalede ve Yemen çöllerinde şehit düşmüşlerdir. Devlet silahlarını bizi işgal edenlere teslim etmiş. Kalan biz ihtiyarlar ve çocuklar, kırık Rus tüfenkleriyle karşımızdaki son modern silâhlı düşmana, arkasında Amerika, İngiliz, Rus gibi çok kuvvetli Devletlerin yardımını ve güvencini temin etmiş bir düşmanla savaşmak akıl işi değildir.» Perişan oluruz. Bunlara cevaben Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu derki: Dünkü gün kadınların yıkandığı bir zamanda iki Fransız askeri Vezir hamamına girmek istemişlersede Urfalı dişi arslanları sille, tokat bu namussuzları dışarı atmışlardır. Bir gün evinize geldiğimizde, kapınızda nöbetçi iki Fransız askeri sizi evinize girmenizi menetse ve evinizde Fransız subayları, aileniz ve kızlarınızla içki içerek rezalet yapsa, ne yaparsınız? Sualime cevap veriniz. Der. Bunun üzerine hepsi bir ağızdan: «Kapımızın önünde ölürüz.» derler. Büyük Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu derki: «Mademki ölümü göze alıyoruz, namusumuz payımal olmadan ve bu rezaleti görmeden ölmek daha iyi değilmidir? Devamla ya «KELLEMİZ GİDER, ya da VATANI KURTARIRIZ.» demesi üzerine 9 Şubat 1920 de savaşa karar verilerek, hapiste kalan gençlerden'de faydalanmak için Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu, tarafından hapishane kapısı açılır. Hapisler dışarı çıkınca, Jandarma hapisler kaçıyor zanniyle havaya silah sıkar. Nöbetçi Jandarmanın silah sıkması üzerine Fransızlar silah sesine mukabele ederek, Şehri makinalı tüfenklerle tarar. Aşayir ve çeteler mukabele eder. Fransızlara bir kaç hücum yapılır. Bu hücumlarda bir çok çeteler yaralanır ve şehit olur. Bu şehitler hakkında Kerim Fırat'ın URFA KAHRAMANLARI kitabında sahife 69 Tumbul Bakır hakkında alınmış yazısı:

TUMBUL BAKIR

«Tumbul ile Bakırda layemut bir güzelliğin evsaf ve kıymeti yekdiğeriyle imtizaç ettiği görünmektedir. Onlarda öyle sihirli bir kuvvet vardırki: Ruhları bir mıknatıs gibi kendisine çeker ve sürükler birisinde, pırlanta gibi bir Bedirlik, diğerinde kıymet ve safiyet göze çarpar. Zaten mehasini milliyetimizin şeref dolu evsafı içersinde bu ülvi kıymetle yaratılışlar bir hazine gibi mevcut değilmidir.

Tanrı bu kahramanı Bakır renginde yaratmakla ona daha fazla önem vermiş. Tumbul Bakır orta boylu, gök gözlü güçlü ve kuvvetli, sözüne güvenilir bir Türk babayiğidi, bir Türk yavrusudur.

Bu Türk kahramanıda Urfa'lı olup Adsız kahramanlar serisine dahil olup, Urfa'nın Harran kapısında doğmuş maateesüf hafızalardan silinmiş bir yanda kalan meçhul kahramanlardandır.

Fransızlar Amerikan hastahanesine makinalı tüfenk ve otomatiklerle tahkim etmişlerdi, bu bina aynı zamanda kızıl Haç Bayrağını taşımakta idi. Kahpe ve barbarların bile kabul etmedikleri bir vicdan ve meziyetle Fransızlar buradan amansız bir süratle ateş açıyorlardı. Burası hemen hemen Şehre hakim denecek derecededir. Buraya yapılan taaruz dalgaları, buradan açılan ölüm ateşiyle kırılıyor, ve zayiatımızla çılgın ve şuursuz bir sevki idarenin emirleri ile artarak matlup gayede elde edilemiyordu.

Urfa savaşındaki zayiatımızın katiyetle denilen bilirki % 80 bu yılan yuvasından atılan kurşunlarla vukua gelmiştir.

BU HASTAHANENİN BAŞINDA (ŞİŞKONUN) EVİNİ'DE FRANSIZLAR İŞGAL ETMİŞLERDİ.

Buraya yapılan her hangi bir taaruz ve baskınla Hastahanenin'de muhasere ve zaptı kolaylaşır ümidiyle bir

gece baskın tertibi teekrrur etmişti. Tombul Bakırla 10-15 arkadaşından mürekep bir kuvvet Küçük Hacı Mustafa Reşit Yetkin'in kumandasında Dergezenli Mahallesinden buraya hareket edildi. Her taraf kar altında idi. Düşmana hedef göstermemek için bu bir avuç kahraman beyaz gömlekler giyerek sessiz, sedasız Şişkonun evine yaklaşmışlardı. Tumbul Bakır en önde bir elinde tüfengi diğerinde bir muhlu ile kapıyı sökecek malzemeyide kuşağının arasına yerleştirmişti. Kapıyı sökmeye memur olan Tumbul Bakır, sürünerek kapının önüne geliyor. Büyük bir soğuk kanlılıkla demir kapıyı sökmeye çalışıyordu. Gecenin sükunetini ihlal eden yansert esen rüzgarın iniltisi, uğultusu vardı.

Tumbul vazifesini tam ifa edecek sırada iken geride onun işaretini gözetlemeyen arkadaşlarından (Şiho Ramazan oğlu Hamit) Tumbul'a yardıma geliyor. Mezkur kapıya nazir olan Mahmut Nedim'in evindeki düşman nöbetcileri ondan haberdar olunca makineliler otomatikler orasını bir cehenneme çevirmiş. Fasılasız çelik yağmuruna tutmuştu. Tumbul göğsünden aldığı mütadit kurşunların tesiri ile orada şehit düşüyor. Arkadaşı Hamit de aldığı yaranın ilk sıcaklığı ile köşe başında duran arkadaşlarının kucağında ruhunu teslim ediyordu. Tumbul saatlerce kapının önünde al kanlar içinde devrilen bir çınar gibi yerde serile kalmıştı. Tan yeri ağarmadan uzun bir sırığa takılan çengel ile mübarek naşı kardeşi tarafından çekilmiştir.

Bakır'ın Tumbul vücudu makineli tüfengin ateşi ile delik deşik olmuş onu görenler yüzündeki tebessüm çizgilerinin zayi olmadığını ve hatta ölmediğini bile söylüyorlardı. Bakır'ın Şahadeti memlekette ozaman çok acı ve unutulmaz bir intikam yanlısı uyandırmıştı.

KERİM FIRAT'TAN ÖMER NEBAN

Merhum :

Ömer Nebanın fedakâr ve hamiyetli dayısı Siverekli Cerrah ağa Kürkçü Osman efendinin evide Fransızların işgali altında bulunuyordu. Buraya yapılacak her hangi bir tezyik neticesinde düşmanın tutunacak bir vaziyette olmıyacağı aşikârdı. Bu itibarle buraya bir baskın yapmak Külaflı tepesile hastahane ve diğer yerlerdeki irtibat ve alâkalarını kesmek üzere hücum gününden bir gün evvel bu mesele kararlaştırılmıştı. Urfa harbinin ilk gününde Siverekliler tarafından acilen Tahtasızın evinde bulunan çeteler buradan hücum ve taarruza geçmek emrini almışlardı. Gerek Siverekliler- gerek köylerinden gelenler gerekse Urfaya ait köylerden gelenler, Urfanın tabii arazilerile mahalle ve semtlerini iyice bilemediklerinden gece ve gündüz olsun birer kılavuzluk eden sarı çizmeli Salih idi.

Baskın yapılacak Osman efendinin evi çetelere evvelden gösterilerek sabah erken taarruz emri verilince çeteler Tahtasızın evinden kurşun süratile Allah Allah seslerile hedefe doğru koşuyorlardı. Bunu gören düşman bu sahayı makineliler, otomatikliler ve piyade ateşlerile bir cehenneme çevirmiş; adeta bir ateş yığınağı manzarasını andırıyordu.

Siverek «Ömer Neban adlı bir dilaver yayından çıkan bir ok gibi ileriye fırlamış, 250-300 metre ilerisindeki Osman efendinin evine doğru koşarken tam yirmi metre kalarak keşişin ağılı tabir edilen mağaradan açılan bir yan ateşile Ömer çınar gibi yere devrilmiş ve aldığı müteaddit kurşunların müthis darbesile alkanlar içinde bitap

ve bihaber olarak olduğu yerde kalmıştı. Herkes onun artık şehit olduğunu tahmin ediyordu. Aldığı vahim yaraların tesirile olmalıki uzun fasılalarla baygınlıklar geçirmiş gerek mecalsızlıktan ve gerekse kendisine ateş açılmaması için bir ölü gibi yerde uzanmak mecburiyetinde kalmıştı. Akıttığı fazla miktarda kanın, etrafındaki karı kırmızı bir renge çevirdiği dürbinle görülüyordu. Pıhtılaşan kanlar donmuş, kendisi ise mecal ve takattan kesilmiş bir ölü gibi idi.

Karanlık çökmüş bu kahramanı kkurtarmağa bile kimse düşünmüyordu. Başka bir semtte maiyetile birlikte bulunan Siverekli cerrah ağa bunu işitince hemen vaka mahalline gelerek malyetindekilere :

— Ömerin ölüsünü burada bırakmak, onu canavarlara yedirmek mertliğe ve Sivereklilere asla yakışmaz onu kurtarmak bizim için namus borcudur.

Gecenin karanlığından bilistifade bir kaç kişi beyaz gömlek giyerek sürüne sürüne Ömerin yanına varmışlar, onu kaldırmanın imkânsız olduğunu görünce ayaklarını uzun bir urganın bir ucuna bağladıktan sonra yavaş yavaş karın üzerinden bir kızak gibi çekerek kurtara bilmişlerdir. Tahtasızın evine getirilen bu baygın ve bitkin yaralı gözlerini açıp etrafında halkalanan arkadaşlarını görünce :

— Hemşerilerim artık ben size kavuştum. Bana ölüm yoktur. Benim için de merak etmeyin ve Siwereğe yaralandığımı haber vermeyin.

Diyen bu atsız kahraman hemen hastaneye kaldırılıyor. Ameliyat masasına yatırılırken sağ kolundan beşer santimetre fasıla ile üç yerden müteaddid kurşunların kemikleri ve kan damarlarını parça parça ettiğini gören operatör kolunun tehlikeli yerinden kesilmesine karar veriyor.

Hastahanede bayıltıcı ilâç bulunmuyordu. Bu kahramanın kemikleri damarları ameliyat masasında kesilirken

onun çehresinde ufacık bir kırışıklık bile görünmüyor. Dudakları bile buruşmuyordu. Dondurucu Soğuğun tesirile yara kangırana yüz tutmuş, ikinci bir ameliyata lüzum görülerek bir parça daha yukarıdan kolu kesilirkende taş yürekli kahraman bir ah! kelimesini bile ağzından çıkarmamıştır.

Fakat ne çareki yara vehamet kespetmiş, üçüncü kesilme ameliyesine lüzum görülmüştü. Hamdikasım bunu kurtarmak için en son ameliyatı yaparken o mertliğe yaraşan bir vakarla ıstıraplarını acılarını gizlemeğe çalışırken Rahmetli rahmana kavuşan ruhu ve onu mütebessim yüzleri solgun dudakları şahadet kaynağından bütün ateşini söndürmüştü.

Bu atsız kahraman Sivereği Ulu camii mahallesindedir. Güçlü ve çevik olduğu kadar fedakâr asil mert bir baba yiğitti.

MUHACİR HAMİT

Umumi harpte Ruslara zağarlık eden Ermeniler Türk köylerine baskınlar yaparak tüyler ürpertici bin bir türlü facialar doğurmuş ve bura halkını vahşiyane bir surette yine binbir türlü işkencelerle yüzlerle değil on binlerce masum Türk kanını akıtmışlardır.

Rus istilasına maruz kalan doğu memleketleri bir taraftan boşalırken diğer taraftan da Ermeni mezalimi başlıyordu. Muhacir olan halk Adana, Konya'ya kadar hicret etmişlerdir.

Muhacir Hamit te bir taraftan düşmanın, diğer taraftan Ermeni zülmünden kurtulmak için Ercişten Urfaya gelmişti. Bu Türk yavrusu da Ermeni mezaliminin bir çok acı sahnelerine şahit olmuş. Yıkılan ve yakılan binlerce ev ve insanların acılarını unutmamıştı. Kahhraman Hamit kısa boylu yakışıklı bir hançer gibi kara kaş ve kara gözleri

vardı. Ben onu Tılfıdır da görmüştüm. İyi süslenmiş ipekli entari üzerine yine ipekten bir aba giymişti. Başında güzel bir ipek poşu vardı. Bunu görünce biraz mırıldanarak bu kıyafetle düğüne mi geliyorsun diye bu kahramana söyledim. Oda :

Bizim düğünler böyle olur ve böyle düğüne gideriz. Evet onun yüksek ruhunu ateşliyen kemiren intikam ve kin ona bu ilâhi duyguyu ruhuna kalbine ve kalbinin bütün derinliklerine kadar nüfuz etmişti.

Kürkçü Osman efendinin evine taaruz edildiği gün o da hazırdı. Taaruz edilecek yer bir sırtı üzerinde idi. Bunun şimal ve cenup tarafları makineli tüfek ve otomatiklerle tahkim edilmişti. İşte buraya güpegündüz baskın yapmak, taaruza geçmek kararı verilmişti. Bu yanlış karar dolayısile taarruza kalkan kuvvetimiz dalga halinde ilerliyor ve kırılıyordu. Muhacir Hamit te tam hücuma kalkarken yanındakilerden birisi :

Yahu gidenler hep yere seriliyor; nereye gidiyorsun?

Ben onlardan iyimiyim. Buraya niçin geldim. Diyerek birden bire yerinden sıçradı. Tam Osman efendinin evine yaklaşacağı zaman Keşişin ağılından ateş açanın otomatiğin müessir ateşine tutularak bir çınar gibi o da yere serilmişti.

O gün şehit Hamidin bu cesaretine, bu kahraman Türk yavrusunun şehadetine yalnız biz değil bütün Urfa'lılar, kadın, erkek çoluk çocuk hep göz yaşı dökmüştü. Bu büyük çocuk milli istiklâl ve hürriyetimizi elde etmek için giriştiğimiz, Urfa savaşında bu milletin ölmez imanını sönmek bilmeyen vatan aşkının büyük bir nümunesidir.

REMTELEBE

Bu tıknazca yapılı kahramanı Mahmut Nedimin evinde topçumuzun ateşi himayesinde yapılan taaruzda ilk

hücuma kalkarken çok heybetli görmüş ve tanımıştım. Yaralanırken artık onu kalbimde taşımağa başladım.

Millet hanından hücuma kalkanların en ilerisinde, bir elinde balta diğerinde tüfengi bulunuyordu. Şimdi askeri mahfile karşı olan bahçe duvarında bir dükkân vardı. Bu yiğidin dükkan önüne varışile kepeneklerinin kırılış bir anda olmuştu. Buradan bahçeye bir pencere genişliğinde bir yer açıldı. Tam içeriye girmek üzere iken topumuz sustu ve bir daha ses çıkarmadı.

Düşmanın ilk attığı bomba dükkanın içinde karadumanlarla sardı ve görünmez oldu. Duman bir an için dağıldı. Bu kahraman bir eli ile tüfeğini diğer eli ile parçalanan alt çenesile avurdunu tutuyordu. Gittikçe ateş, bomba şiddetleniyor ve bir cehenneme çeviriyordu. Çok korkunç bir manzara kesbeden burada yerde uzananlar, duvara yaslanıp yere serilenler, kan ve barut kokuları ciğerlerimizi bozuyordu.

Bu kanlı manzara hepimizin ruhunu bir kâbus ağırlığı ile eziyordu. Düşmanın müessir ateşini kırmak için beş on arkadaş olarak Dergezanlı mahallesinde bu düşmanı yan ateşine almak için bir eve girdik. Fasılasız ateşimizle düşmanın ateşi hafifleyerek durduruldu.

Hafif yaralılar bu himaye ateşimizle Millet hanına canlarını atarak kurtarıldılar. Ağır yaralılarla şehitler yolun üstünde faziletin bir timsali gibi akşamın karanlığına kadar alkanlar içinde idiler.

Bu adsız kahraman hastahaneye getirildiği dakikaya kadar tüfeğini elinden bırakmamıştı; fazla kan akıttığına rağmen şuuruna hakim idi. Hastahanede ziyaretine gittiğim zaman konuşamıyordu. Yalnız eli ile işaret ediyordu. Ona :

Merak etme iyileşir Sivereğe gidersin dediğimde :

Sağ elini yumarak şahadet parmağı ile yeri göstermeğe başladı. O, bu işareti ile buradan gitmiyeceğini ve

intikamını almak istiyordu. Ben o zaman bu kahramana karşı duyduğum minnet duygularımı dün olduğu gibi bu günde yarında saklıyorum.

Bir gün çerçilikten gelirken onu gördüm. Bir sürpriz olsun diye:

— Sende istiklâl madalyası almadın mı?

Ben madalyamı her zaman göğsümde taşırım

Birden bire içini çekerek: ben o günü asla unutmuyorum. İntikamımı ne zaman alacağım. Zavallı kahraman sıska merkebinin arkasından yavaş yürüyerek gözlerimden uzaklaştı. Fakat o, ve onun gibi kahramanlar, Faziletkâr insanlar daima kalbimde yaşamaktadır.

ARABACI SALİH

Bu babayiğitte, kara günlerin adsız kahramanlarındandır. O, bir tarafa atılmış unutulan bir şiire benzer. Heyecanlarla dolu olan kahramanlığını yalnız onun değil, başkalarının da ağzından dinlerken gurur ve tefahürle göğsümüzün kabardığını duymamak mümkünmüdür? Salihin her an duruşu bir arslanın durumunu gösterir. Asalet mertlik bütüün manası ile ona biçilmiş bir kaftan gibidir. Kalbini dinlersek acı duymamak ne mümkündür? Onun düştüğü sefalet ve ıstırabın pençesi altında inlerken talih denilen manevi kuvvete isyan etmemek, ona haykırmamak elimizden gelmez. Tezat ve aksi tesadüflerle dolu olan hayatı bu adsız kahramanı amansız bir surette hırpalamakta ve inletmektedir.

Urfanın karalar giydiği günlerde Salih kefenini boynuna geçirmiş, düşmanın bomba, makineli tüfeğine göğüs geren müteaddit yerlerde, müteaddit yerlerinden yaralar alan bir dilaverdir.

Bu gün herkes gülerken o ağlamaktadır. Bilmemki bu kara yazı ona talihinmi, kaderin mi, yoksa bunlara inzimam eden Urfalı hemşerilerimin cilvesimidir?

Evet hepsinin... Hepsinin...

Salih Urfanın Siverek mahallesindendir. Ona (Sarı çizmelinin Salih) de derler. Düşman işgal ettiği Amerikan hastahanesinden boyuna sinsi ve kahpece ateş ediyordu. Güya insaniyete hadim olan kızılhaç bayrağı, burasını bir eşkıya yatağına getirmişti. Buranın müdüreside üzeri küllenen ehlisalibin ateşini kalbinde ve ruhunda taşıyordu.

Bu müesseseler memleketimizin doğusunda birer kör çıban gibi tehlikelidir.

Memlekete hakim olan burası ve buradan atılan sayısız kurşunlar bir çok kadın ve çoluk çocukların ölümüne sebep olmuştur.

İnsaniyete hadim olan bu zehirli yuvanın bize verdiği zayiat gün geçtikçe artıyordu. Çünkü buralara bir çok makineliler, otomatikler yerleştirilmiş, binanın münferit bulunması da buraya sokulmamıza imkân vermiyordu.

Bir gün merhum Hacı Mustafa Kâmil ile birçok Kuvai Milliye Reisleri bu zehirli yuvayı ortadan kaldırmak için yapılan bir toplantı sonunda mezkur binanın dinamitlenmesine karar verilmişti. Verdiğimiz kurbanların intikamını almak için bu iş Salihe teklif edildiği zaman tereddüt etmeden teklifi kabul etmişti. İçlerinden birisi Salihe :

— Bu işi sen nasıl yapacaksın ağam? o da :

— Karakoyun deresine hastahanenin açılan bir lağam ağzı vardır, işte buradan girerek tam hastahanenin olduğu yere dinamitleri yerleştirerek ve sonra ateşlerim.

Bu işi tek başına yapabilirmisin sualine karşıda :

— Yalnız yapabilirim ama yalnızlık Allah'a yakışır, bir arkadaşla bu işi daha muaffakiyetle başarmak mümkündür.

— Kimi istiyorsan söyle onu çağıralımda birlikte gidin.

— Salih bir dakika düşündükten sonra: Ağalar küçüklüktenberi beraber arkadaşlık ettiğim kemancı Fuadı bana arkadaş ederseniz bu işi muhakkak görebilirim demiştir.

Salih bu sözleri söylerken yüzündeki asıl çizgiler orada hazır bulunanlara inan ve güven vermişti.

Bu iki fedai karda hedef göstermemek için beyaz ve uzun birer gömlek giyerek gecenin zifiri karanlığında, insaf bilmeyen soğuğun şiddetine rağmen Karakoyun deresine inmişler yavaş yavaş lağımın ağzına yaklaşıyorlardı. Lağımın biraz yanıbaşında küçük bir mağarada birkaç Fransız askerinin konuştuklarını hisseden Salih, arkadaşına:

— Kısmet ayağımıza gelmiştir. Bunları temizlemeden ileri gidemeyiz.

Bu iki kahraman avlarını kaçırmamak için, sürüne sürüne mağaraya yaklaşmışlar. Salih ayakta nöbet bekleyeni, kemancı Fuata mağaranın bir tarafına çömelerek istirahat eden nöbetçilerin üzerine aslan gibi sıçramışlar; Salih şikârının gırtlağına pençelerini geçirmiş var kuvvetiyle sıkarak düşmanını bir kütük gibi yere sermişti. Hiç şüphesiz ki o anda vazifesini çarçabuk bitiren Salih Fuatla uğraşan düşmana saldırmış ve (dahilek, dahilek) sesiyle teslim olduğunu ve bu suretle Türkün asalet ve alicenaplığından istimdat ettiğini gören bu kahramanlar Türklüğün şiarına nakise getirmemek üzere bu nöbetçiyi dipdiri Hacı Mustafa Kâmile getirmişlerdi.

Bu muvaffakiyetli dönüş, bu iki kahramanın intikam hislerini daha ziyade artırmıştı. Ertesi akşam aynı mağaraya yaklaşmadan, pusu kuran Fransızların yaylım ateşine tutularak Salih bacağından aldığı bir kurşun sadmesiyle yere düşmüş, üzerine gelen düşman neferine yerde açtığı

ateşle Fransız neferini çam kütüğü gibi yere sererek ikinci neferinde üzerine geldiğini görünce onu da yere serrek son gayretiyle sürüne sürüne Karakoyun deresinden aşağıya bir kar topu gibi yuvarlanmak mecburiyetinde kalmıştır. O zaman bütün makineliler otomatikler burasını taramağa başlamıştı.

Karakoyun deresine inen Salih yine sürüne sürüne dereyi takiben ateşten mahfuz olan bir yerden çıkarak nöbet bekliyen arkadaşlarına kavuşmuş ve derhal hastahaneye götürülmüştü.

Sarı cizmelinin sevmediği bir şey varsa oda yatakta yatmaktır, yaralanıpta hastahanede bulunması onun ruhu üzerine fena tesirler yaratmış; adeta bir ceza evi kadar sıkıntılı geçmiştir. Yaraları henüz iyileşmeden taburcu çıkarılması için merhum Hacı Mustafa Kâmil'e ve doktor Hamdi Kasım beylere çok ricada bulunmuş ve yalvarışına dayanamıyan merhum Hamdi Kasım her gün viziteye gelmek ve ayak tedavisi yapılması şartıyla taburcu çıkarılmıştır.

Fransız ve ermenilere ait bazı eşya millet hanında bulunuyordu, yarası daha iyileşmeden bu kahraman Siverek milli kuvvetleriyle gecenin birisine mezkur hana girerek oradaki Fransız nöbetçilerini temizledikten sonra muvaffakiyetle geri dönmüşlerdir.

Fransızların muhasara müddetince açıklıktan binek hayvanlarına varıncaya kadar kesip yemişlerdi. Urfayı terkederken vesaiti nakliyeleri hemen hiç kalmamıştı. Yapılan anlaşma üzerine nakil vasıtaları tarafımızdan temin edilerek Urfayı terketmek mecburiyetinde kalmışlardı.

İşte Arabacı Salihin külüstür arabasıda Fransız kumandanına nasip olmuştu. Şebekedeki müsademede Salih arabasını kaçırmak istemiş isede Fransız kumandanı' Sajorun açtığı ateşle yaralanmış ve yine arabasını kurtar-

mağa cehdeden Salih bu sırada bir Fransız neferinin bombası ile alkanlar içinde yere serilmiştir.

Ateş müddetince bu kahraman bu çelik, yağmuru altında mecalsiz bir halde kendinden geçmiş, savaş sonuna kadar alkanlar içinde kalmıştır. Öğlenin kızgın ve yakıcı sıcaklarıyle bir cehenneme dönen Şebeke Fransızların mezarı olduktan sonra şehit ve yaralılarımız Urfaya Salihle beraber kaldırılmıştı. Salih tam 65 gün hastahanede kalarak bir gözünün tamamı diğerinin yüzde ellisi bir kolunun ebediyyen iş görmiyecek derecede sakatlanması ile neticelenmiştir.

Bu kahraman şimdi merhamet isteyen bir dilenci gibi boynu bükük bir durumla aramızda gezmektedir. Onun kahramanlığını Urfa Siverekte bilmeyen, takdir etmeyen hiç bir fert yoktur.

Kahraman Salih bir sürü ailesinin sefalet ve ıztırabını duyarken onun milli imanı, yüzündeki vakur ve asil çizgileri insanın ruhuna birer kızgın ok gibi nüfuz etmektedir. Ah kâşki onu görmeseydim ve tanımasaydım.

Bu aziz kahramana karşı kalbimde sızan zehir damlaları çok keskindir. O bu yurt için aziz milleti için bütün feragat ve faziletile kanını akıtmış, bir kaç uzvunu yine memleket ve milletine armağan etmişken şimdi merhamet ve insaf bilmeyen tarihin, kaderin pençesi altında inliyor. Onun bu inleyişide ruhi, milli feragatın en büyük nişanesi değilmidir?

ŞEKERCİ MEHMET EMİN

Şebekede ateş içerisine alınan Fransızlara yapılan ani baskının tesiriyle çil yavrusu gibi dağılmış birbirleriyle irtibat tesis edemiyecek derecede durumları fenalaşmış; kendilerine mukadder olan ölümle pençeleşiyorlardı. Sus-

mak bilmiyor makineli tüfenkler şebekenin çıplak kayalarını inletiyor, korkunç bir cehennem manzarasını arzediyordu. Yakıcı güneşin harareti, fışkıran kan ve barut kokusu bu sahneye bambaşka bir manzara veriyordu. Bir makineli tüfeğin anut ve amansız ateşi bizden birçok şehit ve yaralı düşmesine sebep olmuştu. Urfalı şekerci Mehmet Emin bunu anlayınca yaydan fırlıyan bir ok gibi yandan makineliye hücuma kalktı. Biraz sonra müessir bir ateş yağmuruna tuttu. Makineli artık susmuştu. Bunun susuşu kahraman Mehmet Eminin makineliyi gasbetmek için ikinci bir sıçrama yaparken başka bir makinelinin ateşiyle sol kolundan yara alarak tüfengi yere düştü. Elindeki tabancasıyle susan makineliye yaptığı bir hamlede tam makinelinin üzerinde bulunan yaralı düşmanı tabancasıyla öldürürken ikinci defa kendisine ateş açan makineli tüfenğin ani bir ateşi onun kalkan gibi göğsünü hızar gibi biçerek delik deşik etmişti.

MEHMET EMİN

Mehmet Emin Urfa mebusu merhum Siverekli Mahmut Odabaşının oğludur. Cömert ve misafir sever olduğunu bu havalide bilmeyenler hem yok gibidir. Azimkâr, yılmaz vatani milli duyguları yüksek fedakârlıktan çekinmeyen bir adamdır. Urfanın kurtuluşu için daha ilk günlerde bütün kabileler arasındaki düşmanlığı ortadan kaldırmağa çalışmış, birlik ve beraberlikte çok büyük hizmetlerde bulunmuştur.

Urfaya gelirken maiyetinde getirdiği yüzlerce mücahidin harçlıklarını kesesinden vererek savaşın bidayetinden sonuna kadar maiyetindeki mücahitlerle beraber yılmadan büyük bir feragatla çalışmıştır. Ali Saip Urfayı tahliye edip Karaköprüye kaçtığı gece Mehmet Emine çıkmasını teklif edince Mehmet Emin :

«Saip bey ben seninle gelmedimki seninle kaçayım. sen bugün buradasın yarın burada değilsin. Biz herhangi bir Siverekli burayı terk edecek olursak yarın Urfaya gelen çocuklarımıza o zaman sizi gidi dölleri babanızda Urfaya gelmiş bizi düşman ve ateş içerisinde bırakarak kaçıp gitmişlerdir. Siz onların evladı değilmisiniz diye bizi lanetle yat edecaklerdir.

Saip bey siz gidebilirsiniz fakat Sivereklilerden bir tek kişi Urfadan dışarıya çıkamıyacak ve çıkmıyacaktır. Ne zamanki biz Sivereklliler ölürsek ondan sonra da Urfalılar kendi başlarının çaresine baksınlar...

Ali Saip işte halvetiye önünde söylenilen bu söz şimdi bile kulaklarımda aynı heyecanı aynı kudreti aynı üstünlüğün sıcak ve manalı ruhunu yaşamaktadır.

Ali Saip panik fırtınasının dalgaları altında Urfayı terkederek geceyi Karaköprüde geçirirken Urfayı kaplayan ve ne olacağız düşmanamı teslim olacağız diye bozulan bütün maneviyatı ayakta dimdik bir granit gibi durduran Mehmet Eminin bu merdane sözleri olmuştur.

İşte dün bir hakikat, bugün de bir hayal olan bu olayla beraber Mehmet Eminde toprağa gömülmüş. Fakat o felaketli gecede bir iman meşalesi gibi Urfayı kaplıyan bu söz asla ölmiyecektir.

BOZAN AĞA

Çınar gibi bir gövde, mütevazi ve müşekkel, levendane bir endam... Yalçın şahikalar kadar eğilmek bilmiyen fevkelade geniş omuzlar üstünde, daima dimdik duran bir baş... gözler, göklerden renk almış, sehhar olduğu kadar munis ve cazip; Tunç benizli bir dilaver...

Azim ve irade ile dolu bir ruh... O ruhki, damarlarında cevelan eden kandan massettiği bahadırlık ve şecaat-

le beslenmiş... O ruhki, Türklüğün şeref dolu mubilliği asaletile perverde olmuş...

Bozan ağa Urfa savaşının ilk gününden son gününe kadar, semtten semte, Akça kaleden Cerablus, Suruca şimendifer hattı boyunca koşmuş bir çok muvaffakiyetler fedakârlıklar göstermiştir.

Urfa savaşı bittikten sonra evinde rahat edemiyen bu gazenfer Antep savaşına da yorulmak bilmeyen bir hızla koşarak koç yiğitler gibi çarpışmıştır.

Bozan ağada adaşının cesaretini ruhunda taşımış ve onun adeta bir minyatörü mesabesinde olan bir Türk aslanıdır. Onda, Vatan ve namus aşkı sönmez bir volkan gibi ateşlenmiş, Bediüzzaman karakolunu Fransızlardan zapt etmiş, Tilfıturda Ermenilerle Fransızlara karşı bir müdafaa siperi vücuda getirmiş, gün geçtikçe onun milli imanı yorulmak bilmeyen bir azimle şahlanmış şebekede gösterdiği mertlik ve düşman üzerine olan savletini ve iki otomatik üzerine olan saldırışını ve neticede otomatikleri iğtinam ederek gösterdiği fedakârlık büyük kahramanlık ve muvaffakiyettir. Urfa savaşında onu tanıyan ve tanımayanların kalplerinde büyük bir sevgi ve saygı duygularını meydana getirmiştir.

Bozan ağa Sivereklidir. İzol denilen büyük bir Türk kabilesinin reisi olan Zülfikar ağanın oğludur.

İhtiyar babasıda bu savaşta oğlunun yardımına gelmek suretiyle vatan ve milletine olan bağlılık derecesinin ülviyetini isbat etmiştir.

Urfa savaşından sonra bu kahraman için bestelenen halk türkülerinden bir kaçını aşağıya alıyorum.

Akabe boğazından atlıyamadım
Cephanem döküldü toplayamadım

Bir kaç Fransızı pakliyamadım
Yürü yürü Bozan beyim yürü.

Hastahane tılfıdır karşıya karşı
Kâfir Fransızın bomba ateşi
Milli çetelerin süngü takışı

Yürü yürü Bozan ağam yürü
Çetelerin gidiyor önü sıra yürü

Fransızın başında kırmızı fesler
Atılıyor bombalar gelmiyor sesler
Hocerin başına üşümüş yeisler
» »
» »

Akebe boğazından atlayamadım
Cephanem döküldü toplayamadım
Beş on Fransız paklayamadım
» »
» »

Şebeke dağları yücü yücü dağlar
Fransız askeri hüngür hüngür ağlar
Saco oturmuş yarasını bağlar
» »
» »

Şebeke dağından hopladım durdum
Cephanem döküldü topladım geldim
Beş on Fransızı pakladım geldim

Yürü yürü Bozan ağa myürü
Çetelerin yürüyor önü sıra yürü

SAİT BAYDİLİ

İri yapılı bir gövde, yalçın kayalar gibi... Cömert ve ruhi asaletile maruf bir sima... Mensup bulunduğu Türk

kabilesinin yüksek meziyetleriyle mütehallik. müsafirper. ver, vefa ve ahdine sadakatile tanınmış bir şahsiyet.

Urfanın zehirle bozulan havası bu aslanında teneffüs borularını tıkamış. Damarlarındaki Türk kanı hızlaşarak kalbi memleket aşkı ile çarpmağa başlamıştır.

Urfada yanan ateş, onun kalbini, ruhunu yakmış gizliden gizliye yapılan işler uhdesine terettüp eden işleri dışardan görmüş ve başarmıştı. Sait Baydilli o karanlık ve korkunç günlerde bu milli davanın fedaisi olarak çalışanlardandır.

Siverekli Ali efendinin kemalciliği dolayısiyle Fransızlar tarafından tevkif ve 200 madeni lira ile tecziyesinde, binbaşı Ali Rıza, Ali Saip beyler Sivereğe firarları sırasında büyük yararlıklar göstermiştir. O, yaptığı hizmetlerden vicdanen huzur içerisinde bulunmaktadır. Sait bey Urfa savaşına tekaddüm eden günlerden yine düşmanın şebekede toprağa gömüldükleri dakikaya kadar aldığı vazifeyi hakkı ile ifa etmiştir.

Ali Saip'in cihan harbinde Darzor taraflarında Jandarma subayı bulunduğu sırada Haçimle tanıştığı ve yine Haçimin Urfa savaşında ne derece hizmet ettiğini benim kadar Urfa halkı da bilirler. Bu itibarla bu gibi hizmeti görülmiyenlerin mefahir arasında zikretmek milli tarihi lekeler ve ahfadı yanlış kanaatlara sevk eder.

URFAYA HARİÇTEN GELEN MİLLİ KUVVETLERİN MİKTARI

Siverekten Cudi Paşanın amcası oğlu Mehmet ağa ile yeğeni Sakıp Gürmen 150 mevcutla, odabaşı oğlu Mehmet Evin 150 izollu merhum Zülfikar ağa oğlu Bazan 80. Kara kanlı paşa 30 küçük Ömerin Rüşdü 30 Küranoğullarından Mustafa ve İbrahim 20.

Urfadan Baydilli kabile Reisi Sait bey 200 Döğerli Bekir bey 100 Sivereğin Şihan kabilesi 100 bunlara şimdi Adanada bulunan Urfalı Hacı Ömer Cevher riyaset etmekte idi.

Urfa savaşında yüksek ve değerli hizmetleri görülenler pek çoktur. Bunların ayrı ayrı menkıbelerini yazmak ve her birisinin adlarını yazmak bu kitabın hacmi istiap edemiyecektir. Bunun için bu savaşın bütün kahraman şehitlerine, gazilerine, hamaset ve fedakârlıkta bulunanların hepsini tekrar minnet ve şükranla anmak borcumdur.

Urfayı küfrei esaretten şahikati istiklale hayret ve takdirlerle çıkaran kuvvet milli kuvvettir. Bunda ne Ali Saip'in nuru nazarı ne de sevki idaresi sebep olmuştur.

«Bu şahikai istihlas ve istiklal başlıca milli kuvvetin ve onun faziletkâr ve kahraman şehit ve gazilerin eseridir. İşte bu kitapta benim değil onlarındır.»

Fransızların şehrin en müstahkem yerleri olan Hastahane, Kürkçü Mahmut Nedim'in evi, Kürkçü Osman Efendinin Evi, Külaflı tepesi, Karalök ve Şişkonun evi, keşişin ağılları Fransızlar bu müstahkem ve hakim yerlerde makineli tüfenklerini yerleştirmişler, Taş binaların bir serçe geçebilecek deliklerden hücum eden çeteleri kolayca vuruyorlar, bu hücumlardan yaralı ve şehitler o kadar çoğaldı ki bugünkü Postahane yaralılarla doldu. Yaralıların yanına gittim, salon tamamen yaralılarla dolu idi, kimisinin ayağı, kimisinin kolları parçalanmış, kimisi göğsünden, kafasından bomba ve kurşun ile ağır yaralılar inliyorlardı. Halleri çok acıklı idi. Sargı ve ilaç yoktu. Cerrahi bilgisi olmayan doktor Hamdikasım isminde biri yaralılarla uğraşıyordu, ilaç ve sargı yok denilecek kadar azdı, Yaralılar perişandı, Merhum büyük Hacı Mustafa bu acıklı hali görünce Karaköprüye gider o zaman konuşmayı Karaköprüde yapıyorlardı 13 K. kumandanına durumu anlatır. İlaç,

sargı ve yardım ister. Kumandan kime danıştınız harbe girdiniz, hiç bir yardım yapamayız diyerek Hacı Mustafa-yı azarlar. (O zaman Mondoros mütarekesi gereğince askeri aşikâr yardım yapmıyordu) Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu arkadaşlarının yanına gelir, arkadaşları sorar ne haber? Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu: Kumandan bizim harbe girmemize çok memnun kaldı, siz harbe devam edin size ilaç, sargı gönderiyorum her türlü yardımda bulunacağız dedi. Toplumun azmini şevkini, manaviyetını artırır. (Kumandanın azarladığını söylemez) Muhasereye karar verir.

Ali Rıza Beyin Urfa Mücahitleri kitabının 129-130-131 sayfaları aynen aşağıya yazılmıştır.

«Urfa'da Fransız Muhaseresi 11 Şubat 336 (1920) tarihine kadar imtidat etti, bu müddet zarfında aşayir ve ahali azmi kaviyle çalıştı bu zaman içinde aşiretler ve çeteler dayanıklı çalıştı, muhasere (Çember) uzadıkça muhalif kuvvet propoganda yükseltiyor. 13. K. kumandanlığına müracaat ediyorlar Ali Saip beyin bu işi göremediğini yerine başka kumandan gönderilmesini talep (istiyorlardı). 13. Kumandanı 2. fırka kumandanı âlisi Miralay Akif Beyi Urfa Hududuna gönderdiği gibi Pehlivan Zade Binbaşı Nuri Beyide Ali Saip'in yerine gönderdi. (Bu tarihten sonra Ali Saip'in rolü kalmamıştır.)»

Muhalifler bunuda az görerek bir gün bir cami içtimaını mütasarıftan talep ediyorlardı. Hasanpaşa Camiinde (Ömeriye Camiidir) İçtimada (Toplantıda) Kühne ve salhurda Aliyaver Efendi (ey ahali görüyorsunuzki Kuvveyi Milliye muvaffak olamıyor memleket gençleri ve serveti bu uğurda feda oluyor. Avrupa galip hükümetlerine bu eslaha ve hükümetsizlikten iş görülemiyeceği gün gibi aşikârdır. Fransızlarla barışmaktan başka çare yoktur. Memleketi bu derekeye getiren ve bizi Fransızlarla barışmaya

mecbur eden zavattan hesap sormanız icap eder. 2 aydır her türlü fedakârlığı ihtiyar ettik yetişir 2 çürük topla bu iş görülmez cevap isterim der) Mutasarıf Ali Rıza Bey Belediye Reisi Hacı Mustafa'ya cevap veriniz diye teklifte bulunur. (Hani burada Mustasarıf Ali Rıza Bey Urfa'yı kurtardık diyen Ali Saip'den sual sormuyorda Belediye Reisinden sual soruyor, bizi dereke getiren kimdir sualine karşı bu derekeye getireni belediye Reisi Hacı Mustafa olduğunu gösteriyor). Hacı Mustafa efendi (Bunlar kimdir, ben bunları bilmiyorum bunlar geceleri memleketten firar eder, yalnız eşyaları ile kadınlarını kurtarmak emelinde bulunan ve akraba ve komşusunun namusunu düşünmeyen insanlardır. Bunların bu memlekette alakası yoktur, istirham ederim. Aliyaver efendi ve rufakasının hangi adamı şehit olunmuş kaç kuruş Teberruda bulunmuşdur. Zaten bulunsalarda almayız memlekette bir kargaşalık olmasın diye bunlar hep firar ederken ben dipcikle bunları döndürüyorum, servet imha edilmiş ise bizimdir. Şehit var ise oda bizimdir. Bunlar aynı zamanda Fransızlara erzak veriyorlar. Bunlar hayindir. Fransızların cephanesi kalmadığı gibi ester eti yiyorlar. Böyle bir zamanda Fransızlara müracaat etmek ölmüş bir adamı hay-(deriltmek) etmek demektir. Hariçten gelen kuvveti men eden Kuvveyi Milliyetimizin manaviyatı pek yüksektir. Kuvveyi Milliye ile biz harica çıkarız (Fransızlarla barışmak isteyen Ali Nadir ve rıfakası buyursun). Dediği bir zamanda Camii kapısında bekleyen Badıllı aşiret reisi Sait Bey Aşiretine (Ulan Leyhe) yani evlatlarım vurunuz demektir. Sait beyin bu kumandası üzerine aşiret tüfenk makanizmalarını açıp kapayınca papuçlarını alan muhalifler camiden firer ediyor. Kuvveyi milliye vazifesine devam ediyor.»

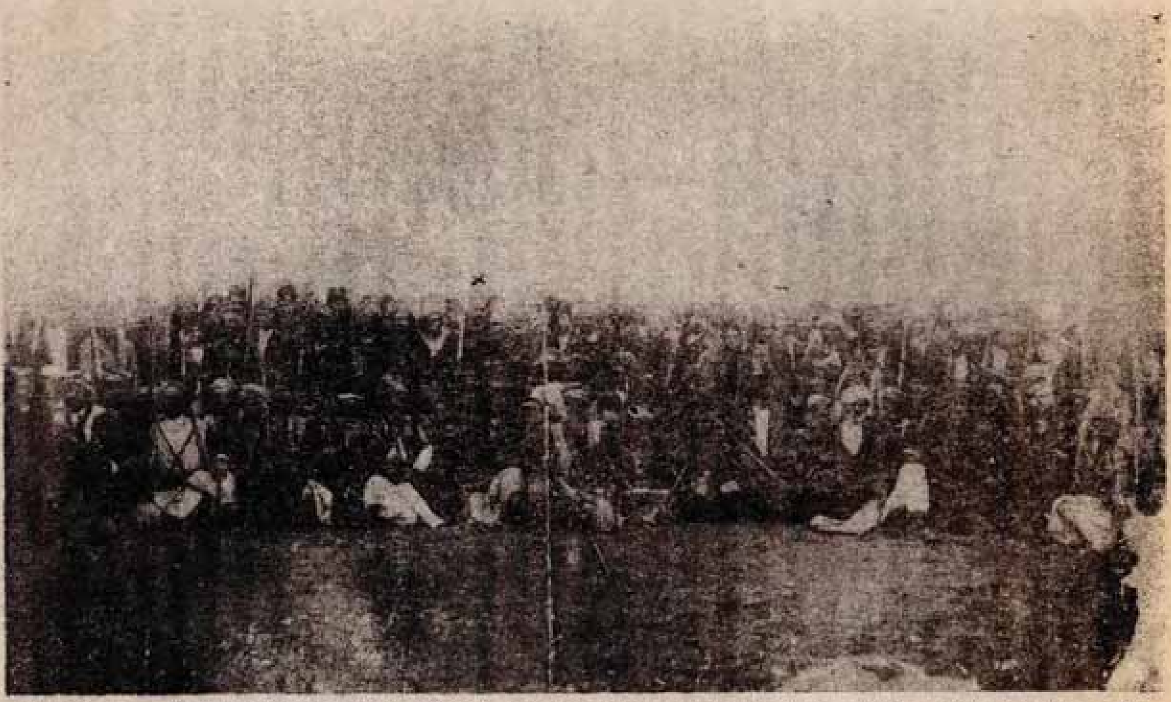

11 Nisan günü Şebekeden dönen çetelerimiz Kurtuluşun Lideri Hacıkâmilzade Büyük Hacı Mustafa ile birlikte Halepli bahçesinde..

HACIKÂMİLOĞLU HACI MUSTAFA

Namiyle, şaniyle, azmiyle büyük,
Hacıkâmiloğlu Hacı Mustafa..
Seferberlik, savaş; gücü aşan yük,
Düşmedi bir defa yes'e zaafa;
Hacıkâmiloğlu Hacı Mustafa..

Urfa'ma İngiliz, Fransız girdi..
İşgal günlerinde zevaller gördü,
Varını yoğunu Yurd için verdi;
Canını ateşe saldı bin defa,
Hacıkâmiloğlu Hacı Mustafa..

"Kuvayı Milliye" ne idi, kimdi?
Tanıttı Urfa'ya.. Birlik mühimdi,
Beldeye Reisti, Halk'a hadimdi;
Doğrusu çok çekti, çok çekti cefa,
Hacıkâmiloğlu Hacı Mustafa..

Savaşta, barışta ne lâzım ise
Hazırladı, kulak verdi her sese,
Kul olmadı asla düşmana, nefs'e;
İnleyen yürekti işleyen kafa,
Hacıkâmiloğlu Hacı Mustafa..

Yurtta hür olmaktı en büyük derdi,
Gönül ateşinden çıngı'lar verdi,
Tutuşan "Çete"ler düşmanı vurdu;
Gerçek lider oldu halk'a, eşrafa,
Hacıkâmiloğlu Hacı Mustafa..

Evliya-Enbiya himayesinde,
"Onikiler" kurmay seviyesinde,
Yol bulup Cihadın pák mayesinde;
Seferi şan etti ahi-esnafa,
Hacıkâmiloğlu Hacı Mustafa..

Yalana-tezvire O aldırmadı,
İnen yumruğunu hiç kaldırmadı,
Amaç savunmaydı, pek saldırmadı;
Beklemedi birgün hainden vefa,
Hacıkâmiloğlu Hacı Mustafa..

Düşmana, "Sulh ile gidiniz" dedi,
"Bu sevdadan ric'at ediniz" dedi,
"Başedemez yedi Ceddiniz.." dedi;
Kanuni'den bize miras bu safa,
Hacıkâmiloğlu Hacı Mustafa..

Nice harp artığı kırık tüfekle,
Paslı kılınç-kama, yarı fişekle,
Savaşı yürüttü imanla, şevkle;
Görevi şerefle eyledi ifa,
Hacıkâmiloğlu Hacı Mustafa..

Şehidler, gaziler rahat uyuyun,
Cümle hasretlere Cennette doyun,
Alemden aleme sesimi duyun;
Sizi anlamayan bulamaz şifa,
Hacıkâmiloğlu Hacı Mustafa..

Gözüpek kahraman, asil Reisim,
Tevazu'n Urfa'da usül Reisim,
Çoğalmada yiğit nesil Reisim;
Kusurumuz varsa sığındım affa,
Hacıkâmiloğlu Hacı Mustafa..

Onbir Nisan'ları biz devir aldık,
Sıdk' ile, inançla izinde kaldık,
Ezelden-ebede gerçeği bulduk;
Yakındır, "Refahta bir Şanlı Urfa"
Hacıkâmiloğlu Hacı Mustafa..

Mehmet H.ÖCAL

Ortadaki Büyük Hacı Mustafa Hacı Kamiloglu, sağdaki Şebeke savaşında Büyük Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlunun Hucum emrini verirken oglum Abdulkadir sen en önde fırla, emrini alan ve en önde Hucuma geçen 13 yaşındaki oglu Abdulkadirin savaştan 5 sene sonraki fotoğrafıdır. Soldaki Suruç savaşına iştirak etmek isteyen küçük oglu Hacı Cemil Hacıkâmilogludur.

KERİM FRAT'IN URFA KAHRAMANLARI KİTABINDAN BÜYÜK HACI MUSTAFA KÂMİL

Urfada ilk müdafai hukuk cemiyeti teşekkül ettiği zamanda Urfanın kurtuluş gününe kadar amâli milliye maddi ve manevi çalışanların başında gelenlerden biriside Büyük Hacı Mustafadır. Mumaileyh ciddi, kibar, nazik bir zat idi. Hele onun itidalına azmine hayran olmamak elden gelmez. O, en buhranlı günlerde asla ümitsizliğe, yese kapılmamıştır. Medeni cesaret, hazır cevaplığındaki mahareti ile Fransız siyasi hakimini bir çok defalar atlatmıştır.

Ali Saip'in kazandığı muvaffakiyetlerin ekserisi Büyük Hacı Mustafaya aittir. Mumaileyh sözüne sadık olduğu gibi arkadaşlarını düşünür vefakâr bir yaradılışta idi.

Beni kendisine bağlıyan amil şahidi bulunduğum ve aynı zamanda Urfa ve Sivereklilercede malum olan Urfanın tahliyesi gecesi olmuştur.

Şöyleki; Ali Saip kitabındada çok büyük kıymetler verdiği Aneze aşireti reis Hacimle görüşmek üzere Akçakaleye giderken Hacimde izini Ali Saipten kaybetmişti. Fransızların bir propagandacısı demek olan Haçim Fransızların çok üstün kuvvetlerle Urfaya gelmekte olduklarını etrafa yaymaktanda geri kalmamıştı. Bu haberi işiten Ali Saip Panik havasına yakalanmış ve alelacele Urfayı tahliye ederek son soluğu Karaköprüde almıştı. Urfadan çıkmıyanlar yalnız Siverekten gelen milli kuvvetler olmuştu. O gece Urfa ufkunu çok korkunç bir sis kaplamış; halk müthiş bir heyecan ve buhran içinde çalkanıyordu. Siverekli Mehmet Eminle Hacı Mustafanın yüksek cesaret ve azimleri Urfayı o gece gerek Ermenilerin ve gerekse Fransızların baskınlarından kurtarmış; netice itibariyle gelecek felaketi önlemiş oldular. O gece terk edilen bütün semtler Siverek milli kuvvetleriyle Urfanın vatansever evlatları tarafından çar çabuk işgal edilmiş ve bu iki adam o tarihi ve karanlık gecenin bir iman meş'alesi kesilmişti.»

İşte o günde en çetin bir andı. Belediye Reisi Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu metanetini bozmadı. Ali Saip'in firar etmesi, kargaşalığa sebebiyet vermesi ve Urfa boşalıp Fransızlar ve ermeniler memleketi işgal edip namuslarımız ayak altına alınarak, memleket esaret altına alınması bir an meselesi idi. Büyük Hacı Mustafa çetelere emir verdi, dışarı kaçanların malları sizin, canlarını bana teslim edin diyerek, şehri çember içersine aldı. Şahidi olduğum bir aile develerini yükletti, gecenin karanlığından faydalanarak kaçmak istedi, merhum Babam Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu sordu : nereye kaçıyorsunuz, niçin kaçıyorsunuz? Fransızlar 60 vagon Akçakaleye kuvvet getirmiş içerde düşman dışarda düşman namusumuz ayak altında kalmaktansa kaçmayı uygun gördüm. Büyük Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu o adama tekrar sordu : namus senin yalnız ailen ve kızınmıdır? diğer kalan kaçma imkânı olmayan kimsesiz kadınlar ve benim kızım ailem senin namusun değilmidir. Kaçmak yok, memleketi düşmana terk etmek daha büyük felakete sebep olacaktır. Ben emir verdim. Kimse kaçamıyacaktır. Adam cevap verdi. (Elmi yaman Beymi yaman) ben hazırlanmışım, kaçacağım Ali Saipte kaçdı, bugün vay nevsimdir diyerek develeri ile beraber dışarı çıkan adam tekrar geri geldi. Çeteler etrafı sarmış nerede ise yağma ediliyordum, kendimi zor kurtardım beyin yaman olduğunu kabul ediyorum, dedi. Bu süratle bu şekil ve hal memleketi boşalmaktan kurtaran Hacı Mustafa Savaş ve muhaseresine devam etti.

BÜYÜK HACI MUSTAFA'NIN BEDİÜZAMAN KARAKOLUNA SU VE YİYECEK GÖTÜRMESİ

Şimdiki hal pazarı bir aralık Belediyenin gazhanesi idi. Bir gün gaz almak için gazhaneye gittim, bekçisi Mustafa bana anlattı : Fransız Savaşında bende çete idim.

Reisimiz Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu yanımıza geldi, içinizden bir fedai çıksın. Bediüzaman karakolundaki aç ve susuz kalan çetelere bir miktar ekmek ve su götürsün. Kimse çıkmadı. Kolay değildi. Bediüzaman Kardkolu Fransızların makineli tüfek ateşi altında idi. Onun için kimse cesaret edemedi. Reisimiz Büyük Hacı Mustafa ekmek torbasını sırtına su destisinide eline aldı. Biz koştuk, aman sen gitme, biz gidelim, sana yazık olur, sen gitme sen vurulacak olursan yerini tutacak reis yoktur. Bizden birimiz vurulsa yerimizi alacak çete çoktur. Yapma etme Reisimize nekadar yalvardık, bizi dinlemedi. Bediüzaman Karakoluna yürüdü, biraz ileride onu Fransızlar makinalı tüfek ateşi altına aldılar. Hepimiz telaşa düştük, Reisin vurulacağı muhakkaktı. Reis ne sindi ne koştu hiç bir şey olmamış gibi yoluna devam etti. Halbuki makinalı tüfeğin attığı mermilerin sesleri şehri inletiyordu. Hacı Mustafa karakola yaklaştı, içeçri girdi, biraz sonra karakoldan çıktı bize doğru yavaş yavaş gelmeye başladı. Yine Fransızlar Hacı Mustafayı makinalı ateşe tuttular. Reisimiz hiç itidalını bozmadan, sinmeden, kaçmadan yanımıza geldi. Biz Çeteler hayretler içinde kendisine bakarken, bize dedi hani bana birşey oldumu? Korkmayın, Cesur olun, bu yolda Allah (C.C.) bizim yardımcımızdır. Bu hadisede Belediye Reisi Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlunun gösterdiği cesaret ve fedakârlığını gören çeteler cesaret ve fedakârlık göstermez olurlarmı? Hacı Mustafa çetelerinin bir çok yaralıları kendi ateş hattına girerek, her tehlikeyi göze alarak yaralıları kucaklıyarak ateş hattından geriye almıştır. Aşağıdaki resimde olduğu gibi.

Fransızların çember içinde kalmaları devam etti. Ara sıra bir Fransız uçağı şehir üzerinde dolaşarak, bazı işaretler veriyordu. Bu işaretler çember içinde kalan Fransızlara yardım geleceği işareti olabilirdi. Çok seneler Urfa'ya kar yağmazken bu sırada devamlı kar yağıyordu, karın

Büyük Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu bizzat yaralılara da yardım ederdi. Resimde Hacı Mustafa bir yaralıyı taşırken.

devamlı yağğmasına hep üzülüyorduk. Fransızları ççembere alan çeteler, kar altında soğukdan perişan oluyorlardı.) Fransızlarla yapılan harpte çok yararlılık gösteren Bedri Alpay bana anlattı: Dışarıda bize yardıma gelen aşayirden bir kısmı karın soğuğuna dayanamıyarak istihkamı terk etmişlerdi. Çember açık kalmıştı, her an bu açık yerden düşman hücum ederek bizi perişan edebilirler di, hemen Haşimiye Karakoluna koştum. Karakola geldiğimde Reisimiz geçvakitlere kadar istihkâmları dolaştığını gördüm, pek yorgundu karakolda tüfeğe başını dayamış uyuyordu. Her gece sabahlara kadar istihkâmları dolaşırdı. Biraz olsun, uyumak için başını tüfeğine dayamış Reisimizi uyandırmak istemedim. Ama işte çok nazik bir düşman tehlikesi vardı. Uyandırmaya karar verdim. Hacı Amuca seslendim, başını kaldırdı ne var Bedir, Falan istihkâmda kimse kalmamış koş filan adamlara hemen boş olan istihkâmlara koşsunlar, adamlara koştum, Reisimizin emirlerini söyledim, hemen boş olan istihkâmı doldurdular. (Bedri Alpay fedakârlık ederek, büyük bir tehlikeyi önlemiştir.) Fransız harbinde Merhum babam gece ve gündüz çetelerin başında idi. Bir gece dahi evde uyuduğunu görmedim, ancak arada eve gelir, karın soğuğunda bir an olsun, ateş başına oturduğunu görmedim. Eve gelirdi, ayaklarınıda soymadan bir kenara ilişerek, biraz yemek yer giderdi. Fransızları çember içine alan çeteler, nöbet değiştirmek suretiyle, evlerine giderek yemek yemelerini ve istirahatlerini temin ederlerdi. Aşayirde Ulucamii de ve diğer camilerde nöbetleşmek suretiyle uyumaları ve iaşeleri temin edilmişti. Aşayirin rahat uyumaları için Urfa'lılar, gelinlerinin yataklarında vermişlerdi. İaşeleri içinde otuzbin madeni altun yardımda bulunmuşlardı. Gerek Çeteler olsun, gerek aşayir olsun nöbetleşme sureti ile uyurlar ve istiharahat ederlerdi. Hacı Mustafa'da nöbetleşmede yoktu, ancak kısa bir zaman içinde Haşimiye Ka-

rakolunda başını elindeki tüfeğine dayarak temin ederdi. Çetelerin, aşayirin nöbetleşmede de olsa kar altında istihkam da beklemek zordu. Cenabı Allah'ın hikmetinden sorulmaz, her gün kar yağmasını acı gördük. Bir kaç senede kar Urfa'ya yağarken, Fransız harbinde günlerce devamlı kar yağmasına hayret ettik. Meğerse Fransızlar Urfa'daki çemberde bulunan Fransızlara yardıma gelmek istiyorlarmış, fakat Cenabı Allah (C.C.) her gün kar yağdırmakla Urfa'ya yardıma gelmek isteyen Fransızlara yolunu kapattığını ve bu suretle Urfa müslüman halkına yardım ettiğini sonradan anladık, muhasere devam etti. Bu arada kar beyazlığına uymak için çeteler beyaz bez giyinerek geceleri Fransız istihkamlarına arasıra hücum ediyorlardı. Bir çok şehit ve yaralı olmakla beraber Keşişin ağılı, Karalök'ün Ağılı, Külaflı tepesi gibi mühim istihkâmlarda Fransızlardan alındı, bu istihkamların alınması ile halkımız sevindi. Fransızların devamlı çember içinde kalmaları mühim istihkâmlarının bir kısmının ele geçmesinden, hariçten yardım gelmemesinden, Fransızların beli kırıldı.

Açlıktan, cephanesizlikten perişan olan Fransızlar milli mücadele hareketini idare eden Başkan Belediye Reisi Büyük Hacı Mustafa ile anlaşma için kumandan Hojer Ermeni başkanı doktor Beşliyandan aracı olmasını rica eder. Doktor Beşliyan, Merhum Babam Hacı Mustafa'ya haber gönderir, görüşmek için rica eder, bu görüşmeyi Fransız harbinde çok yararlı, fedakârlık göstermiş merhum Reşit bana şöyle anlattı: Reisimiz Büyük Hacı Mustafa ile istihkâmları dolaşıyorduk. Birde baktım reisimiz istihkâmı atlayarak, Ermeni tarafına geçti. Aman o tarafa gitme düşmanımız ermeni içine girdin dedim. Reşit bilmez olurmuyum, bilerek gidiyorum dedi, bende geleyimmi dedim gel dedi. Bir kaç ermeni bizi karşıladı. Doktor Beşliyanın yanına götürdü, Doktor Beşliyanda bizi karşıladı. Bizi masa etrafında sandalyeye oturtdu. Çay ve kahve ikram etti, de-

Urfalı Kahramanlardan Arap REŞİT

di: Hacı Mustafa, seni buraya konuşmak için davet ettim. Fakat Kuvveyi Milliye teşkilatının başkanı Belediye Reisi olan Hacı Mustafa'nın elini, kolunu sallıyarak, serbestçe düşman içine geleceğini ümit etmiyordum, doğrusu cesaretinize hayran kaldım, sizi buraya kadar çağırdığımı anlatayım: Fransız kumandanlarının size olan tekliflerini size söylemem için aracılığımı rica ettiler. Fransız kumandanı Sajorun size teklifi; Kumandan diyorki, Hacı Mustafa'ya söyle, ağırlığı kadar altın verelim, bizede hiç bir yardımda bulunmasın, sadece Kuvveyi Milliye başkanlığından ayrıldım desin. Hacı Mustafa gürledi. Fransızlarla harp etmek için Ana, Baba kuzularını ben çete yazdım, kurbanlık olarak Fransızlara para ile mi satayım? Beşliyan, Hacı Mustafa kızma ben elçiyim, 2.nci tekliflerini söyleyeyim size «ağırlığınız kadar altınla beraber Diyarbakır umumi valiliğini» de size verecekler, yalnız başkanlıktan ayrılacaksınız. Hacı Mustafa tekrar gürledi. Hacı Mustafa hiç bir zaman korkmadı, bir kaç defa harp başlamadan Fransız karargahına serbest gitti, geldi. İşte düşman içinde yine gürledi. Beşliyana sen bu Fransızların sözlerini, tekliflerini bırakta beni dinle dedi. Siz ermeni biz müslüman, fakat hepimiz Urfalı er, geç yabancılar Urfa'yı terk edeceklerdir, yüz yüze bakacağız, düşmanlığı bırakalım Fransızları bırakın, bizim tarafımız olun. Beşliyan, dedi çok doğru söylediniz, fakat biz bir defa o tarafı tuttuk, sizin tarafınız olursak ileride milletime bir zarar gelmezmi, zarar gelmeyeceğine siz namus şeref üzerine söz verirmisiniz? Hacı Mustafa söz veririm dedi. O halde bizde sizin tarafınız olduk. Fransızlar niçin size ağırlığınız kadar altın veriyorlar anlatayım: Fransızları çember içine aldınız, dışarıdan yiyecek alamıyorlar, cephaneleride azaldı, açlıklarından esterlerini kesip ester eti yemeye başladılar, o da bitmek üzeredir. Tunuslu Cezayirli askerler isyan etmektedirler. Fransız kumandanı Sajor benden rica etti. Bizo

müsaade edin. Hacı Mustafa ile anlaşalım. Urfa'dan çıkalım yiyeceğimizi, cephanemizi temin ederek 2.nci bir kuvvetle tekrar Urfa'ya döneriz ve kalbini göstererek bu ermeni kalbidir, emin olabilirsiniz sözleri ile ricada bulundu. Bunu kabul etmedim, bunun üzerine size altın teklifini söylediler, bende sizi çağırdım, teklif ettim, sizde kabul etmediniz, bize olan teklifinizi memnuniyetle kabul ettik, sizin altını kabul etmediğinizi ve kendilerinin sizinle anlaşmak istedikleri teklifleride kabul edeceğinizi, Kumandana söylerim, dedi, konuşmamız bitti. Bizde istikamımıza döndük. Bu Beşliyanla konuşmayı merhum babamdan da dinledim, muhasere (savaş) devam etti. Çeteler kefen giyerek, kar üzerinde sürünerek, istihkamlara yaklaşarak Fransızları taciz ediyorlardı. Muhaserenin ve çetelerin baskısı altında kalan Fransızlar, elinde beyaz bayrakla bir elçi gönderirler. İstihkâmda gözü bağlanan elçi Hacı Mustafa'nın yanına getirilir, elçinin beraberinde getirdiği zarf açılır. Fransız kumandanının yazısı okunur. Fransız kumandanı Hacı Mustafa'dan görüşmek, anlaşmak için münasip bir yerin günün ve saatin bildirilmesini rica ettiği anlaşılır. Başkan büyük Hacı Mustafa görüşme yerinin Hızmalı köprüsünü gün ve saatini yazarak gelen elçiye yazıyı verir, elçi istihkamdan ayrılırken gözleri açılır. Fransız kumandanına gönderilir. Fransız kumandanları yazıyı alırlar, bildirilen gün ve saatte Hızmalı köprüsünde Hacı Mustafa ile görüşmek için Sajor ve Hojer Döpar Hızmalı köprüsünde beklemekte olan Hacı Mustafanın, Mutasarıf Ali Rıza, P.Z.Nurinin yanına gelirler. Çaylar ve kahveler içildikten sonra Hacı Mustafa, Fransız kumandanlarına hitaben, sizi dinliyorum teklifinizi söyleyiniz der. Fransız kumandanları ile gelen Ermeni tercümanlık yapar, her iki tarafın sözlerini her iki tarafa anlatır. Fransız kumandanlarının teklifleri : Biz silahlarımızı size tes-

lim etmeyeceğiz, silah ve cephanemizi taşımak için bize 60 deve, bir subayla 15 Jandarma vereceksiniz.

Subay ve Jandarmanız Mürşit Pınarı tren istasyonuna kadar bizimle geleceklerdir. Gerek Ermenilerin ve gerek bizim her hangi bir tecavüze uğramıyacağımıza ve bize yapılacak tecavüz mesuliyetini üzerinize alarak yazılı bir belge bize vereceksiniz, o zaman şimdiki gibi kamyon olmadığından nakliye işlerini develerle yapıldığı için Fransızlar 60 deve istemişlerdi. Başkan Büyük Hacı Mustafa teklifleri kabul eder. Fransızların yarın sabah erkenden Urfa'yı terk etmelerinide anlaşmaya dahil eder. Bu suretle 10 Nisan 1920 tarihinde yapılan anlaşmayı her iki taraf kabul ederek imzalar. Fransızlar Karargahına gider o gün Hacı Mustafa 60 deve ve 15 Jandarma ile Subay Ömer efendiyi Fransızlara gönderir.

Merhum Babam Hacı Mustafa anlattı : Fransızlarla anlaşma yaptım, istedikleri develeri ve Jandarmayı Subay Ömer Efendi ile Fransız kumandanlarına gönderdim. Erzaklarını ve cephanelerini tamamlayarak ikinci bir kuvvetle birleşerek tekrar Urfa'ya geleceklerini Beşliyanla görüştüğümüzde Ermeni başkanı Doktor Beşliyan bana etraflıca anlatmıştı. Doktor Beşliyan Fransızlardan memnun kalmamıştı. Benimle anlaşma yaptığına çok memnun kalmıştı, zaten Fransızların perişanlıklarını görmüşler kendi canlarını kurtarmak için beni çağırmıştı. Fransızların er-geç anlaşma yapıp memleketi bırakıp gideceklerini biliyordu. Doktor Beşliyan benimle anlaştığını gizlemişti, Fransızlar anlaşmamızda Ermenilere dokunulmamasınıda şart koşmuşlardı. (Beşliyanın Ali Saipe yazdığı mektupta Fransızlara kızgın olduklarını. Aç gelen aç gider kan dökmeye meydan verenin kanı daha evvelce dökülür. Fransızlar bizi kurbanlık koyun olarak Hacı Mustafa'ya bırakıp gitmişler şeklinde kızgınlığını yazmıştır) Savaşın kendilerine bulaşmaması için savaşın dışarıda yapılmasını ve

savaşda hangi taraf kazanırsa kazansın, kendileri selamet kalacağını hesaplayarak bana Fransızların döneceklerini söylemişti. Nitekim mektubundaki ister siz ister Fransızlar harbi kazansın bizim için fark etmez şeklinde yazmıştı. Düşmanı memlekete sokmamak için tedbir almak lazımdı. Urfa çetelerinden çok memnun idim. Kendilerine çok güvenim vardı. 45 kişilik bir kafile gece yola çıkardım. Şebekede yola hakim 3 tepeyi işgal etmelerini ve benden emirsiz yerlerini terk etmemelerini hiç bir harekette bulunmamalarını, tepelerde gizlenmelerini ve beni beklemelerini tenbih ettim. Ali Saipin yerine Jandarma Kumandanı olarak gelen pehlivan oğullarından Nuri Bey her halde haber almış tahmin etmişki beni çağırdı. Fransızlar sabahleyin hareket edecekler, yolda bunlara dokunulacak olursa mesulü sensin. Peki dedim. Ben çoktan memleket için canımı başımı feda etmişim, düşmanla çarpışmayı göze alanın sağkalacağına kim teminat veriyorki savaş yaparsam mesuliyetten korkayım) Sabahleyin erkenden Nuri beyle beraber Fransızların karargahları olan memleket hastahanesine gittik. Fransızlar hastahaneyi ve Mahmut Nedim'in ve Kürkçü Osmanın evlerini boşalttılar. Boşalan yerlerin hemen Jandarmalar tarafından işgali için Nuri beye söyledim. Nuri bey hemen yerlerini işgal ettirdı. Jandarmaların yerlerinin işgalini gören Fransızlar şaşkınlık gösterdiler. Fransızlar yükleri ile meşgul iken, harekete hazır çetelerle Şebekeye hareket ettim, hareketimden evvel Fransızların kaçmalarını önlemek için, Badıllı Sait Beyin atlı olarak aşiret ile Fransızların hareketinden sonra, Fransızlara sezdirmeden takip etmelerini, Sait beye söyledim. Fransızlardan evvel Şebekeye yetiştik, yola hakim tepeleri işgal ettik, bir saat kadar sonra da Fransızların gelmekte oldukları görüldü, yerlerimize gizlendik. Fransızlar gizlenmiş olduğumuz yerleri geçtiler.

Arasıra Urfa'ya gelen Fransız uçağı görüldü. Bazı işaretler yaparak geri döndü. Fransızlarda geri döndü. Fransız kumandanı Norman kuvvetinin Mürşit pınarına geldiklerini haber almıştım. Urfa'daki Fransızlarında Mürşit pınarına kadar gitmelerinin sağlanması için anlaşmaya şart koşulmuştu. O halde Urfa'dan çıkan Fransızların tekrar geri dönmeleri, Norman Kuvvetinin gelmekte olduğu, uçak haber verdiğini anladım. Urfa'dan çıkıp tekrar Urfa'ya dönen düşmanı ve ona yardıma gelen düşmanı, memlekete her ne pahasına olursa olsun sokmamak lazımdı. Çetelerin siper almalarını harbe hazır olmalarını benden ateş emrini beklemelerini söyledim. Geri dönen Fransızlar bulunduğumuz tepelerin altındaki şaseden yollarına devam ediyorlardı. Fransızların beraberlerinde giden Jandarmalarında vurulmamaları için, bir kaç el silah atılmasını, fazla ateş edilmemesini emir ettim. Bir kaç silah atıldı ve durdu. Fransızlar şaşırdılar, durdular, şaşırmalarınada hakları da vardı, gaye harpse ateş niye devam etmedi, etraflarına bakıp durdular, az sonra teğmen Ömer Efe, Jandarmalarla bize yetişdiler. Zaten onları kurtarmak için ateşe ara vermiştik. Artık ateş etmekte bir sakınca kalmadığından devamlı ateş emrini verdim. Fransızlar bizim biraz ateş açarak durmamızı eşkiya olduğumuzu zan etmişler, zaten bize gelen jandarmaları arkadan vurmamaları için öyle yaptık. Onun için bize gelen jandarmaları arkadan vurmadılar. Jandarmaların kendilerine eşkiyaları getirmelerini beklerlerken kuvvetli ateş altına girdiler. Arslan çetelerimin devamlı ateşleri dağları inletiyordu. Fransız'lar ağaçtan dut dökülür gibi dökülüyorlardı, deredeki köprü altına koşarlarken de bir çokları daha vuruldu. Köprü altından bize makineli tüfenk ateşleri ile mukabelede bulundular. Savaş çok şiddetlendi, savaş üç saati geçti, bu arada bir kısım düşman kaçmaya başladılar, pusuda bekleyen Badıllı süvarileri kaçanları yakaladılar. Kaçmaya devam eden-

leri de vurdular. Hücüm emrini verdim çok kanlı bir savaş oldu. Çetelerinde bir kısmı şehit oldu, köprüye yetiştik, köprü altında Sajor ve Hojor ölmüşlerdi, etraf dereler düşman laşeleri ile doluydu. Düşmanın bu kadar çok oldukları tahminimden fazla gördüm tahminime göre Maraş Zeytun kazasından 500-600 ermeni fedaisi, 300-400 birinci Cihan harbinde Osmanlı Devletinden zap edilmiş müstemlekeleri olan Tunus ve Cezayir'li paralı ve Cebri getirilmiş Müslüman Askerleri ve 1000 kadarda Fransız'larla beraber 2500-3000 arası düşman kuvvetini tahmin ettim. Çünkü dereler düşman laşeleri ile hesapsız doluydu. 200 kadar Tunus'lu, Cezayir'lı müslüman askerler şahadet getirdiklerinden çetelerimizin süngülerinden kurtularak esir alındı, esirler arasında Safi Vehliyen, Sıtaşi ve Şarja Buğa namlarında papazlarda vardı. Lozan anlaşması gereğince yerlerine iade edilmişlerdir.

Ali Rıza beyin Urfa mücahidesi kitabında düşman kuvvetlerinin miktarını 107 sahifede: Otomotik tüfenk mebzuldur. (Çoktur 5 İstasyonda 25 şer 125 nefer kuvvetleri vardır. Carabuluz ile Tilebyet de fazladır Birecikde bir bölük, Urfa'da bir tabur miktarında yazılıdır.

11 Nisan 1920 günü şebekede Şanlı Urfa erkek arslanları düşmanı süngü ile temizlerlerken dişi arslanlarda omuzlarında su tulumları ile cepheye yetiştiler. Çetelere su dağıttılar, yaralıları, şehitleri omuzlarında taşıdılar, düşmanı süngülemeye devam eden Arslan çetelere zılgıt çaldılar (buda teşvik ve takdirdir.) O gün Ş.Urfa'lı erkek ve kadın'lar çoştular tarihe altın sahifeler, destanlar kayıt ettirdiler.

Kanlarıyla çeliği, erittiler. Namus ve şereflerini düşmandan kurtardılar, düşman çizmeleriyle kirletilen toprakları temizlediler, esaret işareti olan Ş.Urfa kalesinde ve Tılfıdır tepesinde dalgalanan düşman bayrağının yerine Şanlı Türk Bayrağını diktiler. O gün karanlıkta peri-

şan kalan Ş.Urfa'yı aydınlattılar, o gün esaret zincirini kırdılar, ebedi olarak Hürriyetlerine kavuştular, o gün Müslüman Türklerin gücünü dünyaya tanıttılar, o gün Müslümanların silahsızda kalsa, askersizde olsa kadın ve çocuk ve ihtiyarları ile düşmanı eriteceklerini, Vatanlarını kurtaracaklarını ispat ettiler. Allahın (C.C.) yardımı ile arslan çetelerimle düşmanımızı temizledik hamdolsun.

Bir çok yerlerden tebrik telgrafları aldım. Paris'ten de bir telgraf aldım. Bir kadın kocasının künyesini yazmış kocasının akibetini benden soruyor. «Ne hak yere Vatanımızı işgal ettiren Kumandanlarınızdan kocanızın akibetini sorunuz» cevabını verdim.

Urfa'lılar kurtuluş sevinci içinde iken Norman kumandasındaki Fransızlar Surucu işgal ettiler. Vatanın milletin selameti için yorulmak bilmeyen Büyük Hacı Mustafa tekrar çeteleri toplayarak Suruca hareket etti. Suruç'a giderlerken bir kısım Çete Urfa'ya dönmek istemişler hadiseyi Mevlüt Halil Camil imamı merhum Hüseyin Solmaz bana anlattı: Suruç'ta bulunan Fransızlarla savaş için baban çeteleri topladı, hareket etti. Bende beraberdim. 200 kadar çete geri döndüler. Büyük Hacı Mustafa tabancasını çekti geri dönen çetelerin üzerine yürüdü. Aman Hacı efendi bunlar tüfekli 200 adam tabanca ile ne yapacaksın, seni vururlar diye bağırdım. Reis Hacı Mustafa, beni dinlemedi, kaçmak isteyen ççetelerin önüne çıktı, vallahi sizi vururum dedi ve tekrar Suruç istikametine sevk etti. Çeteler Hacı Mustafa'nın fedakârlığını görerek, yaptıklarına pişman olarak geri döndüler. Çeteleri toplayarak Fransızlara karşı giden merhum babam Suruç'da çetelerden Şeyh Müslümü (Eski belediye tahsildarı Cesur firması Halil Yavuzun babası) ciğara (sigara) ve sair ihtiyacı için eve göndermişti. O tarihte 9-10 yaşında vardım. Şebeke harbine giremediğim için üzülüp duruyordum. Hele 11 Nisan 1920 gününde Şebeke mey-

dan savaşını kazanmış şehre girerlerken çetelerin söylediği.

Reis dedikleri bir küçük vezir
Kılıncını çekmiş çeteleri hazır
Di yörü yörü Reis beyim yörü
Çetelerin gidiyor önü sıra yörü

Tılfındır Külaflı karşıma karşı
Kâfir Fransızların bomba ateşi
Di yörü yörü Reis beyim yörü
Çetelerin gidiycr önü sıra yörü

Urfa çetelerinin süngü takışı
Kafir Fransızların perişan kaçısı
Di yörü yörü Hacıkâmiloğlu yörü
Çetelerin gidiyor önü sıra yörü

Şebeke dağlarında çete kaynar
Sajor oturmuş haline ağlar
Yörü reis beyim yörü
Çetelerin gidiyor önü sıra yörü

Paris'ten bir hanım kocasını sorar
Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu cevap yollar
Öğreniniz serseri kumandanlarınızdan
Kocanız Urfa'da ne arar.

Bu şarkıların tesirinde kalmıştım. Fırsat bilerek evimizin duvarında asılı bulunan toplu tabancayı belime bağladım, eşyalarla beraber Şeyh Müslüm'ün yanına geldim. Bende Suruç'a geleceğim dedim, Fransızları vuracağım. Şeyh Müslüm anneme seslendi. Cemil Suruç'a gitmek istiyor ne diyorsunuz? Gitsin ya babasının yanında oda

harbe girsin. Annemden cevabını alan Şeyh Müslüm beni atının terkine (arka kısmına) aldı. Beraber akşam Suruç'a geldik. Babam: Sen neye geldin? Toplu tabancamı gösterdim, harp etmeye geldim. Babam bana güldü; Şeyh Müslüm'e çocuğu niçin getirdin. Şeyh Müslüm annesine sordum götür dedi, bende getirdim. Babamın niçin getirdin sözüne kızdım, öğle ise bende Urfa'ya dönerim diyerek bir yol tutarak gidiyordum. Şeyh Müslüm arkamdan yetişti. Cemil gitme baban çağırıyor, gel gitme meğerse gittiğim yol Fransızların karargahına giden yolmuş, Urfa yolu değilmiş. Bak Cemil karşıda Fransız çadırları görünüyor, gitme o tarafa, tabancayı Şeyh Müslüm'e çektim bana Urfa yolunu göster, beni yakalamak içinde yanıma yaklaşma vururum. Adam kendisini yol üstündeki bir dut ağacının (arkasına) attı. Gel gitme ben elde kalırım, adam ağacın arkasından ayrılamıyor, babam git Cemil'i buraya getir demiş, üzerimede gelemiyor, beni ikna etti, babamın yanına geldim. (Ben Belediye Reisi olduğum zaman söylerdi Suruç'ta beni öldürecektin ha) babam gönlümü aldı, bana birde at verdiler, ata biner dolaşırdım, bir kaç gün kaldım. Harp başlamadı. Suruç hapishanesinden güçlü bir adamı dışarı çıkarmak istediler. Adam babamla görüşmek ister, babama, haber verdiler, babam Hacı İmam Barutçu bir iki adamla Antepli Abdo ismindeki bu adamın yanına gittiler bir müddet konuştular, sonra babam ve arkadaşları dışarı çıktılar, arkasından Abdo'yuda ayaklarında zincirli olarak çıkardılar, biraz ileride kurşuna dizdiler. Sonradan öğrendim. Abdo demişki ben hıyanet ettim, benim kurtuluşum kalmadı, son anda size bir iyilikte bulunayım, biz casusların başı Şükrü Nasih'tir.

Ali Rıza beyin kurtuluş kitabının 79.ncı sahifede aynen şöyle yazılıdır. «Şükrü Nasih bilahare İstanbul'a mebus olarak gitmiş, isede İngilizlere casusluk etmesinden Erzurum'da kalebentliğe mahküm edilmiş. Bu defa Fran-

sız Ankara itilâfı (anlaşması) mucibince affa mazhar olmuştur. Şükrü Nasih İstanbul mebusan dairesinin İngilizler tarafından kapanması üzerine bir İngiliz kuruvazörü ile Beyruta General Gori nezdine gittiği ve Amerika otomobili ile Urfa'ya gelirken Kuvveyi Milliye kumandanı kaymakam Pehlivan Zade Nuri bey tarafından tevkif edilmişti. Tutuklanırken benim mebus olduğumu unutma diye Nuri beye vaki hitabı üzerine, Nuri beyde mukabeleten İngilizler, Türk meclisini dağıttı, bende bir mebus tevkif ediyorum demişti.» Harp bittikten sonra Şükrü Nasih Urfa'nın en mümtaz şahısı oldu. O zaman Urfa'da bir şirket kuruldu, Elektrik motoru alındı. Bu şirkete Şükrü Nasih müdür oldu. Şükrü Nasih'in İstanbul'a gitmesi için özel olarak Haydar paşadan yataklı vagon Akçakale'ye gelir. Şükrü Nasih beyi bekler, Şükrü beyin keyfi istediği zaman Akçakaleye gider, yataklı vagonla İstanbul'a hareket ederdi. Tabii çok ağır olan vagon yövmiyelerini ve masrafları şirket öderdi ve bu ağır masrafların altında kalan şirket iflas etti. Bu sefer Şükrü Nasih Urfa'nın hazine Avukatı oldu, saltanatını, debdebesini sürdürdü. İstanbul'da eğlence yaparken kalp sektesinden öldü. İşte Vatan hainlerine kıymet ve itibar veririz saltanat içinde yaşar ölürler. Hacı Mustafa gibi Milli Kahramanlarımızda Kerim Fırat beyin yazdığı gibi perişan olmuştur. Bu hali gören yiğit ve kahramanlarımız hiç bir zaman fütur göstermemişlerdir. Zaten kahraman olanlar menfaat düşünmezler. Vatan ve Millet için canını ve malını feda ettiği için kahraman olmuştur. Ancak bizi ısıran yılanlarıda koynumuza almamamız lazımdır. Ben Suruç'da bir kaç gün kaldım. Fransızlarla savaş olmadı. Urfa'ya geldim. Bir müddet sonrada Norman kumandasındaki Fransızlar harekete geçer. Norman kumandasındaki Fransızlar tam teşkilatlı topları, makinalı silahları, süvarileri olan Fransızların karşısındaki çeteler dayanacak durumda değildiler. Fransız kuvvetleri bizim-

kinden çok üstündü. Bu düşmanıda püskürtmek ancak islam kuvveti Allah (C.C.) hazretlerinin yardımı ile oldu. Şebeke harbide öyle oldu, Allah (C.C.) Hazretlerinin yardımı oldu. Yoksa çok miktarda zeytun ve Urfa ermenileri fedaileri ile takviye edilmiş modern silahlı çok harplerde bulunmuş Hojer ve Sajor'un kumandasında bulunan Fransızların bir kaç saat içinde yok edilmeleri imkânsızdı. Allah'ın yardımı ile bu iş oldu bitti. Suruç Savaşını Mevlüt Halil Camii imamı merhum Molla Hüseyin Sönmez şöyle anlattı : «Şebekede ölen Fransızlzarın intikamını almak için Urfa'yı işgal edeceğini, işgalinde bando çaldırarak üç gün üç gece askerlerini namusa tecavüz ettireceğini ilan etmiş olan Fransız tümen komutanı Norman top, ağır makinalı, son modern silahlarla mücehhez 2500 kişilik bir kuvvetle Suruç'a geldi. Baban acele çeteleri toplayarak Normal kuvveti ile Suruç'da karşılaştılar çok şiddetli harp oldu.

Fransızların cehennemi top, ağır makinalı atışları karşısında çeteler tutunamadı, geri çekildi. Fransızlar Suruç'u geçtiler, şebekeye yaklaştılar, baban bozguna uğrayan çeteleri toparladı, yola hakim bir tepede bir kısım çeteleri gizledi, biraz ilerideki yola hakim üç tepeyede her bir tepeyede bir ağır makinalı gizledi. Şoseyede bir miktar çete bıraktı, bekledi. Norman Kuvveti önünü boş bularak şoseyi takip ederken şosede beklemekte olan çetelerle karşılaştı, çatışma başladı talimat üzerine çeteler geri kaçtı, çetelerin kaçışını gören Fransızlar hücum ettiler, ağır makinalı tüfeklerin bulunduğu iki tepeyi geçtiler, üçüncü tepede gizlenen ağır makinalı tüfeğin hedefine gelince makinalı tüfekler ve tepede gizlenen çeteler ateşe başladılar. Kaçmakta olan çetelerde mevziye girerek ateşe başladılar. Akıllarından ve hayellerinden geçmeyen Norman kuvveti alakbullak oldu. Bu ateş çemberi içinde şaşkın, şaşkın sağa, sola kaçmaya başladılar, hangi tara-

fa kcşsalar ateş çemberinden kurtulamadılar. Şoşe Fransız leşleri ile doldu. Norman ve bir kısım askeri zor bela geri kaçabildi. Her kumandanın kazanamıyacağı bu zaferi Cenabı Allah'ın nüsreti üzerinde olan Hacı Mustafa zaferi kazandı. İkinci defa olarak evvel Allah (C.C.) Urfayı ve namusumuzu kurtardı.

HACI MUSTAFA HACIKAMİLOĞLU HAKKINDA SELİM AKIN'IN ŞANLIURFA ADLI KİTABINDAN ALINAN YAZI

1870 yılında Şanlıurfa'nın içinde doğdu. Birinci Dünya Savaşı'nda Filistin Gazze cephesinde er olarak İngilizlere karşı savaşmıştır. Osmanlı ordusu Birinci Dünya Savaşı'nı yitirince Osmanlı ordusu terhis edildi.. O da memleketi olan Şanlıurfa'ya geldi. Şanlıurfa'da ticaretle uğraşmaya başladı Osmanlıcayı iyi okur-yazardı. Medrese eğitimi vardı. Babası Hacı Osman Hacıkamiloğlu'dur.

İngilizler Şanlıurfa'ya gelince Yağlıcı Hacı o zaman Şanlıurfa Belediye Başkanı idi. Hacı Mustafa Hacıkamiloğlu Şanlıurfa'lı Yağlıcı Hacı'nın İngilizlerin Şanlıurfa'yı işgaline karşı tepkisiz kalmasına kızarak kendine diyorki. Memleket düşman istilasına uğradı. Ben bu yurdu kurtarmak için çalışacağımdan dolayı, Belediye Başkanlığı görevini bana bırak : Yağlıcı Hacı bırakmam diyor. (Aman yarabbi bu Belediye Başkanı ne şeker tadlı bir şeymiş...) Hacı Mustafa kendisine birkaç tokat atıp Yağlıcı Hacı'yı Belediye Başkanlık makamından dışarı atıyor... Böylece kendisi Belediye Başkanlığı makamına geçip oturuyor.

İngiliz kumandanı kaymakam Nusret Bey'i çağırıyor diyor ki beni sınırda neden karşılamadın. Nüsret bey diyor ki konuk olarak gelmiş olsaydınız sizi Birecik'de karşılardım. Fakat işgalci bir kumandanı karşılamak bir Türk kaymakamına yakışmaz. Bu sözler üzerine Nüsret beyi tutuklar. Nüsret bey Hacı Mustafa'ya haber gönderiyor. Benim

yol param harçlığım yoktur. İngilizler beni İstanbul'a gönderiyor. Tabancamı sana gönderiyorum sat parasını bana gönder. Hacı Mustafa diyorki gel benim sözümü dinle ben seni hapisten kaçırtayım sen tehlikeye girmişsin kaçmaktan başka çıkar yolun yok. Hayır bana bir şey yapamazlar demiş. Tabancamı sat parasını gönder. Hacı Mustafa tabancayı satıp parasını gönderiyor...

Nusret bey yerine kaymakam Ali Rıza bey oluyor. Kuvayı Milliye olarak yurdun diğer bir bölgesinden gelen bir subay Fransızların emriyle kaymakam Ali Rıza bey tarafından tutuklanır. Bu gizli Kuvayı Milliye subayı Hacı Mustafa'ya haber gönderir. Beni kurtar der. O da elbisesini başka bir araba giydirmek suretiyle kaymakam Ali Rıza beyin elinden bunu kurtarır. Sonradan bu arapda Fransızların sorgusuna karşı bir köylü olduğu anlaşılır. Böylece serbest bırakılır. Bu biçimde Kuvayı Milliye gizli subayı da kurtulmuş olur.

Vezir hamamında kadınların bulunduğu sırada iki Fransız askeri hamama girmek istemişler. Kadınlar karşı koymuş. Bunu duyan belediye başkanı Hacı Mustafa Şanlıurfa'da tanınmış Güllü Osman, Molla Oğlu Hacı Mahmut, Borutçu Hacı İmam, Nebi Hacı gibi onikilerden olan kişileri çağırmış derki: Bugünkü olayları duydunuz mu?

Evet duyduk demişler. Fakat elimizden ne gelir ve ne yapalım. O zaman Hacı Mustafa der ki. Bir gün evinize geldiğinde iki Fransız askerinin kapınızda nöbetçi beklediğini ve Fransız subaylarının karınızla ve kızlarınızla içki masasında karşılaşırsanız ne yaparsınız? Ölürüz derler. O halde namusumuz elden gitmeden şimdi ölsek daha iyi olmaz mı derler. Hacı Mustafa ben size silah bulurum. Siz de eli silah tutan kimseleri elbirliği ile toplayın! çete kuralım. Böylece onikilerin bu toplantısında Güllü Osman bey'in evinde ilk toplantıyı yapmıştır. Jandarma kumandanı Binbaşı Ali Rıza bey, Belediye Başkanı Hacı Mustafa'ya

takılır. Der ki Şanlıurfa'lılar ancak acı isotlu çiğ köfte yemesini bilirler. Hacı Mustafa onikilerin bir kısmıyla anlaştığı için Jandarma kumandanı Binbaşı Ali Rıza Bey'e teklifde bulunur. Der ki kapıya nöbetçi dik kimse içeri girmesin özel olarak görüşeceğim. Jandarma kumandanı Binbaşı Ali Rıza Bey görüşmeyi kabul eder. Hacı Mustafa der ki Şanlıurfa'lılar acı isotlu çiğköfteyi yemesini bilir. Yurdunu düşman işgalinden kurtarmasını da bilir. Şimdi Osmanlı ordusu dağılırken gömmüş olduğunuz silahları bana teslim ediniz. Çetelere dağıtacağım. Ali Rıza bey der ki kabul ettim. Yalnız örgütünüzü bende görmek istiyorum.. Hacı Mustafa buna karşılık yarın Akşam Hasan Paşa camii minaresi dibinde bir adam sizi bekleyecek, yalnız olarak sivil elbiseli olarak size işaret eden adamın peşinden gideceksiniz.

Gerçekten binbaşı Ali Rıza bey, Hasan Paşa camisi önüne geldi. Gördü ki Hacı Mustafa Hacıkamiloğlu oraya kılık değiştirip gelmişti. Ondan önce Binbaşı Ali Rıza bey Hacı Mustafa nasıl bir adamdır diye sormuş. Dediler ki tehlikeli bir kimsedir. Bunu duyunca Binbaşı Ali Rıza bey korku içinde tabancasının ağzına mermi sürerek Hacı Mustafa'yı takip etmiş. Yanlışlıkla arkasına bakmış olsaydı kendisini vuracaktı. Böylece onu takip ederek, Kaleboynu mahallesinde Güllü Osman'ın evine girmişler ve orada kendisi de On ikilere dahil olup ant içerek bağlanıyor.. Tekliflerde bulunuyor... Ali Rıza bey diyor ki Şanlıurfa'nın tanınmış adamlarını sizden biri fedai olarak evine davet etsin. Böyle bir örgütün mevcut olduğunu anlatsın ve yardım istesin. Örgüt karar veriyor bu işi Belediye Başkanı Hacı Mustafa kabul edip Şanlıurfa'nın tanınmış kimselerini evine davet ediyor. Örgütü de ayrı bir odada bulunduruyor. Hacı Mustafa ileri gelenlerine diyor ki Fransızlarla savaşacağız. Örgüt'te aşağıdaki odadadır. Sizden de yardım istiyoruz.. Gelen adamlar diyorlar ki karşımızdaki düş-

man yalnız Fransız olmayıp İngiliz Amerikan, Rus hep birlikte davranıyorlar., Fransızlar çok çağdaş silahlarla donatılmışlardır. Osmanlı devleti teslim olmuş orduları dağıtılmış, pek çok Şanlıurfa'lı genç çeşitli cephelerde şehit olmuşlar. Kalan ihtiyar ve çocuklarla kırık-dökük silahlarla Fransızlarla savaşmak akıl kazancı değildir. Biz bunu uygun görmüyoruz. Hacı Mustafa diyor ki biz savaşa başlıyacağız. Siz de buraya gelip gittiğinizi kimseye söylemiyeceğinize yemin edeceksiniz. Yemin etmediğiniz takdirde bu odada sizi öldüreceğiz deyince hepsi hemen yemin ettiler. Evden çıkarken Aksoy Şıh Müslüm bey (eski müftü) örgütün bulunduğu odanın önünden gerçekten Allah yardımcınız olsun dedi. Hacı Mustafa örgüt adına size teşekkür ederim. Bizden çalışmak yardım Allah'tandır.

Toplantı dağılıyor. Bu toplantıdan Fransızlar haberdar oluyor. Fransız binbaşı Ali Rıza bey'i tutukluyor. Sorgu-Suale çekiyorlar. Binbaşı Ali Rıza bey yumuşak davranıyor. Diyor ki Fransızlar bizim dostumuzdur. Ben burada yalnızım. Beni Adana'ya göndereceksiniz. Ben ailemi burada kimseye inanamam size teslim edeceğim, bana bir gecelik izin veriniz. Zaten bir yere gidecek durumum yoktur. Sabahleyin eşyalarımı ve ailemi size teslim eder Adana'ya giderim. Fransızlar binbaşı Ali Rıza Beye o gece evinde yatmaşına izin veriyorlar. Ali Rıza Bey o gece oradan Siverek'e gidiyor.

Fransızlar büyük Hacı Mustafa'yı çağırıyor. Sizin örgütünüz var diyorlar. Kimlerdir bize adını söyleyin - tercüman aracılığıyla konuşuyorlar. Hacı Mustafa evet böyle gizli bir örgüt var. Fakat koskoca Fransız ordusu ve arkasında olan diğer **müttefiklerini** anlamaz adamlar olup, Şanlıurfa'yı felakete sürüklemek isteyenlerdir. Ben takip ediyorum. Yakında iyice öğreneyim. Şanlıurfa'nın geleceği için bu akılsız adamları size haber vereceğim. Kumandan

Saejous çok memnun kalıyor. Haber bekliyoruz diyor siz serbestsiniz.

Hacı Mustafa Fransız karargâhından ayrıldıktan sonra Şanlıurfa hapishanesine geliyor. Orada hapislere silah vermek için kapıyı açtırıyor. İçerdeki hapislilere serbestsiniz gelin size silah vereceğim. Beraber savaşa gideceğim. Hapisten çıkmak isteyenler gençleri gören muhafız jandarma hapisler kaçıyor diye havaya silah sıkıyor. Silah sesinden çarşıda dolaşan Fransız askerleri karargâhlarına koşuyorlar... Savaş durumu alıyorlar. Hacı Mustafa hemen silahları dağıtıyor. Böylece Şanlıurfa'nın kurtuluş savaşı 9 Şubat 1920'de başlıyor.

Savaş başladıktan sonra Ali Yaver adında bir kişi kaymakam Ali Rıza Bey'e şikayette bulunuyor, kazancı pazarında Ömeriye camisinde toplantı yapılır. Bu toplantıyı yapanların Ereği Hacı Mustafa'yı yakalatıp Fransızlara teslim etmektir. Toplantıda Ali Yaver kürsüye çıkarak derki Fransızlarla savaşıyoruz çok miktarda paramız gitti çok şehit verdik, sonuç alınamadı. Bu savaşı **tertipleyenlerden** Hacı Mustafa'yı Fransızlara teslim edelim.

Şanlıurfa'nın çoluk - çocuk ve ailelerinin ayak altında ezilmelerini önleyelim. Kaymakam Ali Rıza Bey'e (Jandarma kumandanı Binbaşı Ali Rıza ile karıştırılmamalıdır, ayrı kişilerdir) seslenerek cevap ver der... Büyük Hacı Mustafa Hacıkamiloğlu; şehitler verdiysek biz verdik. Parayı da biz bulduk. Şehit de bizden, para da bizdendir. Biz Fransızlara teslim olmayacağız. Kanımızın son damlasına kadar çarpışacağız. Kim teslim olmak istiyorsa gitsin Fransızlara teslim olsun! O sırada Hacı Mustafa'nın çeteleri bu toplantının yapıldığı Ömeriye camisini kuşatırlar. Bunu gören Ali Yaver taraftarlarıyla ile kaçar savaşa devam eder.

Savaş sırasında siperleri gezen Hacı Mustafa'yla Ermeni başkanı Doktor Beşliyan görüşmek istediğinden Ha-

cı Mustafa Ermeni yöresine geçer. Beşliyan der ki Hacı Mustafa senin yiğit bir kişi olduğunu biliyorum. Fakat bir çete başbuğu olarak bizim tarafa geleceğinizi hiç ummazdım. Fransızların size teklifi var, teklifleri şudur; Sizin ağırlığınız kadar altın verecekler. Yalnız çete başkanlığından ayrıldığınızı söyleyeceksiniz. Başka bir yardımda sizden istemiyorum.

Hacı Mustafa der ki; Ana baba kuzularını ben ççete yazdırdım. Kurbanlık olarak altın karşılığı düşmana satamam. Doktor Beşliyan diyor : Fransızların ikinci teklifi var. Hem ağırlığınız kadar altın verecekler. Ayrıca Diyarbakır genel valiliğini de verecekler. Bütün her şey sizin olacaktır. Bunun üzerine Hacı Mustafa der ki siz Hıristiyan biz müslüman fakat hepimiz Şanlıurfa'lıyız. Yabancı er-geç çekip gidecektir. Biz yüz yüze bakacağız. O zaman siz perişan olacaksınız. Beşliyan der ki sizin tarafdan bize bir zarar gelmiyeceğine sen namus sözü verirsen ben yarın Fransız kumandanı Sajosu istediğiniz yeré getiririm anlaşma yaparsınız. Fransız kumandanı Hacı Mustafa'yla buluşur. Anlaşma gereğince Şanlıurfa'yı terkederler. Şanlıurfa çeteleri iki kol halinde dağlardan görünmezden Fransızları takip ederler. Bu çetelerin içinde Hacı Mustafa çeteleri ile birlikte başbuğ olarak şebeke savaşına çeteleri ile birlikte katılmıştır. Orada patlak veren savaşta pek çoğu telef olmuştur. Geri kalanlar da esir olunmuştur.

Şanlıurfa kurtuluşundan sonra Hacı Mustafa Kamiloğğlu 1917'den 1923 yılına dek belediye başkanlığı yaptı. Şanlıurfa Kurtuluş Savaşı sona erdikten sonra Paris'den bir Fransız hanımı Belediye Başkanı Hacı Mustafa'ya telgraf çeker kocasına ne olduğunu sorar. Hacı Mustafa'da cevap olarak yazar;

Haksız olarak yurdumuzu işgal ettiren kumandanlarımızdan sorun öğrenin diye cevap verir.

URFA KURTULUŞ SAVAŞINDA ŞEHİT OLANLARDAN HÜVİYETİNİ TESBİT EDEBİLDİKLERİMİZ

1— Hacı Mustafa oğlu Ömer	Dergezenli Mahallesinden
2— Hasan oğğlu İsa	Dergezenli Mahallesinden
3— Ali Gürcoğlu Hasan	Dergezenli Mahallesinden
4— Gürgöroğlu Mustafa	Dergezenli Mahallesinden
5— Aslan oğlu Sinan	Hamurkesen Köyünden
6— Hacı Bozan	Hamurkesen Köyünden
7— Bedir oğlu Eyyüb	Hamurkesen Köyünden
8— Nacar oğlu Kasap Yahya	Beykapısı Mahallesinden
9— Della Banknotçu Hoca	Gerz Mahallesinden
10— Kerimin yeğeni Mamo	Kaleboynu Mahallesinden
11— Rastgeldi Hacı Ahmet	Ulucamı Mahallesinden
12— Pütregeli Süleyman	Ulucamı Mahallesinden
13— Fettah oğlu Ömer	Ulucamı Mahallesinden
14— Musa oğlu İsa	İmam Sekaki Mahallesinden
15— İsa oğlu Mehmet	Nurali Mahallesinden
16— Şeyh Halil	Eyyübiye Mahallesinden
17— Sebilcioğlu Mustafa Çavuş	Türkmeydanı Mahallesinden
18— Hasan oğlu Mehmet Ali	Meşarkiye Mahallesinden
19— Osman oğlu Müslüm	Baydilli Mahallesinden
20— İsmail oğlu Ömer	Hekimdede Mahallesinden
21— Mustafa Kemal	Müderris Mahallesinden
22— Şirpak Halil oğlu Tevfik	Tepe Mahallesinden
23— M.Ali oğlu Mehmet	Türkmeydanı Mahallesinden
24— Mülki oğullarından M.Emin	Eyyübiye Mahallesinden
25— Mehmet oğlu Nafi	Nimetullah Mahallesinden
26— Erçişli Abdülhamit	Ulucami Mahallesinden

27— Fatih oğlu Reşit	
Mustafa	Askeri Mahallesinden
28— Mehmet oğlu Bakışçı	Halilurrahman Mah.
29— Ali Can	Eyyübe Mahallesinden
30— Temo oğlu Mustafa	Kazancı Mahallesinden
31— Eskici Zekeriya	Kazancı Mahallesinden
32— Abo oğlu Ahmet	Nurali Mahallesinden
33— Ömer oğlu Hasan	Dergezenli Mahallesinden
34— Ali Dede	Çığran Köyünden
35— Hacı Ramaazn oğlu	
Mehmet	Meşarkiye Mahallesinden
36— Mehmet oğlu Mehmet	Beykapısı Mahallesinden
37— Tombuloğlu Bakır	Hekimdede Mahallesinden
38— Antepli Bakır	
yeg-Ahmet	Hekimdede Mahallesinden
39— Dondurmacı Bedevinin	Yusufpaşa Mahallesinden
40— Mahmut	Eyyübiye Mahallesinden
41— Deveci çiğköftecğlu	
Ahmet	Müderris Mahallesinden
42— Osman	
Mehmet	Eyyübiye Mahallesinden
43— Eskici Dervişin kardeşi	Yenice Köyünden
44— Osmanın kardeşi	
Abdullah	Kamberiye Mahallesinden
45— Hillonun oğlu Hamit	Tepe Mahallesinden
46— Raşit efendinin adamı	
Halaf	Tepe Mahallesinden
47— Ahmet Milli	Düğerli Aşiretinden
48— Halil oğlu Bekir	Karatepe Mahallesinden
49— Tayfur	Tepe Mahallesinden
50— Mehmet Ali	İzollu Aşiretinden
51— Raşit oğlu Ömer	Meşarkiye Mahallesinden
52— Hurdo oğlu İmam	Kalecik Köyünden
53— Reşidin oğlu Ali	Gönüllü Köyünden

54—	Hasan oğlu İmam Ramazan	Kalecik Köyünden
55—	Osman oğlu Bozan	Kalecik Köyünden
56—	Eyyüp oğlu Halil	Kalecik Köyünden
57—	H.Fazlı Mustafanın adamı	Kalecik Köyünden
58—	Muhacir Taceddin	Mahkeme Mahallesinden

Savaş bittikten sonra Ali Saip Urfa'ya gelmiş. Büyük Hacımustafa'dan temas kurarak kendisini Millet vekili listesine dahil ettirmiş. Ali Saip'in kendi kitabında yazılı olduğu şekilde listenin başında Hacı Mustafa'yı sonundada Ali Saip Yazılıdır. Bu listede ispat ederki, listeyi Hacı Mustafa hazırlamış Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu Ali Saip'i listeye dahil etmiş, millet vekili seçdirmiş. Fakat Ali Saip Hacı Mustafa'nın bu iyiliğine karşı elinden gelen büyük kötülükleri yapmıştır. (Kerim Fırat'ın URFA KAHRAMANLARI kitabının 80 sahifesinde yalnız Sait Beye karşı değil kendisi ile çalışanların hepsine kötülük yapmıştır) Hacı Mustafa'yı rakip görmüş Hacı Mustafa Urfa Sancağı adına seçilenlerle Ankara'ya hareket etmek isterken, Ali Saip Hacı Mustafa'ya derki: Antep Fransızların işgalindedir Urfa halen tehlikededir. Sen sakın Urfa'dan ayrılma, ben Ankara'ya gider. Senin meclise gelmediğinin sebebini anlatırım. Sakın Urfa"yı yalnız bırakma. Kendisi şebeke harbinde bulunan çetelerden ölen Fransızların belgelerini toplayarak Ankara'ya gider, ilk meclise girer. Kanaatımca Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu'nun gelmediğinin sebebini söyleyeceği yerde Hacı Mustafa'nın gelmek istemediğini ileri sürerek. Hacı Mustafayı devamsızlık sebebi ile meclis üyeliğinden düşürür. Vaktiyle Demokrat Parti zamanındada Reşit Kemal, Mahmut Kâmil'e yaptığı gibi yaptı: İstanbul'dan Mahmut Kâmil'i Urfa'ya çağırdılar Urfa'da Reşit Kemaldan başka kimse kalmadı her kes Mahmut

Kâmil'i karşılamak için Akçakale İstasyonu insanlarla doldu, bu kalabalık kütle ile Akçakale'den Urfa'ya gelen Mahmut Kâmil'i parti başkanı Reşit Kemal kıskandı kendisi ile beraber Millet vekili seçilecek çok bilgili ve meclise çok konuşaklı ve sözünü dinletecek Mahmut Kâmil'in yanında kendisi sönük kalacak. Bu durumu anlayan Reşit Kemal Mahmut Kamil'i seçim listesinden çıkardı ve Ankara Mahmut Kâmil'i uygun görmeyerek listeden çıkardı Kendisi Mahmut Kâmil yanında sönük kalmaması iiçn bu tertibi becerdi. Urfa Mahmut Kâmil'den çok istifade ederdi. Merhum Mahmut Kâmilin İstanbul'da Beyazıt Camiinde ikindi vaizini dinlemek için binlerce adam, yer kalmaz diye öğle namazından sonra Camiden çıkmazlar. Vaizi dinlemek için ikindi namazına kadar Mahmut Kâmil'i beklerken, böyle kıymetli bir adamı kendi çıkarı için listeden çıkardı. Ali Saip'de Hacı Mustafa'nın Ankara'ya gelmesi ile sönük kalacak, mecliste söz konuşamıyacak. Ur Savaş Soyadını alamıyacak, Urfa'yı ben kurtardım diye Urfa Savaş kitabını yazamayacak. Hakiki kahraman Hacı Mustafa'nın Ankara'da bulunduğu müddetçe kendisinin itibarı kalmayacak. İşte bu sebeplerden Ali Saip Hacı Mustafa'yı meclisten düşürdü.

Vali Fuat bey zamanında asayiş çok bozuktu. Memleket civarında kendir. Tarlasında bekçi Şeyhonun cesedi bulunur, bir çok hırsızlık, öldürme hadiseleri olur. Belediye Reisi Hacı Mustafa valinin yanına giderek tedbir alınmasını, asayişin düzelmesini validen ister. Vali Fuat bey bana ne karışırsın, Münakaşa ederler. Atatürk Büyüük Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlunu çok sever, yazdığı Atatürk'ün mektuplarında silah arkadaşım Hacı Mustafa diyerek yazardı. Her ikiside şikayette bulunur. Atatürk Ali Saip'i Urfa'ya gönderir. Ali Saip evimize misafir gelir, bir akşam başka yerde akşam yemeğine gider ve geç vakit evimize gelir. Merhum Hacı Mustafa'yı uykudan uyandırır. Derki :

Güllü Hacı İbrahimin evine akşam yemeğine gittim: orada Küçük Hacı Mustafa, Hacı Yusuf Kâmil, Ali Ağan, Barutçu ve Nebo Hacı İmamlar, Ali Şelli hazır idiler sizden memnun olmadıklarını Valiye haksız hakaret ettiğinizi, Vali Fuat beyden memnun olduklarını, hakkında tahkikat yapılan Belediye Reisin evine tahkikat yaparken misafir olmasının uygun olmadığını söylediler. Fakat ben Atatürk'ün emirlerini yerine getirecek sizi haklı Vali Fuat'dı haksız çıkararak rapor vereceğim. Ve akrabalarınında sözlerine yer vermeyeceğim der. Merhum babamın çok canı sıkılır. Mademki dostlarım ve yakın akrabalarım benden memnun değillerdir, Valinin haklı olduğunu, benimde haksız olduğumu Ankara'ya bildir, bende reislikten istifa (ayrıldım) ettim der. Hakikaten Ali Saip gittikten sonra babam bizi ailece İstanbul'a götürdü. Ali Saipin de istediği bu idi. Hacı Mustafa'yı Reislikten ayırmak ve uzaklaştırmakla kendisi Urfada istediği gibi at oynatacaktı. Ve oynattı Kanaatince Urfa'ya git, Hacı Mustafa'yı haklı, Valiyi haksız çıkar diye Atatürk böyle mantıksız emir verirmi vermeye lüzum varmı? istese valiyi değiştiremezmi, sonra babamın kötülüğünden söz ettiklerini Ali Saipin saydıkları adamlardan Küçük Hacı Mustafa babamın Amcasının oğlu ve kayınbiraderi Güllü Hacı İbrahim ikinci kayın biraderidir. Hacı Yusuf Kâmil Amcasının oğlu Ali Ağan akrabası ve çok dostu Barutçu Hacı İmam ticaret ortağı 12'lerden silah arkadaşları Küçük Hacı Mustafa aynı zamanda 12'lerden çok yakınları babamı kötülemelerine imkan ihtimal olamaz.

Bu Ali Saipin tertibi amma. Ne çareki saf temiz bir adam olan merhum babamı inandırmış. Reislikten ve Urfa'dan bu tertiple ayırmış. Şeyh Sait isyanınıda Ali Saip fırsat bilerek yine kanaatince Vali Fuat Beyle iş birliği yaparak Urfa'yı isyan mıntıkasına soktu. Gazilik Urfa'nın hakkı iken Urfa isyan mıntıkasına girdiği için Gazilik un-

vanı verilmesi imkansız olduğundan Gazilik Antebe verildi. Ş.Urfa isyanla yakından ve uzaktan hiç bir alakası yoktu. Fakat isyan mıntıkasına soktular. Ali Saip'in Urfa'yı isyan mıntıkasına sokulmasında parmağı yoksa kendisi Urfa'nın millet vekili ve kitap yazmış Urfa kahramanıyım deyen Ali Saip, neden itiraz etmedi, neden Urfa'yı isyan mıntıkasından çıkarmadı, istese idi isyan mıntıkasına sokmazdı.

AHMET CEVDET ÇAMURDAN'IN
KOZAN'I TANITALIM, KİTABINDAN
Sayfa No : 122 - 123

ALİ SAİP'İN KOZAN MLLİ KAHRAMANLARINA İFTİRASI

Hâdisenin vuku bulduğu tarih 1926 Aralık ayıdır. Hâdise bir iftira olduğundan, müfterilerin de, iftiraya maruz kalanların da hemen hepsi rahmeti rahmana kavuşmuş bulunduğundan [Üskürülmevt bilhayr] (Ölülerinizi hayır ile yad ediniz) hadisi şerifine tevfikan, Tanrı'dan hepsine rahmet ve mağfiret dilerim.

Bunlardan hayatta kalan yalnız benim. Bundan dolayı bu iftira hâdisesinin hakikî mürettibinin kim olduğunu yazmak, bana düşen bir ödev olmuştur. Bu ödevi yerine getirmek için yazıyorum.

Bu iftira hâdisesinin hakikî mürettibinin Kozan mebusu Ali Saip olduğu, Ankara İstiklâl Mahkemesi'nin tetkikat-ı müşikâfanesi ile «derin incelemeleri» meydana çıkmıştır. Şöyle ki :

Ali Saip Ursavaş, o zaman kürt isyanı dolayısı ile Şark İstiklâl Mahkemesi Reisliğini yapıyor, adamları astırıyordu. Kozan ve havalisi de Şark istiklâl mahkemesinin dai-

re-i kazaiyesine verilmişti. İftiraya uğrayan Kozanlıları, Ali Saip orada muhakeme edecekti.

Hâdise, Kozan'ın ileri gelenlerinin imzaları taklit edilerek, devlet aleyhine bir beyanname uydurulmasıdır.

Hakikat olsa idi imzası olanların derhal idam edilmeleri gerekecekti.

Kaymakam Feyyaz bey ve jandarma bölük kumandanı yüzbaşı Hasan Akıncı bey merhumlar, bu iftira hâdisesinin ilk tahkikatını Kozan'da ele almışlardı. Hâdisenin bir iftiradan ibaret olduğunu, merhumlar tesbit etmiş iseler de, usulen ve işin ehemmiyetine binaen iftiraya uğrayanlar mahfuzen Adana'ya gönderilmişlerdi. Adana'da tahkikat heyeti vali Reşat Mimaroğlu, Jandarma alay kumandanı Niğdeli yarbay Zühtü ve Emniyet Müdürü Giritli İbrahim beylerden müteşekkil idi. Bunların da enine boyuna incelemeleri ile iftira tahakkuk ediyor ve neticede Ali Şaib'in eser-i tertibi olduğu anlaşıldığından, Ankara'nın emri ile bu dava Ankara İstiklâl Mahkemesine devrolunuyor. İcra kılınan âdilane muhakeme neticesinde bu hâdisenin mürettibinin Kozan mebusu Ali Saip Ursavaş olduğu anlaşılıyor. İstiklâl Mahkemesi reisi Ali Çetinkaya bey, keyfiyeti Çankaya'da oturan Reisicumhurumuz Mustafa Kemal paşa hazretlerine arzediyor. Merhum paşa, Ali Saip Teşrii masumiyetini «dokunulmazlık» kaldırın diye emir veriyor.

Bunun üzerine İstiklâl Mahkemesi, iftira hâdisesinde Kozan mebusu Ali Saib Ursavaş'ın zi-methal olduğu tahakkuk ettiğinden mahkemece teşrii masrutiyenin kaldırılması hususunda bunun üzerine istiklal mahkemesi iftira hadisesinde Kozan mebusu Ali Saip Ursavaş'ın zimethal olduğu tahakkuk ettiğinden mahkeme teşri (Dokunulmazlığı) masusiyetinin kaldırılması hususunda Başvekalete tezkere yazılıyor. Bu tezkereyi alan o zamanın başvekili İsmet Paşa (İnönü) doğruca Çankaya'ya giderek Atatürk'ün yanına varıyor ve Ankara İstiklâl Mahkemesinde

böyle bir tezkere aldığını Mustafa Kemal paşa hazretlerine arzediyor ve diyor ki, halen İstiklâl Mahkemesinin «ŞAR-KTAKİ» riyaset vazifesini yapan Ali Saip'in mahkemeye celbederek mahkum ettirecek olursak dünyaya istiklâl mahkemelerinin adalet dairesinde iş gördüğünü ilan ettiğimiz bu mahkemenin reisini müfteri sıfatıyla mahkemeye verirsek Avrupa Efkar-ı umumiyesi bize ne der? demesi üzerine Atatürk hazretleri artık İstiklâl Mahkemesine lüzum kalmadığını ileri sürerek bu mahkemelerin vazifesine son verildiğini emrediyor. Bunun Ankara İstiklâl Mahkemesi heyetini, veda ve teşekkür için arza gittiğimiz zaman bu hadiseden dolayı kısmen akrabalarımız olan ve cezaları idam olduğu halde hepsi hapis cezaları ile cezalandırdığımız hemşehrilerinizle hoş geçinin kendilerine ve ailelerine karşı husumet beslemeyin diyerek bizlere nasihatte bulunmuş. Bu hadisel müessifelerin mürettibinin başkası olduğunu da ihsas eylemişlerdi.

İstanbul Göztepe'deki evimin bitişiğinde oturan komşum merhum Kılıç Ali bey de aynen bu hadisenin mürettibinin Ali Saip olduğunu ve bunu gazetede neşrettiği hatırasında açıkca yazdığını açıklamıştır. Bu yazısı üzerine yanına gelen Ali Saip'in hanımı ölü kocamı niçin gazetelerde teşhir ettin demesi üzerine Kılıç Ali bey, tarih müvacehesinde hakikatler gizlenemez, dediğini bana söylemiştir.»

Ali Saip bununlada kalmadı, Fransızların Urfa'yı işgal ettiklerinde canla başla çalışan kahramanları, başta Büyük Hacı Mustafa'yı ve İzollu Aşiret reisi Bozan beyi, Badıllı Aşiret reisi Sait beyi, Bekir beyi, Dügerli Aşiret reisi Mustafa beyi, Vali Fuat beyle iş birliği yaparak sürgün ettirerek. Memleketi düşmandan kurtaranları memleketlerine yasak ettirdi, Hacı Mustafa'nın İstanbulda kalmasına razı olunmadı. Hacı Mustafa Atatürk'e düşmana ateş ettiğim mermilerimin boş kovanları, dizlerimin izleri halen

yerdedir. Benim kurtardığım memlekete girmemi nasıl yasak ettiler şeklinde telgraf çekiyor. Kemal Paşa telgrafı içişleri bakanı Cemil beye verir. Cemil bey İstanbulda Merhum babamla görüşür. Başının gitmesinden korkmadınmı. Bu telgrafı Atatürk'e çektin. Merhum derki: Urfa'yı Fransızlar işgal ettiği zaman başımın gitmesinden korkmadım, silahsız, askersiz, devletsiz bir avuç çete ile memleketi modern silahlı Fransızlardan temizledim, ikinci olarak tekrar Urfa'yı işgale gelen Norman kuvvetinide Urfa'ya sokmadığım zaman başımın gitmesinden korkmadım da şimdimi başımın gitmesinden korkacağım. İçişleri bakanı Hacı Mustafa! biz bu yaptıklarını biliyoruz sözlerin doğrudur. Sen değerli bir kahramansın fakat her nasılsa karar verilmiş Urfa'ya gitmene müsaade edemiyeceğiz nereyi beğeniyorsan, seni oraya göndereyim, der. Merhum İstanbul'u ister isede Cemil bey İstanbul'da kendisine verilecek hazine evleri olmadığını, Adana'da hazine evleri olduğundan, ikameti için kendisine bir ev birde ziraat yapması için yeteri kadar da arazi vereceğini vaad ederek merhumu Adana'ya gitmesini mecbur eder.

Hacı Mustafa Adana'ya hareket eder, biz aile efradı da icbar üzerine Adana'ya gittik. İç işleri bakanının değişmesi sebebiyle bize ne arazi ve nede oturmak için ev verdiler. Merhum varını, servetini, memleketini düşmandan kurtarmak için sarf etmiş ne ev icar edecek ve nede aile çocuklarını geçindirecek parası kalmamıştı. Adana'da sürgünde bulunan Badıllı Bekir beye hazine evlerinden bir ev verilmişti. Merhum bu evde beraber oturmamız için Bekir beyden rica etti. Bekirbey evin ancak tavan arasını vereceğini söyledi. Urfa'daki mülkünü satmasına hükümetin izin vermemesi, nakit paranın da olmaması kedilerin bile barınamadığı tavan arasına belimizi katlayarak yerleştik. Bir aslanın ormandan getirilerek nasıl demir kafese konulursa Büyük Hacı Mustafa'da öyle oldu. Bu acık-

lı ve perişan halinde bir gün kahvede otururken sürgünlerden Besnili Hasan bey yanına gelir, Merhum babama derki: Aile ve çocuklarıma ekmek alacak bir kuruşum kalmadı, bana bir miktar para verebilirmisin? Babam Hacı Mustafa para cüzdanını çıkarır Hasan bey cüzdanımda ne miktar para varsa bölüşelim cüzdanından 60 lira çıkar 30 lirasını Hasan beye verir. İşte Hacı Mustafa perişan bir durumda iken yardım yapmış sürgün sona erip herkes memleketine gittiğinden sonra bir kaç sene Hasan bey Besniden bize sucuk ve fıstık gönderirdi. Bu ikramların nedenini Babamdan sorduğumda yapmış olduğu yardımı anlattı.

Babam Hacı Mustafa Adana'da sürgünde iken bir kahvede otururken Ali Saip iki adamla yanına gelir oturur. Yanındaki adamlara Urfa'nın kurtuluşunu kazanan Hacı Mustafa diyerek takdim eder. Hacı Mustafa bütün olanları anlamış idi. Fakat iş işten çoktan geçmişti, bu takdimden kızan Hacı Mustafa derki: «Ali Saip! senin millet vekilliğini kazandıran benim. Urfa'nın kurtuluşunu da kazananın ben olduğumu sen söylediğin halde Urfa kurtuluş kitabını Urfa kurtuluşunu ben yaptım» diye yazdın. Şimdi de Urfa kurtuluş kahramanı Hacı Mustafa diye arkadaşlarına takdim ediyorsun derken Ali Saip kulağına eğilerek; Aman der, bu adamların biri miralay biride Mirlivadır, beni bunların yanında yalancı çıkarma dersede Hacı Mustafa: «Miralay, Mirliva beyler bu adam Kurtuluş kitabını yazıyor. Urfa'nın kurtuluş kahramanlığını kendisine malediyor, şimdide benim kahraman olduğumu söylüyor. Bu iki şıktan biri yalan der. Ali Saibe Millet vekilliğinden istifade ederek Urfa'ya gelip Şebekede öldürülen Fransızlara ait belgeleri toplayarak yazdığın KURTULUŞ kitabında yalan söyleyerek kendini kahraman ilan ettin. Senin yerine Nuri bey tayin edilmedimi? sen harbin bitiminden 2 ay evvel ayrıldın. Kendin Urfa'da imiş gibi

harbi idare ettiğini, Urfa kurtuluş kahramanı olduğunu ne hakla yazdın, hiç vicdanın sızlamadımı? Ali Saip'e benim elime fırsat geçerse bu yaptıklarının intikamını alacağım. Seninde eline fırsat geçerse elinden geleni kusur etme» dediğini merhum babam bana anlattı. Ne çareki Ali Saip, yapacağını yapmıştı ve Hacı Mustafa'yı asmaya niyetlenmişti.

Adana'da sürgünlüğümüz devam ederken bir gün emniyetten bir tebligat yapıldı, evvelce Urfa'da Vali olan İzzet Bey Konya'da Vali olup merhum Hacı Mustafa'yı Konya'ya davet ettiğini bildirdiler. Babam Konya'ya gitti geldi. Tekrar davet edildiğini Konya'ya gitmesine Emniyet Müdürlüğünce tekrar izin verildi. Merhum babam tekrar Konya'ya gitti, döndü. Konya'ya niçin gittiğini sordum: Konya'ya trenle gittim, beni istasyonda Vali İzzet Bey, Jandarma Kumandanı, Emniyet müdürü ve erkânları karşıladılar. Sürgün edilen bir adamı böyle istasyonda karşılamalarına hayret ettim. Bana mükemmel bir ziyafet verdiler. Ziyafet bitince her kes gitti. Emniyet müdürü ile Vali İzzet bey kaldılar. İzzet bey bana dediki: Senin gönlünü almak için beni vazifelendirdiler. Urfa kahramanı Hacı Mustafa'yı gücendirdik, kendisini Konya'ya davet edin, gönlünü alın. Millet vekilliğini mi istiyor, Belediye Reisliğini-mi, Çiftlikmi, maaşmı, ne istiyorsa kendisine verelim. (Millî mücadele de kahramanlık gösterenlere vatanpervelere çok kıymet verildiğindendir)

«Bu cazip teklifine dedimki: Bana sürgünlüğüm tebliğ edildiği zaman: muhterem Atatürk'e benim kurtardığım memlekete bana yasakmı ediyorsunuz? şeklinde Telgraf çektim, telgrafımı İç işleri bakanı Cemil beye havale etmiş, Cemil bey Adanaya gitmemi ısrar etti ev ve arazi vereceğini ve her türlü ihtiyacımı karşılayacağını af edildikten sonrada Urfa'ya gitmek istemeyeceğimi, o kadarki beni memnun edeceğini vaat etti. Adanaya geldim. Bakan

değişmiş yatacak, kalacak bir ev dahi vermediler. Bekir beye verilen evin kedilerin barındığı tavan arasında aile ve çocuklarımı barındırdım. Ayağa kalkdığımızda başımız tavana değmesin diye belimizi katlamaktayız, Urfa'nın kurtuluş savaşında mevcut paramıda sarf ettim, ev icar edecek paramda yok. Urfa'daki mülkümünde satılmasına müsaade yok ve vaad edilen yardımda yapılmadı.

Hülasa bir kahramana yapılmayacak hakaret eksiksiz yapıldı. Bu tavan arası mükâfatı bana kafidir, dedim. Ret ettim. Her halde benim anlattıklarımı İzzet bey harfiyen anlatmışkı gönlümün alınmasına tekrar emir vermişler beni ikinci defa Konya'ya davet ettiler, yine beni istasyonda karşıladılar, yemek merasiminden sonra teklifi tekrar ettiler. Teklifi ret ettim. Geri döndüm» dedi.

Ben okula devam ederken Tren istasyonu civarında bir boş hazine evini gördüm tavan arasından o eve göç ettik, bir iki gün sonra Polisler geldi, derhal evi boşaltın kimden izin aldınız eve girdiniz, merhum babam bana kızdı şimdi ne yapacağız nereye gideceğiz? üzülme baba dedim ben Valiye gider, işimizi yaparım dedim. Bir dilekçe yazarak Valiye gitim. Vali o gün yoktu, yardımcısına gittim, dilekçemi okudu : bu ev Hakkâriden sürgün gelecek olan Dükkan isminde bir adama ayrılmıştır. Derhal evi boşaltın bizde sürgün aileyiz bize de bir ev verin dedim. Ben o işe karışamam bu işe Vali karışır dedi. Vali gelinceye kadar bize müsaade edin adam kabul etti. Emniyete telefon etti bir gün daha evde kalmamıza müsaade ettiler. Vali geldi, yanına gittim, durumu anlattım. Oda vali yardımcısının sözünü tekrarladı, sürgün gelecek Dükkan ailesine bu ev tahsis edilmiştir. Evi derhal boşaltınız ya biz nereye gidelim? bizde sürgün aileyiz bize de ev verin dedim, verecek evimiz kalmadı dediler. Hacı Mustafa'ya ev ayrılmasıda uygun görülmemiş. Adana'ya gelen sürgün ailelerinden bizden başka bütün ailelere ev verilmişti. Bize ev verilme-

meside yine ağır bir hakaretti. (Merhum Babamın bu kadar ağır şartlar altında parasız son derece perişen bir durumda iken cazip teklifleri ret ederek izzet nefsini korumasını, boyun eğmemesi haklı ve şayani takdirdir.) Adana valisine dedimki : mademki bize vereceğiniz ev yoktur diyorsunuz bu ev 2 ev olabilir, 2'ye ayıralım birinde biz diğerindede Dükkan oturabilir. Vali Polisi çağırdı git bu eve bak 2 ev olabilirmi? Polisle eve gittik, polis 2 ev olur dedi. Vali kabul etti, evin bir tarafında biz diğer tarafında Dükkan oturdu. Bir kaç ay sonrada af lütfine uğradık. Merhum Büyük Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu'nu Antep'e kadar karşıladılar. O zaman taksiler az olmakla beraber ne kadar taksi varsa karşılamaya geldiler, yaya olarakta çok büyük bir kalabalık Halk tarafından büyük bir sevinçle şehir haricinde karşıladılar.

Babamı O gün 11 Nisan 1920 Şanlıurfa'nın kurtuluşu gibi karşıladılar. Günlerce de evimize gelerek hatır gönlünü aldılar.

Adana'da sürgünde iken merhum babamın kahvede Ali Saip'e yaptığı ağır hakaretin intikamını almak için Ali Saip istiklal mahkemesi heyeti azalığındanda fırsat bularak merhum babamı istiklâl mahkemesine sevk ettirdi. Bir gece evimiz askeri çember içine alındı. Askerler odalarımıza girdiler, merhum babamı uykudan uyandırdılar, kasada mevcut Atatürk'ün yazışmaları ve Urfa'nın çok kıymetli belgelerini bir daha geri vermemek üzere torbaya koyup götürdüler. Merhum babamı bir bölük süngü tak askerle alıp tümende hapisettiler. Bir gün sonrada Diyarbakır istiklâl mahkemesine sevk ettiler. Mahkemeye gelenleri askeri kışlasına dolduruyorlar ve her gün 15-20 adam mahkeme edilerek asılıyordu. Mahkemeye gelenler sıra ile asılıyordu. Memleketini Fransızlardan temizleyen ve Norman kumandasındaki Fransızlarıda perişan

ederek, Urfa'ya sokmayan Urfa kahramanı Büyük Hacı Mustafa hücresinde asılma gününü beklemekte idi. Hemde Kara köprüye firar ederek Kerim Fırat'ın anlattığı gibi Urfa'nın boşalmasına ve Hacı Mustafa olmasa idi. Urfa halkının Fransız askerlerinin süngüsü altında can vermelerine namusun ayaklar altında kalmasına sebep olacak Ali Saip'e kurbanlık olarak bekliyordu. Urfa'yı felakete sürükleyen Urfa'yı kurtaranı asmak istiyordu. Fakat kâinatın sahibi Halık-ı Azem astırmadı.

Selim Akın Şanlıurfa adlı kitabından sayfa : 271

BOZAN İZOL AHMET NECATİ MUTLU'YA ANLATIYOR :

Şanlıurfa kurtuluş savaşında çetenin birisi çok yoksul olduğundan Kuvayı Milliye'nin kendisine vermiş olduğu tüfeği beş altına satmıştı. Bunun üzerine Ali Saip Bey bunu divani harbe verelim. Bu tüfeği nasıl satar.

Bundan ötürü Büyük Hacı Mustafa :

— Her tüfeği satanı Şanlıurfa'da divani harbe verirsek arkamızdan gelen çete kalmaz.

Deyip beş altında çeteciye verip tüfeğini geri al der ve aldırır. Bu olaydan dolayı Ali Saip Ursavaş'la Büyük Hacı Mustafa arasında münakaşa kızışır. Bu arada Büyük Hacı Mustafa çok kızar Ali Saip Ursavaş'a bir-iki tokat atar. Aralarına arkadaşları girer kendilerini barıştırırlar.

Şanlıurfa kurtuluş savaşından yıllar sonra bir gün Bozan İzol ve Mustafa Hacı Kamiloğlu bir takım arkadaşlarının Şanlıurfa'dan sürgün edip Diyarbakır'da İstiklâl Mahkemesine götürürler. Orada çoklarının idam edildiğini görüyorlar. Arkadaşlarının bazılarının korkudan dizleri kırılıyor. Fakat İstiklâl Mahkemesine çıkartılan Hacı Kamiloğlu Mustafa orada Ali Saip Ursavaş'ı İstiklâl Mahkemesi

üyesi olarak görüyor. Ali Saip Büyük Hacı Mustafa'ya sesleniyor :

— Hacı Mustafa! Hacı Mustafa! Beni tanıyor musun?

Hacı Mustafa şu cevabı verir;

— Tanımaz olur muyum. Şanlıurfa Kurtuluş savaşında tüfeğini satan çeteci davasında seni tokatlayan benim eğer yurt, din, namus o duruma gelirse yine seni tokatlarım. Sen elinden geleni yapmaktan geri durma...

Ali Saip Hacı Mustafa'yı astırmak niyetinde olup hiç olmaz ise Hacı Mustafa'yı kendisine yalvartmakta istiyordu. Hacı Mustafa kurtuluş savaşında kaç defa Fransız kurşununa hedef olmuş kaç defa Fransız karargâhına pervasızca sorgu ve suallerine tereddütsüz cevaplar vermiş. Jandarma kumandanı Ali Rıza Bey bir sorgu sual karşısında hemen firar etmiş yerine gelen Ali Saip sorgu sual ihtimalini düşünerek firar ettiklerini kendileri yazdıkları kurtuluş kitabında yazılıdır. Hacı Mustafa imkân varmıdır Ali Saip'e yalvarsın. Mahkeme reisi Hacı Mustafa'dan sorar :

Urfa'da Kürt taali cemiyeti açmışsın? — Evet açtım. Ne için açtın? Cevap, İngilizler Urfa'yı işgal ettikleri zaman Urfa'yı Kürt ve Türk sınıflandırma sureti ile ikiye bölmek için İngilizler, Kürt Taali cemiyetini açtılar. Bende Urfa halkının, ikiye ayrılmaması için açtım. Kürt hükümetinin tarihte adı varmıdır? Kürt hükümeti kurulması için açayım. Sual : Ne için hükümete haber vermedin? Cevap : Hükümet varmıydı, haber vereyim? Reis ben bu adamı kendim tetkik ettim, hakiki vatanperver hakiki bir kahramandır, beratına karar verdim der. Hacı Mustafa'nın cesurana serbest ifade vermesi ve hakimin de takdirle beratına karar vermesi orada bulunan subaylar Hacı Mustafa'ya koşarak alnından öpmüşler ve şerefine çay ziyafeti vermişlerdir.

Ali Saip Ankara'da saltanat sürdü. Kozan'da hazine arazilerinden çiftlik alır. 1935 de Ankara yolunda silahlı

bir kaç adam yakalanır. Sorgularında Ali Saip'in emri ile Atatürk'ü öldürmek için Ankaraya gideceklerini ifade ederler. Ali Saip tutuklanır. Saltanatı son bulur felç olur.

Urfa Ermenilerinden Doktor Beşliyanın Ali Saip'in kurtuluş kitabında yazılı mektubu: «İster Fransız kazansın ister Türk bizlerce fark etmez. Fransızlar bizi Hacı Mustafa'ya kurbanlık koyun bırakarak hareket ettiler. Fransızların yok edilişi: Ancak şunu derimki aç gelen aç gider kan dökmeye meydan verenin kanı daha önce dökülür. Binlerce suçsuzu kendi şerefi hatırına kurbanlık bırakanın şerefi daha çabuk kırılır. Urfa'yı şarap fıçısı ile işgale gelen sonradan içmeğe su bile bulamaz. Bereket versin, İngilizlerin bırakmış oldukları kırıntılarla altmış gün geçindiler. Biz aç değildik kendileri açtılar.»

Beşliyanın sözleri çok doğrudur. Ali Saip'in Urfa'da yaptığı bir çok Urfa'lınında dinleyici olarak bulunduğu benimde bulunduğum mahkemede İbrahim Etem isminde masum bir adamı mahkeme etti. Ali Saip bir mektup hakkında sordu. Adam izahatta bulundu. İzahatını Ali Saip kabul etmeyince İbrahim Etem valiyi ve Siverekli Ali Efendiyi şahit gösterdi. Benim sözüm yalan değildir. Valiyi ve Ali Efendiyi çağırın sorun demesine adam sözünü bitirmeden Ali Saip bağırdı Eşek oğlu Eşek fazla konuşma asılmana karar verdim. demesi üzerine muhafızlar adamı götürdüler astılar. Bediüzaman mezarlığına gömdüler.

Kim bilir Ali Saip ne kadar masum insanları astı merhum babamıda asmak için Diyarbakır İstiklâl Mahkemesine sevk ettirdi:

Köroğlu kahvesinde beyaz entarili bir ihtiyar otururdu. Dede diye anılırdı. Babamı Diyarbakır İstiklâl mahkemesine götürdüler. Acaba asarlarmı diye sordum. Baban kimseyi kestimi, astımı, hayır. Babanıda asmazlar dedi. Fakat ailece asılır kanaatinde idik. Ha bu gün ha yarın kara haber gelir diye günlerce kahır olduk vakit ramazandı

tam iftar zamanı kapı döğüldü. Merhum ağabeyim Hacı Abdulkadir Hacıkâmiloğlu kapıya gitti. Kapıyı, döğen Urfa'lı bir Jandarma Hacı Abdulkadir'e derki : Ben Diyarbakırdan geliyorum, Babanın mahkemesinde orda idim. Babana beş sene hüküm verdiler. Hacı Abdulkadir kapıdan içeri gelerek, kötü haberi verdi. Bütün aile efradı ağlaşmaya, feryat etmeye başladılar. Akşam ezanı okundu. Kimse iftar etmedi, ben iftar ettim. Yemeğimi yerken ablam Hafize yanıma koştu. Bababız hüküm giymiş sen hiç bir şey olmamış gibi iftar ediyorsun yemek yiyorsun nasıl evlatsın. Evet, hiç bir şey olmamış bu gelen adam yalan söylüyor. Babama üç beş sene hüküm vermezler ya asarlar yahut berat ettirirler dedim. Benden başka yiyen içen yoktu. Temmuz son derece sıcak oruçlular bir kaç saat geçti su bile içmiyorlardı. O sırada kapı çalındı, Telgraf babamdan geldi. Berat ettim. Urfa'ya hareket ettim. Telgrafı okuduk, çok sevindik, oruçlular iftarını yaptılar. O gün matemden bir anda sevince başladık.

Ali Saip'de Atatürk'e suikast davasından felç olarak Kozandaki çiftliğine gider, çiftlik kendisine zindan olur. Senelerce felç kalarak yatağında inleyerek ölür. Atatürk'e suikast için Ankaraya gitmekte olan birkaç kişinin yakalandığını, Ali Saip'in bu suikastının tertiplediğini ifade ettiklerini okuduğum Cumhuriyet gazetesinin fotokopisi ve Mithat Sertoğlunun Yıllar Boyu Tarih Mecmuasının 1979 Mayıs Sayı (5) teki yazısı aşağıdadır.

9 Ekim 1935 Cumatesi günü, İstanbul'da yayınlayan Cumhuriyet gazetesi, altı sütün üzerine, büyük puntolarla şu heyecanlı manşeti veriyordu :

«Mel'un Suikastçiler Adalet Pençesinde.» Onun altında ise, altı sütun üzerine iki satırlık şu kelimeler yer alıyordu : «Alçak Çerkes Ethem'un, Ulu Önder'in hayatına

el uzatmak kastıyla yolladığı melunlar yakalandı. Urfa Saylavı Ali Saip tevkif edildi.»

Sonra daha aşağıda şu tafsilat vardı:

Hıyanet şebekesi nasıl yakalandı? Çerkes Ethem'le Reşit'in Suriye'de silahlandırdığı beş kişilik çete, Maraş'a gelerek Ali Saip'in müzaheretini (desteğini, yardımını) temin etmiş.

Yine aynı gazeteden şunları öğreniyoruz.

Birgün evvel toplanan Millet Meclisi, hazırlık komisyonunun tutanağını kabul ederek Ali Saip'in dokunulmazlığını kaldırmış, bu arada, Ali Saip de kendi aleyhine oy kullanmıştır. Hazırlık komisyonu ise Rize Milletvekili Fuat, Muğla Milletvekili Yunus Nadi ve Konya Milletvekili emekli general Ali Fuat Paşa'dan meydana geliyordu.

Bu olayda en umulmayan ve şaşırtıcı taraf, Ali Saip (Ursavaş)ın adının bu işe karıştırılmış olması ve suikastçilere yardımda bulunmak töhmetiyle dokunulmazlığının kaldırılıp tevkif edilmesiydi. Çünkü kendisi, aziz Atatürk'ün çok eski ve çok yakın daima itimat etmiş olduğu bir arkadaşıydı. Trablusgarp'da beraber bulunmuşlardı. Çanakkale Savaşları'nda Anafartalar'da da beraberdiler. Atatürk, Halep'de VII. Ordu kumandanı olarak vazife gördüğü sırada hastahanede yatan Ali Saip Ursavaş'ı bizzat ziyaret edecek kadar ona yakınlık göstermiş, o da Kurtuluş Savaşı'nın daha başında Atatürk'a katılıp sonuna kadar da onun yanında bulunmuştu. Bundan başka, Cumhuriyet'in ilanından iki yıl sonra kopup bastırılmış olan Şeyh Sait isyanından sonra kurulan İstiklâl Mahkemesi Başkanı olarak isyan elebaşılarını yargılamış ve mahkûm etmişti. Bu görevde bulunması da ona gösterilen büyük itimadın bir sonucu idi.

Cumhuriyet

Mel'un Suikasdcılar Adalet Pençesin

İhanet şebekesi nasıl ele geçirildi?

Çerkes Ethemle kardeşi Cemiyet kurmuşlar

Büyük Harbdenberi görmediğimiz manzara

19 Ekim 1935 tarihli "Cumhuriyet" gazetesi olayı manşetle, büyük punto başlıkla vermişti.

Çerkez Ethem 'in Ürdün'de tezgâhlayıp Türkiye'de uygulattıracağı Büyük Kurtarıcı'yı ortadan kaldırma girişimini, geniş bir istihbarata sahip bulunan İngiliz Büyük Elçisi vaktinde öğrenip haber vermişti.

ATATÜRK'e son suikast

Suikast hazırlığı, Urfa Milletvekili Ali Saip Bey'in çiftliğinde yapılacaktı. Böylelikle yıllarca Atatürk'ün en güvendiği kimselerin arasında yer alan Ali Saip Bey de olaya karışmış oluyordu.

Midhat SERTOĞLU

Şu halde, böyle birisi Atatürk'ün hayatına kıymaya kalkışanlarla nasıl işbirliğinde bulunabilirdi?

21 Ekim 1935 tarihinde İstanbul Üniversitesi öğrencileri ile öğretim üyelerinin katıldığı bir «lanetleme» mitingi yapıldı. O sırada yeni bir üniversite öğrencisi ve bir yıllık gazeteci bulunan bu satırların yazarı o mitinge katılmış ve büyük heyecana şahit olmuştur. Yüksek öğrenim gençliği, Atatürk'e bağlılığını tekrarlamış ve «Atatürk, hepimiz sana fedayız-» sesleri ortalığı çınlatmış «Ona uzanan ellerin mutlaka kırılacağı» ilan edilmişti.

Mitingler, o gün ve ertesi günü yurtta tekrarlanmıştı. «Yapamazlar, deniliyor, bütün bir milletin ayakta ve dolu bir tüfek namlusu gibi beklediği belirtiliyordu.

ŞİMDİ OLAYA GELELİM

Şimdi olaya gelelim :

İngiliz Büyük Elçisi Sir Percy Loren, daha 1935 yılı Temmuz ayında o sırada İstanbul'da bulunan Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'ya kendi imzasıyla bir not gönderip, Ürdün'de Atatürk'e bir suikast düzenlendiğini ve suikastçilerin Türkiye'ye hareket ettiklerini bildirmiş, bunun üzerine güney sınırında bulunan valilere uyanık bulunmaları bildirilmişti.

Bu olayın en önemli şahsı olan Yahya bir asker kaçağıydı ve sevdiği kızla evlenebilmek için para kazanmak maksadıyla gizlice Suriye'ye geçmişti. Tahkik edildiğine göre, önce Halep'e, sonra Şam'a nihayet Amman'a gidip yüzelliklerden meşhur Çerkez Ethem'le bir kaç kere görüşmüş ve onun aracılığı ile iş bulmuş, bu arada Çerkez Ethem'in kardeşi Reşit ile de tanışmıştı. Tutuklanmasından sonra verdiği ifadede ise, bir süre sonra Çerkez Ethem'in kendisine ve arkadaşlarına,

— «Atatürk'e suikast yapmak üzere Türkiye'ye gideceksiniz. Türkiye'de bu işi idare edenler, Urfa Mebusu Ali Saip ile Maraş'da çiçflik sahibi İdris ve Çokak Bucak Müdürü Şemseddin'dir. Onlarla temas edin ve Ali Saip'in vereceği talimata göre hareket edin. Suikast için gerekli hazırlık onun çiftliğinde yapılacaktır. Duruma göre göre harekete geçinceye kadar Andırın kazasının, Kümbedir köyünde, Üzeyir'in kardeşi Şoför Arif'in evinde kalacaksınız. O da bu işten haberlidir.» dediğini, kendilerine para, silah ve bombalar verdiğini ve daha önce yakalanırsa Ali Saip'den bahsetmeyeceğine dair yemen ettirdiğini söylemiştir.

Yahya, bir süre sonra Türkiye'ye dönüp, evvelce altı ay kadar yanaşmalık ettiği Üzeyir çifliğine geldiyse de, onun tarafından hemen jandarmaya teslim edildi. Kendisi, kaçakçılara yataklık etmekle tanınmıştı. Suriye'den daima haberler alır, kardeşi Arif oraya gizlice gidip gelirdi.

Bu yüzden, bir şeyler duymuştu. Kendisi polise verdiği ifadede daha evvel Mehmet bey köyünden Şaban Çavuş'un kardeşi İsmail aracılığı ile Türkiye'ye gelmiş olan öbür suikastçılardan Hamdi, Yakup, Aziz ve diğer iki kişi ile temas ettiğini onların kendilerini Ali Saip'e götürme tekliflerini kabul etmediğini, yalnız Hamdi'nin Suriye'den getirdiği mektubu Ali Saip'e götürdüğünü, onun ise Hamdi ile arkadaşlarını neden getirmediğini sorduğunu anlatmış ve şöyle devam etmiştir :

— «Saip Bey, sen artık mebussun...

Başka ne istiyorsun?» diye sordum...

— «Mebus oldum da ne oldu? Elimde bir şey yok... Damataşı gibiyiz. Ne derlerse onu yapıyoruz. Bir kere baştaki 3-4 kişiyi ortadan kaldırsak ötesi kolay!...» cevabını verdi.

Bu olay dolayısıyla tutuklananlar, başta Urfa Milletvekili Ali Saip Ursavaş olmak üzere Yahya, Üzeyir ile kardeşi şoför Arif, İdris, Şemseddin, Şaban Çavuş ve kardeşi İsmail'dir»

«Bu yıllar boyu TARİH dergisinin fotokopisini bana gönderen, Urfa kurtuluşunda fedakâr çalışkan merhum babamın çetesi tütüncü Hacı Osman'ın oğlu MUSTAFA AYATAÇ'a bu büyük yardımından dolayı kendisine burada teşekkürlerimi sunarım.»

Ali Saip hakkında ayrıca araştırma yaptım. Ahmet Cevdet Çamurdan'ın Kurtuluş Savaşı'nda Doğu Kilikya olayları kitabını Adana Milli Kütüphanesi'nde ve Kozan'ı tanıtalım kitabını da Beyazıt Kütüphanesi'nde buldum.

Kitap araştırmada bana yardımda bulunan Lütfü Uluman'a burada teşekkür ederim. Bu kitaplardan aldığım bilgileri Ekim 1988 tarihlerinde Şanlıurfa Güneydoğu Gazetesi'ne verdiğim yazılarım aşağıdadır.

ALİ SAİP KAHRAMAN MI?
VATAN HAİNİ Mİ?

Tarih müvadelesinde hakikatler gizlenmez.

Hiyanet ve fenalıkları bilinen kahraman olmayanı Kahraman olduğunu yazmak Milli Tarihi lekeler.

Yazarı hiyanete ortak eder. Ahfadı (Çocuklarımız) yanlış kanaate sevk eder. Ali Saip Milli mücadelede başta Büyük Hacı Mustafa Hacıkamiloğlu ve 12'leri ve Badılı Sait, İzolu Bozan, Düğerli Bekir, Odabaşı Mehmet Emin, Bucaklı Mehmet, Cevheri Ömer gibi kahramanların fedakarlıklarına sahip çıkarak ve doğruluktan tamamen uzak Kilikya faciaları Urfa adlı kitap yazmış.

Avukat Müslüm Akalın'da milli mücadelede Urfa adlı kitabında Fransız Apoletini takan Ali Saip'in kitabını tekrarlamış, Urfa kahramanı olduğunu iddia etmişti.

Selim Ak'ta Şanlıurfa adlı kitabında Türk köylülerinin ayaklarına hayvan nalı çaktıran Ali Saip'in Urfa kahramanı olduğunu ve memleketi vatanı için döğüşen kahramanların isot tarlası için savaşa başladıklarını ve Ali Saip'in eski yazılı kitabının yeni türkçeye çevrilmediğini kendisi çevirdiğini Belediye'de Ali Saip'in fotoğrafına yer verilmediğinin haksız olduğunu yazmış..

Ali Saip'in Fransız apoletini takarak Kozan Jandarma Kumandanı olduğunu, ermeni çetelerinin başına geçerek Türk köylerini baştan başa yaktıklarını, Türk köylüsünün ayaklarına hayvan nalı çaktırdığını, Türk kahramanlarının bizzat Ali Saip tarafından kafalarına kurşun sıktığını, Türk milletine ve kahramanlarına hesapsız fenalıklar yaptığını Kozan milletvekili olduktan sonra da Kozan Milli kahramanlarının idam olmaları için iftirada bulunduğunu Ali Saip'in Atatürk'e suikastı hakkındaki olayı bildirir Ahmet Cevdet Çamurdan'ın kurtuluş savaşında Doğu Kilikya olaylarını bildirir kitabından. Sayfa : 37, 38, 39, 172, 173, 174, 175, 176, 180, 193, 220, 221, 222, 359.

Silâhsız Develi halkı ile, yapılan gizli teşkilâtla büyük bir netice alınamıyacağı belli idi. Yalnız halkın fikrini müspet tarafa alıştırmak, mâneviyatını yükseltmek ve birliği temin etmekle beraber bir taraftan da ani baskınlara karşı silâhlı küçük bir kuvvet bulmak, işgal mıntakası içinde neler olup bittiğini anlamak, oralarda taraftar temin etmek, haber alma teşkilâtı yapmak, hainleri tanımak ve tanıtmak lâzımdı. Diğer taraftan, vaziyeti Sivas'a arzetmekle faaliyetimizi artırmaya karar verdik.

Bu faaliyetimiz uzun sürdü, birçok hakikatleri anladık. Muhiti daha iyi tanıdık. Doğan Bey, Niğde'ye giderek mekanizması kaçırılmış silâhları gizlice Develi'ye naklettirdi.

İşgal mıntıkasında Fransızlardan ziyade, milli hareketimize mâni olan ve her yere nüfuz ederek yerliyi titreten ve her haberi almak kudretinde bulunan, Fransızların iti-

madını kazanan, Fransızların Kozan Jandarma Kumandanı Yüzbaşı Ali Saip'i, her tasavvurumuzun icrası karşısında en kuvvetli mâni olarak önümüzde buluyorduk. Evvelâ bu mânii ortadan kaldırmak lüzumunu düşündük. Ali Saip, Türk düşmanlığı ile kendisine Ravandız'lı Kürt olarak Fransızlara tanıtmış, Kadirli kazasında Türk köylüleri ile bazı müsademeler yaparak, Andırın'lı Baltacı tarafından bir müsademede yaralandıktan sonra, Fransa uğrunda kan akıtmış bir kahraman mevkiine çıkmış, ermeni çetelerini emrine almış, Çerkez, Kürt halkından Türk aleyhtarı olanları milis kıyafetiyle gönüllü toplamış. Türk memurlarından işe yarayanları alıkoydurmuş, diğerlerini kovdurmuş. Kürt Mirza adında bir yüzbaşı ile zulmün tarihte görülmemişlerini, Türk köylüsüne tatbik ettirmiş olmakla şöhreti o muhiti tuttuğundan, kuvvetli istihbaratı ve kati icraatı ile her yeri titretmişti Feke'li Cezmi vasıtası ile Develi'de, bizim harekâtımızı da öğreniyordu. Ali Saip'in zulümlerinden bir iki numunecik :

Ali Saip'in maiyetindeki Yüzbaşı Kürt Mirza, Türk köylüsüne, hayvana çakılan **nalları çakmakla meşhurdur.** Bir ermeni subayını öldüren dört Türk köylüsü tutulmadığı için, bir köyü baştan başa yaktıktan sonra, mâsum köylüden günahsız üç genç (birisinin ismi Hamza'dır), Kozan Hükümet Konağının avlusunda, kafalarına **tabanca sıkılmak suretiyle, bizzat Ali Saip tarafından idam edilmişlerdir.** Bu tedhiş karşısında, halkın bize bir haber sızdırması, onlar için büyük bir tehlike idi. Bir taraftan da birçok istihbarat vasıtalarıyla bizim harekâtımızı takip ve tetkik ettirirken, Ali Saip, mübalâğalı haberler alıyor ve teenni lüzumunu duyuyordu. Bu mübalâğalı haberler, **Ali Saip'i şaşırtmıştı. Bir zaman geldi ki, bizi iğfal ederek,** oyalayarak kendisini **sureti haktan göstererek, nüfuz etmek plânını yapmak mecburiyetini hissetti. Daha sonraları bizi ve Fransızları iğfal ederek, galip tarafa haklı görünmek rolünü tuttu, da-**

ha sonra da, Fransızların talimatıyla, bizim taraflı görünerek, bizi tuzağa düşürmeye niyet etti. En sonra bizimle görüşmeyi ve o suretle yakalamayı kurdu ve zamanla bizim çok kuvvetli olduğumuza inanmaya ve evhamlanmaya başladı.

Yukarıda sözü geçen dört Türk köylüsünün, yani bir ermeni subayını pusuya düşürüp öldürenlerin aile ve köylerini, hattâ civarda bulunanlarını, Ali Saip tarumar etmiş olduğundan, bu çetenin Ali Saip'ten intikam almak hevesinde olduğunu tahmin etmiştik. Elimizde henüz müsellâh bir kuvvet bulunmadığından, Ali Saip'i korkutmak için, bu çeteyi elde etmeyi düşündük. Çete, dört kişi olup Fransızların işgali altında bir tarafa ayak basamıyarak, Develi mıntıkasında, hudut civarındaki köylerde saklanmışlardı. İstanbul Hükümeti, bunların tutulmasını ve idam edilmek üzere, Fransızlara teslimini, Develi Kazası Kaymakamlığına emretmişti. Her iki tarafta da yaşamak hakkından mahrum olan bu çetenin elde edilmesi ve iyi idare edilirse faydalı işler gördürülmesi mütalaası ile bizzat bunlarla görüştüm. Hükümet adamı olduğumu zannederek çekinmişlerdi, sonra yavaş yavaş ısınmaya başlamışlar ve düşman istilâsı mıntıkasında Millî kuvvetlerle beraber çalışmaya ve namuslu, uslu olmaya, eşkiyalık etmemeye söz vermişlerdir. Esasen eşkıyalık etmiyorlardı. Hudut civarındaki köylüler, bunları, kendilerinin Haçın ermenileri tarafından her an bekledikleri baskılara karşı muhafız olarak telâkki etmekte ve kendilerine itibar eylemekte idiler. Bu çetenin on beş kadar silâhlısı vardı. Gizik Duran, reisleri idi. Hepsi 20 - 25 yaşlarında çocuklardı.

Bunlar, Ali Saip'ten intikam almayı ilk hedef biliyorlar ve ilân ediyorlardı. Biz de, bilitizam böyle duyuyorduk. Hattâ köylü karşısında Ali Saip'i nasıl tutacaklarını sorduğum zaman, kabili icra plânları, herkesi inandırıyordu, tabii Ali Saip de duyuyor ve inanarak korkuyordu.

Biz istilâ mıntıkasına bu suretle bir tesir yapmaya çalışırken, mâkûs tesirlerle karşılıyorduk. Niğde'de 33. Fırka Kumandanı Albay Mümtaz, bize gizli yardımlarda bulunmakla mukellef iken, bu çete ile münasebetimizi duymuş ve bunların tevkiflerini emretmişti. Diğer taraftan, Fransızların emirlerini icra ile mükellef İstanbul Hükümeti emrindeki Kayseri Mutasarrıfı da, Develi Kaymakamını tekdir ederek, çeçtenin tevkifini emretmiştir. Halbuki hiçbirinde çeteyi tutacak bir kuvvet olmadığı gibi, çetenin fenalık etmesine de mâni olacak halde değildiler. Hudut köylerini kasap satırına teslim etmişlerdi. Köylüler, kendi dirayetleriyle, bu çeteyi muhafız olarak bulunduruyorlardı. Hükümetin ve Mümtaz Bey'in mâkûs tesirlerine karşı çeteyi ikna ettik. Birkaçının tevkifine razı oldular. Bu suretle mâkûs tesirlere fiilî bir cevap verilmiş oldu. Fransızlara teslim ettirilmiyeceğini temin ettik. Kemal Doğan, Ali Saip ile görüşmeyi muvafık bulmuyordu. Biz muhalefet etmemekle beraber, görüşmek istiyorduk. Kemal Doğan, Niğde'ye silâh almaya gittiği sırada, müsaadesi hilâfına görüşmüş olduk.

ALİ SAİP'LE MÜLAKAT :

Cezmi, bizi Ali Saip'le görüştürmeyi kendi hususî vaziyetine çok uygun bulduğundan, iki tarafı yanaştırmaya uğraşıyordu. Tabiidir ki, Ali Saip, bizim tarafımızdan kazanılırsa Millî Harekette kolaylık olacaktı. Ali Saip'in bizimle görüşmek üzere yola çıktığını, Cezmi'den haber aldık. Bu yolculuğu uzadı ve muhtelif istikametlerde teftişler yaptığı köylüyü tetkik ettiği duyuldu. Bu gelişte, başka bir gizli maksadın mevcudiyetini hissediyorduk. Çünkü Ali Saip, yalnız değildi. Kendisi ile birlikte Fransız subayı Mösyö Sup ile kırk kadar müsellâh ermeni jandarması da vardı. Nihayet hududa geldiler ve bizi, oraya görüşmeye çağırdılar.

Cezmi de beraberinde idi. Develi şarkından geçen Zamantı suyu, Fransızlara göre hudut idi. Biz, daha ileri geçemezdik. Köprü yakınında bizim tarafta ovada, Fıraktın köyüne Develi Kaymakamı ve Belediye Reisi ve Kozan murahhasları ile gitmiştik. Fransız zabitinin her hangi bir tecavüzü ihtimali karşısında hazır bulunmayı muvafık gördük. Gizik Duran'ın müsellâh arkadaşlarını da çağırdık. Fransız subayı ve Ali Saip müfrezesi, köprünün mukabil tarafında dağda, Ayşepınarı köyüne geldiler. Cezmi, Ali Saip tarafından, bir tezkere ile, görüşmek üzere bizi yanlarına davet etti. Onların bu tarafa gelmelerini rica ettik. (Kemal Doğan'dan müsaade almadan bu muhavereye mecbur olduk. Kendisi Niğde'den henüz gelmemişti). Gelemiyeceklerini, mutlaka bizim gelmemizi ısrarla bildirdiler. Sebep sorduk, orada Fransız bayrağı ve ermeni jandarması var ve burada Türk bayrağı ve Türk köylüsü var, millice görüşmek, burada yakışır. Maksat başka ise, hareket de ona göre olmalıdır, cevabını vermiştim. Nihayet, Fransız subayına içirmekte olduklarını ve sızdıktan sonra gelecekleri cevabını aldık. Soğuk ve karlı bir gecede, Ali Saip, Cezmi ve daha bir müsellâh arkadaşları başlarını tanınmamak için sarmışlar, geldiler, Fıraktınlı Ali Bey'in evinde mülâkata yapıldı. Gelecekleri haberini alınca, derhal bir kâğıda birçok sualler yazdım ve arkadaşlarıma okudum. Yalnız bu suallerin sorulmasını, başkaca görüşmemeyi teklif ettim. Geldiklerinde, Ali Saip'e, kendilerine sual sormanın bizim hakkımız olduğunu, onların yalnız cevap verecek-lerini söyledim. Harbiye mektebinin çatısı altında, aynı havayı teneffüs ettiğimizden bahsettim. Ben, 322 liyim, o 323 lü idi. Ravandız'lı olduğunu öğrendim. Suallerim Fransızların kuvvetleri, maksatları, kumandaları, idareleri, Türk köylüsünün hali, ermenilerin mezalimi, Türklerin sıyanet çareleri, Millî Hareketin inkişafı ve teşkilât çareleri, Fransızların başka kuvvet getirmek ihtimalleri, zayıf tarafları gibi

konular idi. Ali Saip samimi idi, bazı suallere cevap verdi, bazılarının karşılığını, bilâhara yazılı gönderecekti. Yalnız, bir mukabil teklifleri vardı; ertesi gün, Fransız subayı Mösyö Supi'yi ziyaret etmemizi ısrarla istediler. Şiddetle reddettik. Onlar, ısrarda devam ettiler, şahsen ben, yine reddettim. Kaymakam ve diğer arkadaşlar, muvafakat göstereceklerini ima ettiler. Ali Saip ile bu muvaffakiyetli münasebeti bozmamak için, ben hariç olmak üzere, ancak köprü üzerinde görüşebileceklerine razı oldum. Her ihtimale karşı ben, pusu kurmuştum. Görüştüler, Fransız subayı, yakında Fransız bayrağının Develi ve daha ilerilerde görüleceğini söylemiş, Kaymakam Arif Bey de cevaben, onu zaman gösterecek, belki Kozan'da Türk bayrağı görülür, demiş. Ali Saip'in bu mülâkatta ısrardan kasdı, gece mülâkatının şüyuu halinde, ikinci mülâkatı tevil ile birincisini inkâr etmek olsa gerektir. Teşkilât için benim, tebdilen dahile girmek suretiyle sıyanet edilmekliğim hakkında fikrini sordum. Çerkes kıyafetiyle ve Çerkes olduğumuzu söyliyerek bir istida ile Kozan'da Fransız kumandanı Mösyö Tayyarda'ya müracaatta bulununuz, doğru bana havale eder, ben de sizi, müsait bir jandarma karakoluna tâyin ederim. Sonra onbaşı yaparım, yavaş yavaş muhiti tanır ve teşkilât yaparsınız, demişti. Kendisinin de Kürt olduğunu ve kendisini Türk düşmanı olarak Fransızlara tanıttığını söyleyince, bu plânının bir müddet daha muhafaza edilmesi lüzumunu söylemekle, onu tatyip ettim. Vereceği haberleri, Feke'de Cezmi vasıtası ile ve kendi ailesinin el yazısı ile ve Namık namı müstearı ile yazacaktı. Gittikten sonra, birkaç defa muhabere ettik.

TAYYARDANIN İLK İCRAATI

Birinci Cihan Harbi'nin son yıllarında Kozan'da Süleyman efendi adında bir yüzbaşı Jandarma tabur kuman-

danı bulunuyordu. Bu yüzbaşı Süleyman efendi bütün asker firarilerini haraca bağlamış, memleket dahilindeki eşkiyalardan da jandarmaları vasıtasıyla para toplattırarak, çok zengin olmuştu. O zamanlar rivayeten seferberliğin yani Birinci Cihan Harbi'nin son yıllarında hırsızlık çoğalmıştı. İşte Kozan'daki Yüzbaşı Süleyman efendi de bunlardan birisi idi.

Birde askerlik dairesi reisi binbaşı Haşim bey adında bir zat vardı. Bu da Seferberliğin ilk başlarında Kozan'a gelmiş askerlik dairesini kendisine bir merkez yapmış. Şamdan getirdiği Hacı emmi vasıtasıyla ticaret ve çiftçiliğe de başlamış çoçk para kazanmış kazandığı paraları da Şam'a aktarmıştı. Fransızların memleketimizi işgali üzerine askerlik şubelerini lâğvettikleri için Şam'lı binbaşı Haşim, Osmanlı apoletlerini omuzlarından sökerek Fransız apoletlerini dikmiş Mösyö Tayyardan'ın bir numaralı dostları meyanına geçmişti.

Ve Türklerden, ermeni emvalinden paarsı ile satın aldıkları emvali bir kaç, misli bedeli ile ermenilere iade etmek üzere kurulan ve adına TESVİYESİ MASALİH denilen olağanüstü bir mahkemenin başına reis olarak geçmişti.

Kozan mutasarrıfı İhsan bey çok namuslu bir adamdı. Fakat çok korkaktı. Tayyardan'ın huzuruna girebilmek için bağrını ilikliyerek kapusunda beklediği görülmüştü. Kendisinden bir kötülük beklenmezdi. Fakat millete bir iyiliği dokunmaktan da uzak kaldı idi.

Yukarda adından bahsettiğimiz jandarma kumandanı Süleyman efendinin Kozan'dan ayrılışından sonra yerine tabur kumandanı olarak binbaşı Osman Nuri ve bölük kumandanı olarakta Hasan bey adında iki kıymetli asker gelmişti. Anlaşılıyor ki bu kıymetli askerler ordumuzun mağlubiyete doğru gittiğinin anlaşılması üzerine buraya gönderilmişti. Bu iki büyük insan ve asker daha Kozan'a ermeniler ve Fransızlar gelmeden önce depolarda mevcut bü-

tün silâhları köylülerin namuslu insanlarına bekçi silâhı namı ile dağıtmışlardır. Rivayete göre bu silâhları dağıtma emri ordu kumandanı Nihat paşa tarafından verilmişti. Bu iki askerin her ikisi de cesur, namuslu faziletli, insanlardı. İşte yeni gelen bu iki kumandan Kozan afakında uzun yıllardan beri parlayan nazlı Türk bayrağının indirilerek yerine Fransız ve Ermeni bayraklarının çekilmesinden çok üzgünlerdi. Her Türk ve müslüman halk bu hali gördükçe ağlıyor, inliyordu, Kozan afakı kara bulutlarla çevrilmiş, ermeniler için bir zevk ve sefa bayramı Türk için bir elem ve ızdırap kaynağı olmuştu. Ne fayda ki yapılacak hiç bir şey yoktu. Her Türk ve müslüman istikbalinden emin değildi.

Tayyarda ilk icraat olarak bu iki büyük askeri buradan uzaklaştırdı. Bunlar Tayyarda'nın emrine hiç boyun eğmiyorlar ve dinlemiyorlardı. Apoletleri yine eski Türk apoleti idi. İşte ilk evvel binbaşı Osman Nuri bey ve bilaherede bölük kumandanı Hasan bey üstünden alınan emre binaen memleketten çıkarıldı. Ve yerine Fransız apoletlerini taşıyan eski askerlik şubesi reisi binbaşı Haşim bey vekâleten tayin edildi. Bilâhare Haşim beyinde Kozan'dan Şam'a gitmesi üzerine Tayyarda Kadirli Jandarma kumandanı olan Ali Saib'i tayin etmişti. Yüzbaşı Ali Saib Türk düşmanlığı ile kendisini ravandızlı kürt olarak Fransızlara tanıtmış, Kadirli kazasında Türk köylüleri ile bazı müsademeler yaparak Andırınlı Baltacı tarafından bir müsademede yaralandıktan sonra Fransız uğrunda kanının akıtmış, bir kahraman mevkine çıkmış, ermeni ççetelerini emrine almış çerkez, kürt halkından, Türk aleyhtarı olanları milis kıyafetiyle gönüllü toplamış, Türk memurlarından işe yaramayanları alıkoydurmuş, diğerlerini kovdurmuş ve omuzuna Fransa apoletlerini dikerek Fransızlara yaranmış ve bu surette Kozan jandarma tabur kumandanlığına Fransızlar tarafından tayin edilmiş bir adam idi.

Bölük kumandanlığına da kürt Mirza adında bir yüzbaşı tayin edilmiştir. Bu da omuzlarındaki Türk apoletlerini sökerek yerine Fransız apoletlerini dikmiş, başına Fransız şapkasını geçirmiş bir adamdı.

İşte Kozan Jandarma idaresini elinde tutan binbaşı Osman Nuri (ki bu zat bilahere generalliğe kadar yükselmiş çok namuslu faziletli dindar bir adam idi.) bir karakol teftişinde odasına yakılan bir mangal kömüründen zehirlenerek vefat etmiş olduğunu duydum. Miralaylığı zamanında Adana Jandarma alayı müfettişi idi. Kozan'a teftiş için geldiği zaman evimde misafir kalırdı. Demokrat Parti zamanının milletvekillerinden ve bakanlıklarından, Yassı Ada'da mahköm olan doktor Mükerrem Sarol'un babasıdır.

Diğer Hasan bey ise uzun boylu yakışıklı dindar dürüst faziletli bir insandı. Nereye gittiğini ve nerede bulunduğu ve nereye kadar terfi eylediğini bilmediğimden ona ait bir bilgi yazamadığım için üzgünüm. Ulu Tanrı her ikisine de rahmet ve mağfiret ihsan buyursun mekanları cennet olsun.

Tarih bize neler gösteriyor ve Kozanlılar nasıl iyi adamlarla karşılaşıyor ve iyi insanların yerini nasıl kötü adamlar işgal ediyor? Bunların hepsi de Türk ve müslüman olup Türk askeri mekteplerinden mezun olmuşlar. Ve Hükümete millete Hizmet edeceklerine dair mektepten diploma alırken sadakat yemini yapmışlardır.

Bir de Kozan'da komser Hamdi namında bir adam Kozan'lıların başına belâ kesilmiştir. Bu adam Kozan'da üçüncü sınıf bir memur idi. Fransızların memleketimizi işgalinden az önce Kozan'a tayin edilerek gelmişti Kars'ta-Kadirli'de-Hacın Saimbeyli'de polis memurluğu yapmış ve nihayet komserliğe kadar yükselerek Kozan emniyet amir-

liği vazifesini uhdesine almıştı. Aslen kürt olduğu şivesinden belli idi. Nereli olduğunu bilmiyoruz. Bu da Fransızların ve Ermenilerin haris emellerine hizmete başlamış soygunculara, işkencelere her türlü kötülüklere alet olan meşhurlardan birisi de budur. Tayyarda bunun maaşını da iki misline çıkarmış olduğundan Türk ve müslüman ahaliye her türlü zulüm ve işkenceyi yapmakta en ufak tereddüt etmeyip vicdan azabı hissetmeyen bir hayin idi. Herkesi korkutmuş ürkütmüştü. Her nedense günün birinde Tayyarda bunuda hapseyledi. Ve umumi hapishaneye girdi. Hapsinin sebebinin ne olduğu hapishanedeki arkadaşlarım müftü zade İzzet ve amca zadem Hilmi Çamurdan taraflarından sorulduğunda bize jandarma tabur kumandanı Ali Saib'in Tayyardaya aleyhinde yaptığı ihbar üzerine hapsedildiğini söylemişti. Bilâhare öğrenildiğine göre Himmet çavuştan alınan fazla bir parayı Tayyarda'ya noksan gösterdiği ve bu noksanı da kendisi aldığı için hapsolunduğu duyulmuştur.

İşte bu adamda Türk ve müslümanlara zulüm yapmakta diğer yukarda adlarını yazdığımız adamlardan geri kalmıyordu. Bilahere Tayyarda bunu tahliye etti. Ve yine Fransız apoletlerini omuzlarına takarak Fransızlar ve ermeniler hesabına vazifeye başladı ise de bu defa eskisi gibi zulüm yapmayıp Türklere karşı iyilik yapmak tarafını tuttu. Ve hapishanede tanıştığı arkadaşlarının tahliyesine yardım eyledi. Ve müslümanların vatan perver olanlarından da polis yazmağa başladı. Bu meyanda mutekait yüzbaşı Ömer Lütfi beyin oğlu Muzaffer'i, hapishaneden çıkanlardan bazılarını polis yazdı ise de az bir müddet sonra bunlarda memleketten dışarıya çıktılar. Ve milli kuvvetlere iltihak ettiler.

Hapishaneye girip çıktıktan sonra akibetinin çok fena olduğunu anlayan Komser Hamdi de Kadirli'ye çıktı.

Orada da barınamayarak Feke'ye gitmiş ve Kozan'ın düşmandan kurtuluşundan sonra Kozan'a geri gelmiş ise de hiç kimseden rüyi iltifat görmediği ve bazı kimseler tarafından nahoş hakaretlere de maruz kaldığı için hapishanede dostluk kurduğu Şükrü ve Topal oğlu Hacı merhumların delâlet ve tavassutlarıyla Fransızların işgali altında bulunan Ceyhan kazasına gönderilmiş Adana ve Ceyhan'ında düşmandan kurtuluşu üzerine İskenderun'a gittiği duyulmuştur. Orada gözleri kör olarak dilencilik yaptığı da eşitilmiştir. Vatana ve millete ihanet edenlerin lâyık olduğu cezalarını Allah-u Teâlâ veriyor, bu adam bu kadar memleket dahilinde Fransız ve Ermeni amaline hizmet ederek Türklere pek çok fenalıklar yaptığı halde hiç bir mukabelesini görmemiştir. Eğer kaçmamış olsaydı. Belki eski vazifesine geri alınırdı.

Kozan merkezinde ve köylerinde kendileri de müslüman olduğu ve uzun yıllar Türkiye devletinin kumandanlıklarını yapmış rütbelerine nail olmuş bol bol maaşlar alarak nimetlere konmuş olan yukarda adlarını yazdığım insanların memleketin düşmanlar tarafından işgali üzerine nasıl elbiselerini rütbelerini fikirlerini değiştirerek hiyanet yollarına saparak kendi dindaşlarına karşı kasabada ve köylerde ermeniler kadar belki daha fazla kötülük yaptıklarını kısmen belirtmiş bulunuyorum. İlerde sırası geldikçe bunların ne gibi fenalıklar yaptığı birer birer yazılacaktır. Gen; nesil şunu bilmelidirler ki Kozan'a gelen yabancı insanlar meyanında çok iyileri olduğu gibi çok kötüleri de vardır. Yukarda yazmış olduğum isimleri belli adamlar hakkındaki yazılarım aynen bir hakikatın ifadesidir. Hiç kimseye karşı en ufak bir garaz ve kinim yoktur. Tarih yazılırken gerçekler olduğu gibi yazılmalıdır. Ben bu hakikatları yazmakla vicdani ve vatani bir vazifemi yerine getirdiğime kani bulunuyorum.

KOZAN'DA KURULAN TESVİYEYİ MASALİH KOMİSYONU VE İCRAATI

Kozan'da askerlik şubesinin kaldırılarak nüfus idaresine bu vazifenin devir edilmesi üzerine açıkta kalan Şamlı binbaşı Haşim'in maaşına bir misli zam yapılarak Türklerin, ermenilerden sürüldükleri sırada kendi paralarıyla aldıkları malların iadesi hakkında kurulan ve adına TESVİYE MASALİH komisyon denilen iki Türk ve iki ermeni azadan kurulan bir komisyonun başına yukarda askerlik şubesi zamanında hırsızlıklarından bahisettiğimiz Şamlı binbaşı Haşim Reis tayin edilmişti. Bu komisyonun azaları Türk olanlarının birisi memleketin eşrafından ve fakat okur yazar olmayan Halilağa zade Hacı ağa denilen bir zat idi. Bu zat hattı zatında temiz kalpli herkese karşı iyilik yapmasını bilen iyi bir adamdı. Fakat bu gibi işleri idareye liyakati yoktu. Zengindi. Fakat çok korkaktı.

İkinci aza o vakit adliye baş katibi olan akçalı zade Kamil efendi idi. Bu zat çok akıllı zeki dürüst her şeyi anlayan ve bilen Kozan'ımızın yetiştirdiği kıymetli gençlerinden idi. Ne çare ki bu komisyonun ekseriyetini başkaları teşkil ettiği için bu zat oraya Türkleri kandırmak için bir senbol olarak seçilmişti. Belki de o komisyonun hiç bir toplantısına katılmamıştı. Kendisinden memur olduğu için ve o zamanın dehşetli ve zalimane idaresi karşısında istifade edilemezdi. Çünkü istifa ederse hem memuriyetinden olur ve hem de hapse sokulurdu.

Ermeni azaları ise birisi büyük manastırın katoğosunun vekili olan Yağişe efendi idi. Diğer birisi de Paşabezcan Kirkör efendi idi. İşte binbaşı Şamlı Haşim'in başkanlığında kurulan komisyonun azaları bunlar oluyordu.

Yukarda adlarını yazdığımız vezattan kurulu tesviyeyi masalih komisyonu faaliyetine başlamıştı. Fransız ve ermenilere yaranmak için Şamlı Haşim bu komisyona ta-

hakküm ediyor, dilediğini yaptırıyor, kendilerine her şikayet eden ermeninin şikayetini nazari itibare alarak süratle kararını verdiriyor ve derhal infaz ettiriyordu. Bu komisyonun kararlarının istünafı temyizi yok, ve her hangi bir üst tabakanın bunların verdikleri kararı bozmak ve itirazda bulunmağa hakları yoktu. Yalnız Fransız Guvernörü Tayyardan'ın emri ne olursa o tatbik edilirdi. Kozan'da hukuk ve şeriye mahkemeleri bu komisyonun karşısında bir hiçten ibaretti. Hiç bir davaya bakamazlardı. Ve bu hususta kendilerine vaki müracaatları bu komisyona göndermek mecburiyetinde bulunurlardı.

BU KOMİSYONUN ESASLI VE BAŞLICA VAZİFELERİ ŞUNLARDI :

1 — Ermenilerin sürüldükleri sırada kendi rıza ve muvafakatları ile Türklere sattıkları bütün eşyaları eski sahiplerinin müracaatları üzerine bu malları alanların elinden aynen mevcut ise geri alarak sahibine verilmesi veyahut zayı olmuşsa komisyonun takdir edecekleri bedel üzerinden tekarrür edecek para ne tutarsa bu paranın derhal alınarak eski sahibi sürgünden dönen ermeniye verilmesi. Bu menkul mallar şunlardı : Ev eşyası, at, kısrak, inek, öküz, koyun, keçi, vesair buna benzer taşıtlı mallar idi.

2 — Komisyonun ikinci vazifesi gayri menkul taşıtsız mallar üzerinden karar vermektir ki - Tedyitten sonra ermenilerin Ziraat Bankası'na itam dairesine veya maliyeye olan aşar ve emlâk borçlarından dolayı icra kanalıyla artırma eksiltme kanununa tevfikan alenen artırmaya çıkarılan gayri menkul taşıtsız mallarki Tarla, bağ, bahçe, bademlik, değirmek, hane, ev, v.s. buna benzer mülk ve araziler idi. Bu gibi gayri menkul envalin satışına Türkler icra dairesinde yapılan artırma usulü ile satılan bu mallara talip olmuşlar ve birbirlerine rekabet ederek o zamanın

değerine göre yüksek fiyatla satın almışlardı ki, bu malların bedelleri satın alanlardan peşinen alınarak borçlu ermenilerin yukarda adları yazılı dairelere olan borçlarına yatırılmıştı.

Bu süretle müslümanlar tarafından satın alınan tarla, bağ, bahçe, dükkân v.s. bütün mallara ermeniler sürgünden döndükten sonra derhal bu el koymuşlar. Türklerin satılan bu mallar için aldıkları tapular kıymetsiz, sayılarak eski sahiplerine verilmiştir. Bu gayri menkul malların bu suretle eski sahiplerine geri verilmesinden sonra bu komisyon bu şekilde satın alan veya kira ile çalıştıranlardan ermenilerin tesbit tarihinden itibaren iade olunduğu tarihe kadar gelirleri ve kiraları hesap edilerek satın alanların elinden bu paralarda alınarak eski sahiplerine iadeye karar veriyordu. İşte bu komisyon bu suretle müslümanları soyduruyor ve ellerinde avuçlarında ne varsa ermenilere veriyordu. Ve bu surette ermenilerin menmunluğu ve menfaatları temin olunuyordu. Bu komisyonun kararlarının icrasına memur olan kuveyi İnzibatiye Tayyarda'nın emrinde her dediğini derhal tatbik eden yukarda adlarını yazdığımız ve ilerde kötülüklerini ayrı ayrı bildireceğimiz jandarma tabur kumandanı yüzbaşı Ali Saip jandarma bölük kumandanı yüzbaşı Kürt Mirza ve emniyet amiri kürt komser Hamdi idi. Bunların icraatına hiç bir kimse müdahele edemezdi. Mülki idarenin amiri olan mütasarrıf İhsan bey bir kukladan başka bir şey değildi. Adliye Rüesası ise korkusundan bir şey yapamazdı. Savcılık vekâletini Kozan'lı olan helvacı zade Ali Sadi - Çelik - yapıyordu. Korkusundan kardeşi Şakir efendinin elinden zorla alınan kısrağı hakkında dahi bir tek kelime söyliyememişti. Ve söylemeye mükdedirde değildi. Ve mazur idi. Zira : Kozan dahilinde Tayyarda'nın ve şımarık ermenilerin şerrinden zulmünden korkmayan hiç bir kimse yoktu. En ufak bir harekette bulunmanın yeri ya hapishane ya zindan veya jandarma ve

polisin dibçik ve kırbacının altında dayak yemekti. Bu vahşet ve mazalim medeni devlet diye kabul edilen Fransızların Kuvernörü Yayyarda'nın himayesinde ve gözü önünde onun emri ile yapılıyordu. Bu itibarla herkesin korkmakta çekinmekte hakkı vardı. Türk ve müslüman olan hiç bir ferdi bu hususta tenkit ve muaheze etmek doğru değildir. Ancak bu mazalime alet olan ve müslüman adını taşıyan Kozan'daki binbaşı Haşim, jandarma kumandanı Saip, Hamdi ve yüzbaşı Kürt Mirza'nın yaptıkları fenalıklar affedilemezdi.

YENİ BELEDİYE REİSİ YEGENOĞLU MEHMET EFENDİ

Mehmet efendi Kozan'da bulunan ve dört aileden birisini teşkil eden yeğenoğlu ailelerinin en büyüğüdür. Babası din âlimlerinden Hacı Hüseyin efendi olup aslen Kozan dağlarının Kuzey tarafından beş altı kötü kapsamına olan ve Karacalı tabir olunan köylerden ve Halis kan Türk olan varsak, aşiretindendir.

Pederi Hacı Hüseyin efendinin vefatıyla bu ailenin reisidir. Büyük bir servete malik değildir. Babalarından kalma üç hüyük civarında bir çiftlikleri varsa da bunlar babalarından sonra dört beş kardeş ve iki üç hemşireye intikal ettiği için çiftlik gelirleriyle ancak geçinebilirdi. Mehmet efendi çok zamanlar seçim yolu ile tayin edilen mahkeme azalığında vazife görür, oradan aldığı maaş, geçimine yardım ederdi. Aynı zamanda oda sahibi, hanedandı. Köylerden gelen misafirleri de eksik olmaz ve geceleri odası da açık bulunur, her zaman misafirleri olurdu. Son zamanlarda iskân memurluğu vazifesini yapıyordu. Ordan aldığı maaş geçimine yardım ederdi. Hoş sohbet az tahsili fakat okuduğunu anlar, anladığını yazar başı sarıklı, hoca denilen bir molla idi.

Sonra sarıgını çıkardı. Memuriyete heves etti. Ve iskân memurluğu vazifesi sırasında herhalde Tayyarda'nın gözüne girmiş olmalı ki, kendisini Hüseyin efendinin yerine belediye reisi yaptırmağa muvaffak olmuştur. Ermenilerden de çok dostu vardır.

Memuriyet sırasında suistimalinden ve irtikabından bahsedilirse de ne dereceye kadar doğru olduğunu bilemem, belediye reisliği sırasında vatandaşlarına karşı bir fenalık yaptığını duymadım. Yalnız gayet tabii olarak diğer memurlar gibi oda Tayyarda'nın emrinde idi. Tayyarda'nın memlekette yapmış oldukları kötülükleri çok iyi bilirdi. Fakat bunların önüne geçecek elinde hiçbir kuvvet ve kudreti yoktu. Nihayet bir memurdu. İsterse Tayyarda onu da her zaman azledebilirdi. Mehmet efendi belediye reisi olmasa idi, şüpesiz Kozan kasabasının çoğunluğunu teşkil eden ve memlekete hakim bir durum da bulunan ermenilerden birisini tayin edebilirdi. Hiç olmazsa bu zatı tayin etmekle bir müslümanı beldenin başına getirmiş oldu. Diğer Kozan'da bulunan Binbaşı Haşim, yüzbaşı Ali Saip, Kürt Mirza ve komser Hamdi gibi kötü insanlara alet olduğu duyulmamıştır. Bunlarlada vazifesi icabı olarak konuşur, hoş geçinirdi.

Mehmet efendinin bir de budala zavallı Fikri adında bir oğlu vardı. Bu oğlu budalalığından kardeşini tabanca ile vurmuştu. Doktorların tedavi ve gayretleriyle kardeşi ölmedi. Tayyarda Mehmet efendinin hatırı için ihtiyat zabiti olan bu çocuğu jandarma mülâzımı olarak tabur kumandanı Ali Saib'in yanına vermişti. Ali Saip bu zavallı çocuğu, yanında bir alet olarak kullanmıştı, bu da Kozan'dan kaçanlarla beraber kaçmış, ve Kadirli'ye gelmişti. Fransızlar idaresinde jandarmalık yaptığı için bu çocuğu ayağında çorabın içinde Tayyarda'ya mektup götürüyor diye ihbar ettilerse de hiç aslı ve esası olmadığı anlaşıldı. Ve yine mahfuzan Maraş'a gönderildi. Orada divani harpte beraat

ettikten sonra tekrar memlekete dönüyor ve merhum şehit Saim bey maiyetinde yaver sıfatıyla milli hizmetlerde bulunuyor, nizamiye kıtalarının teşekkülü üzerine ihtiyat zabıtı olduğundan askere alınıyor ve bir bölükte vazifeye veriliyor ve Osmaniye'ye bir vazife ile tayin ediliyor. Kendisi asabi mizaçlı delişmen tabiatlı kavgacı bir şahıs olduğundan Osmaniye'de bir kavga esnasında yaralanarak vefat ettiğini eşittim. Vefatı sebebinin ne olduğunu bilmiyorum. Onun için ulu Tanrı'dan rahmet dilerim.

Tayyarda, jandarma ve emniyet dairesine atadığı şahıslarla, yani jandarma kumandanı yüzbaşı Saip, yüzbaşı Mirza ve Komiser Hamdi vasıtasıyla, müslüman halk da mevcut silâhları toplattırarak, jandarma teşkilâtını yenilemeğe başladı. Çerkez Nuri Çavuş aracılığı çerkezleri kadirli'nin Çokak nahiyesinden ve başka yerlerden getirtiyordu. Nuri Çavuş, kendi oğlundan başka, Çerkez Murat ve Üzeyir adında iki çerkez ihtiyat zabitini de Kozan jandarma taburuna aldırmış, Ali Saip emrine verdirmişti. Bu Çerkez kumandanların ikisi de namuslu adamlar olup müslümanlara, ellerinden gelebildiği kadar yardım etmişlerdir. Tayyarda kendi muhafızlarını da milli kıyafetli Çerkezlerden seçmiş, bu arada Kozan'ın Çeçen köyünden Çeçenleri ve çerkezleri de mahiyetine almıştı. Çerkez ve Türk jandarmalardan, amirlerinin kötü olmasına rağmen hiç bir kötülük görülmemiş ve Kuvayi Milliyetinin teşekkülünde bu adamlar, Fransız idaresinden kaçarak, Kuvayi Milliye iltihak etmişlerdi. Şu gerçektir ki, çerkez ve kürt olan bu müslüman jandarmalardan, Kozan'daki Türkler çok iyilik görmüş, bunlara karşı daima şükran ve minnet hisleriyle dolmuşlardır.

Tarihte görülmemiş zulüm ve işkencenin, Kozan halkına reva görülmesi karşısında, yapılacak şey, ancak silâha sarılarak dağlara çıkmak, ulu Tanrı'nın lûtuf ve inayetine sığınmaktan başka bir şey değildir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu zulümlere ve işkencelere alet olanlar arasında, ermeniler ve fransızlar kadar binbaşı Haşim, jandarma kumandanı Ali Saip, yüzbaşı Kürt Mirza ve Komser Hamdi efendiler de vardı. O günlerin bir kısmını da Hasan İzzettin Dinamonun çıkardığı —Kutsal İsyan - Milli Kurtuluş Savaşının Gerçek Hikâyesi— adlı eserinin yüzdoksan beşinci sahifesinden buraya alıyorum.

«— Yeni adlarıyla Doğan, Tufan ve Sinan beylerde, Develinin yolunu tuttular. Eski Kilikyanın kapısı orası idi. Kilikyayı, orada zorlayacaklar, geçebilmek için bir gedik açmağa çalışacaklardı. Ne var ki, ilk girişlerinde olduğu gibi, yine jandarma kumandanı Ali Saip'i, koskoca, tehlikeli bir engel olarak karşılarında buldular.

Adana'da, Develi'de bir sinek kanadını kımıldatsa haber alıyor, hemen yetkisini de gösteriyordu. Kuvayi Milliye sınırları ile, Kilikya sınırları arasına, göze görünmez duraklarla dolu bir baraj kurmuş gibi idi.

Onların her türlü davranış ve düşüncelerini, saati saatine öğreniyordu. bu barajı başka türlü aşamıyacağını anlayan üç ihtilalci arkadaş, Ali Saip'i ortadan kaldırmağa karar verdi. Ali Saip, kendisini fransızlara, Revandızlı Türk düşmanı bir kürt olarak tanıtmıştı. Kadirli'de jandarma bölük kumandanı iken, fransız ve ermeni zulmüne karşı dağa çıkmış olan türk köyleri ile yaptığı bir çatışmada, çetenin reisi, Andırınlı Baltacının kurşunlarıyla yaralanarak, Adana memleket hastanesine kaldırılmış, bu olay dolayısıyla fransızlar uğruna çarpışan bir jandarma subayı olarak ün almış ve fransızlar hemen onu jandarma kumandanı olarak Kozan'a aldırmışlardır. Ermeni çetelerini emrine almış, kürt ve çerkezlerden Türk düşmanlarından milis kılığı ile gönüllü toplamış, ünü o dolayları tuttuğundan haber alma gücü ile ve yaptığı işlerle her yanı titretmişti. Feke belediye reisi Cezmi'nin aracılığı ile bu üç ku-

vayi milliye militanının düşünce ve tasarılarını öğreniyordu. Bir süre sonra, üç kuvayi milliyeciyi yakalamak üzere tatlı diller dökmeğe başladı. Onlardan görünür gibi konuşuyor ve davranıyor, onları tuzağa düşürmek üzere türlü düzenler kuruyordu. Eğer bu günlerde onları ağına düşürüp yakalayabilseydi, Tayyarda ve Bromon onu «-dile benden ne dilersen-» diyecekti. Çil çil sarı fransız altınları düşlerine giriyordu.

Andırınlı Baltacı çetesiyle yaptığı çatışmada, yanağından aldığı hafif kurşun yarasını, fransızlara tam elli fransız altınına mal etmişti. Şimdi Doğan, Tufan ve Sinan beyleri, ölü diri yakalayacak olursa, bu ışıl ışıl fransız altınlarının kaynağına düşeceğine pek iyi biliyordu.

Ali Saip, kolayca düşünce değiştiren ve olayların gelişmesini büyük bir dikkatle gözetleyen bir adamdı. Bir zaman sonra, Kilikyada fransızların kuvayi milliyecilerin şansını işitip, görmeğe başlayınca, bu kez hem fransızları, hem kuvayi milliyecileri aldatmak hevesine düştü. Sonra, yine güçlü yandan yararlanmak taktiğini kullanmaya başladı. Daha sonra yeni bir oyun kullandı. Kuvayi milliyeci görünerek, Tayyarda'nın emri ile onları tuzağa düşürmek yolunu denedi.

En sonra da, üç Kuvayi Milliyeci ile görüşmeyi benimsediğini bildirerek, onları yakalamak istedi. Üç Kuvayi Milliyeci, onun bütün planlarını boşa çıkartmağa başlayınca, bu kez, Ali Saip kendine güveni yitirmeğe ve onların gücüne inanmağa başladı.

Üç Kuvayi Milliyeciler, Feke belediye başkanı Cezmi beyi elde etmişler, bir arkadaş olarak fransızlara ve Ali Saipe karşı çalışıyorlardı. Fransızları, bütün kurnazlıklarıyla aldatıyordu. Ali Saip beyi şaşırtan ve böyle sık sık düşünce değiştirmeye zorlayan nedenler, Cezmi beyin, Doğan beylerle çalışması idi. Cezmi, sezdirmeden Ali Saip bayi etkilemeye başlamıştı. Cezmi hain değildi. İlkin

fransızlardan korkmuştu. Kendisini, Feke dağlarında kereste ve av derisi tüccarı göstermiş, fransızın da madamını aldatmış ve elde etmişti. Cezmi, Ali Saip'i de elde edince, daha önce millî hareket yanlısı olduğunu gösterecek, fransızları daha kolay aldatacaktı.

Ali Saip sık sık düşünce değiştiriyor, kuruntuya düşüyor, bir rakkas gibi her iki yana sallanıp duruyorsa da, yalnız bir işte şaşmıyordu. Türklere karşı, korkutma ve yıldırma davranışlarını sürdürüp gidiyordu. Bunun üzerine Tufan beyin kaafsı kızdı. Bir türlü yola gelmek bilmeyen Ali Saip'i öldürterek, yolunun üzerinden kaldırmağa karar verdi. Ermeni subayı Misakla, dört arkadaşını öldüren, on kişilik Gizik Duran çetesiyle görüştü. Onlara, Ali Saip'ten öç alacağını söyledi. Ne var ki, Cezmi bey, en sonra arkasında başka bir düşünce sürüklemeden, üç kuvayi milliyeci ile görüşmeğe razı oldu.»

İşte, yukarıda Kutsal İsyan adlı kitaptan yazdığımız Ali Saip olayının iç yüzü bundan ibarettir. Tufan paşa da hatırasında bu gerçeği yazmıştır.

Bu bahiste adı geçen Kozan mebusu Ali Saip Ursavaş hakkında Cemal Kutay'ın, «Bilinmeyen Tarihimiz» adlı kitabının 4. cildinin 334 üncü sahifesindeki yazısını aynen alıyorum :

Diğer aza meşhur Ali Saip idi. Jandarma mülazimliği «teğmenliği» ve vali yâverliğinden gelip Anadolu harekâtına katılan ve bu arada Urfa ve Gaziantep müdafaalarında pek büyük şöhrete erişen bu zat, benim kanaatıma göre garip bir adamdı.

— Hem Türk'üm, hem Arap'ım, hem Kürd'üm... dediğini kendisinden işittim. Urfa savaşlarında Fransızlar, kendisini Ankara'dan ayırmak için PRENSLİK teklif etmişlermiş? Herhalde olduğundan fazla göstermesini ve görünmesini bilen bir çete kumandanı idi. Adana çevresinde büyük çiftlikler edinmişti. Ali Saip bey, sarı altınlardan sık

sık bahsederdi. Şeyh Said'in asılmadan kurtulmak ve yüzbir seneye mahkûm olmak için kendisine verdiği altınların tekini almayıp hazineye teslim etmiş ve hazine de kendisine başkaca kanunî yol bulunmadığı için define bulanlara verilen yüzde hesabıyla hakkını vermiş imiş.

Kürtçe bildiği için Şark İstiklâl Mahkemesi'nde ayrı bir nüfuzu varmış. İstediği maznunla mahkemede Kürtçe konuşur, sonra bunu heyete tercüme edermiş. Gûya Müddeiumumî Süreyya Beyle olan kavgalarının asıl sebebi ise, bu tercümelerin aslına sadık olmadığı ve savcının mahkemeye bir başka yeminli Kürtçe mütercim alması hususundaki ısrarı imiş.

Asılmasına karar verdiği mahkûmların sayısını, bir rakama kadar tuttuğunu, sonra vazgeçtiğini gülerek anlatan bu zat, isterse zannederim bizi de asmanın yolunu bulabilirdi. Fakat, bu makamda bulunan zevatta geleceği düşünerek minnettar etmek de ayrı bir siyaset yoludur. Nitekim, bizlere sun'i olduğu besbelli iltifatı, hepsi esirgemediler. Ankara nezdinde şefaatte bulunduğu da hakikattır.»

Bunları yazmam şahsi bir husumete müstenit değildir. Allah'ın rahmeti boldur. Ona da Allah'tan rahmet dilerim. Yalnız, bu tarihi okuyan genç nesillerimiz bilmelidirler ki, Allah saklasın, memleket her hangi bir düşman istilasına maruz kaldığı zaman, düşmandan ziyade bize düşmanlık edenler, içimizden türeyebiliyor.

Nitekim Birinci Dünya Savaşı'nda, ordumuzda bulunan pek çok arap asıllı zabitler türk üniformalarını omuzlardan sökerek, düşman üniformaları takmışlar ve türk ordusunu arkadan vurmuşlardır. Bunlar tarihi bir gerçektir. Tarih yazılırken hakikatlar olduğu gibi gösterilmelidir. Bu tarih bizim için değildir. Evlat ve ahfadımızın bilmesi gereken hakikatları açıkca bildirmek içindir. Tekrar ediyorum, hiç bir kimseye Kin ve husumetim yoktur, hakikat

budur, ilerde belirteceğim gibi, Ali Saip denilen zatta, dostları bulunan ermenilerle fransızların gözlerinden düştükten ve evinde hapsedildikten sonra, kendisini kurtaranda Çamurdanzadeler ailesi olmuştur. Kendi kitabında yazdığı gibi, Tayyardaya, karısının gerdanlığını ve kendisinin arap kısrağını vererek kurtuluş değildir.

Karısıyla, Mösyö Tayyarda'nın madamına gönderdiği çok değerli bir gerdanlığın madam Tayyarda'ya hediye edildiği ve kendisinin de çok güzel bir arap kısrak tayı verdiği doğrudur. Daha başka birşeyler verip vermediğini bilmiyoruz. Yukarda Tufan beyin hatırasında belirtildiği veçhile onlardan aldığı talimat dairesinde, kendisine teklif edilen yerlerden fransızların işgali altında bulunan Urfa jandarma kumandanlığını kabul etmiş ve 1919 yılı Aralık ayının sonlarına doğru, Kozan'dan Urfa'ya müteveççihen ayrılmıştır.

Ali Saip'in, Kuvayi Milliyecilerle temasından sonra vaad eylediği hizmetlerden hiç birisini yapmamış.

Muhterem Kozan'lı hemşerilerimizin bana tevcih etmeleri gereken suallerinin cevabını yukarıda yazdım. Bundan 52-53 sene evvel de memleket dahilinde cereyan eden hadiseler karşısında boyun eğmiyor, mücadele ediyordum. Fakat hasımlarımız çok kuvvetli olduğu için, mücadelelerimizde muvaffak olamıyorduk.

İLAHİ ADALETİN TECELLİSİ :

Aradan bir hayli zaman geçtikten sonra, işittik ki, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu, Türkiye'yi esaretten kurtararak, İstiklâline kavuşturan büyük insan, ulu önder Mustafa Kemal Paşa hazretlerinin aleyhinde, Ali Saip bir süikast tertip etmiş?

Ali Saip'i, Ankara'da Cebeci hapishanesinin, hapsi münferit için yapılan bir yerine hapsetmişler. Orada çok

eza ve cefaya maruz kalmış. Hepsi münferit denilen yer bir kişiliktir. Abdeshanesi içindedir. Büyüklüğü ancak, büyücek bir helâ kadardır.

Tavanı çok basık, şapır şapır sular damlarmış. Sıhhati tam olan bir adam ancak bu odada iki sene yaşıyabilirmiş. Buraya en ağır suçluları koyarlarmış. İşte Ali Saip'in hapsedildiği yer burası imiş.

Ali Saip burada bir müddet yattıktan sonra, mahkemede delil kifayetsizliği yüzünden beraat ediyor. Atatürk'ün bu husustaki inanışının devam ettiğini de o zaman duymuştum. Ue dereceye kadar doğru olduğunu bilmiyorum.

Bir gün, merhum Osman Tufan paşa hadise hakkında benim kanaatımı sordu. Bende «Herhalde bu iftiradır. Zira Ali Saip servet bakımından Adana'nın en büyük çiftçisi meyanındadır. Mebusluğu zamanında Kozan'da ve Kadirli'de en münbit ve mahsuldar 15-20 bin dönüm kadar tarla elde etti. Kozan'ın en güzel evi kendisinindir. Bu suretle Adana'nın en büyük servetine sahip olmuş durumdadır.

Mevki bakımına gelince, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde söz sahibidir. İstiklâl Mahkemesi reisliği ve saire gibi en yüksek mevkiler buna veriliyor. Bu itibar ile, maddi ve manevi varlığa sahip olan bir insan, velinimeti olan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine suikast tertip edemez. Bunu bir türlü havsalam kabul etmiyor.» dedim. Tufan Paşa cevaben.

«— Hayır, kanaatında yanılıyorsun. Bu adam çok muhteristir. Nüfuzundan faydalanarak tertip ettiği süikastta muvaffak olursa, Türkiye'nin Reisicumhuru olmak ihtirasını besler.

Kaldı ki bu süikast haberini şarki Ürdün hükümetinde İngiliz entelli jans servisi,vermiştir. Haber doğrudur. İngiliz entelli jans servisleri çok mükemmeldir.

Urdün'de çok çerkez vardır. Ali Saip, çerkezler vasıtasıyla bu süikastı yaptıracakmış.» dedi. Vebali merhuma aittir. Ben duyduklarımı yazıyorum. Yine de kanaatım, iftira olduğudur.

Bir gün Ceyhan'dan gelirken Ali Saip'le trende, bir kompartımanda birleştik. Ayaklarında keçeler sarılı olduğunu gördüm. Bana hitaben.

«— Cevdet bey, şu ayaklarım Ankara'daki Cebeci hapishanesinde hapsi münferidin yadigârıdır. Bu hastalığı orada aldım.» dedi.

Atatürk, milli mücadelede kimler çalıştı. Hakiki kahramanları nerede olurlarsa olsun tanırdı. Urfa'da da Hacı Mustafa'nın kahramanlığını bilirdi. Bu sebeple Hacı Mustafa'ya kıymet verir, arzularını yerine getirirdi. Urfa'dan öğrenmek istediği işleri Hacı Mustafa'dan sorar, öğrenirdi. İsteklerinide yapardı. Urfa'nın kahraman çetelerinden Reşit harpten sonra Halebe gittiğini, Reşit bana şöyle anlattı : Ben Halebe gittim, çarşıda dolaşırken beni karakola götürdüler. Karakolda toplanmış Ermeniler Fransız âmirlerine beni işaret ederek işte Hacı Mustafa'nın çetesi dediler. Fransız âmiri ayağımı havaya kaldırttı, sopa ile vurmaya başladı, dayaktan bayıldım. Ayağındaki kızgın demir yaralarını gösterdi. Kızgın demirleri bacağıma yapıştırarak beni ayıltarak mütemadiyen dövdüler, uzun bir müddet baygın kalmışım.

Ayıldım karanlık bir odadayım. Kapı açıldı, bana bir parça ekmek ve su verdiler. Bir kaç gün bu karanlık odada perişan kaldım. Bir Urfa'lı beni aramış, yanıma geldi. Aman dedim Urfa'ya git, Hacı Mustafa'ya haber ver beni kurtarsın. Kaç gün sonra bir heyet yanıma geldi. Kim seni dövmüş, kim seni hapis etmiş? ifademi aldılar, beni Hududa getirerek, beni Türkiye'ye teslim ettiler. Reisimiz Hacı Mustafa'nın yanına gittim. Beni nasıl kurtardığını

sordum. Kurtardığını şöyle anlattı: Reşit adam bana haber verince Atatürk'e LOZAN muahedesi devam ediyorsa benim çetem Reşidi Halepde Fransızlar dövmüşler hapis etmişler ne için bu iğrenç işi yapmışlar, yok Lozan anlaşması bozulmuş ise bana bildirin, derhal çeteleri toplayayım, Reşidi kurtarmaya gideyim, emirleriniz şeklinde bir telgraf verdim. Atatürk telgrafınızı Fransız sefirine verdim Reşidi hemen Urfa'ya gönderecekler şeklinde telgrafıma cevap verdi. İşte Atatürk böyle Hacı Mustafa'yı sever ve isteklerini seve seve yapardı.

Harp bittikten sonra sürgün ve istiklâl mahkemelerinde yıpranmış, bitap düşmüş, yokluk içinde kalmış babam Hacı Mustafa'yı Vali Topal Etem çağırır kendisine Hacı Mustafa sana yüzümüz yok ama Siverek, Koçveranda Eşkiyalar çoğalmış, Jandarma peşlerine gönderiyoruz kaçıyorlar, saklanıyorlar. Jandarmalar dönüyorlar tekrar şekavet yapıyorlar. Karakolu basmışlar, erlerimizi şehit etmişler (İşte şehit olan Jandarma Karakolunun adına Şehit Ahmet Karakolu adı koyuldu Suruç yolu üzerindedir.)

Urfa'nın ileri gelenlerini çağırdım, çete yazmalarını ve tarafımızdan silah verilerek bu eşkiyaların çeteler tarafından takibini rica ettim.

Başüstüne dediler, ben elli çete getiririm. Öteki yüz, öteki yüzelli hulasa 400 çete getireceklerini söylediler. Gittiler, bir daha dönmediler. Sana mecbur kaldım. (Merhum bana anlattı, Vali Etem bey beni, çağırdı Siverek eşkiyaları ile Koç veran tarafında dolaşan Suruç yolunda karakolu basarak erlerin şehit edildiğini, Jandarmaların başa çıkamadıklarını bir miktar çete toplayabilirmisiniz? bu eşkiyaları söndürmek için sizi çağırmadan, memleketimizin ileri gelenleri memlekete sahip çıkarak, çalım satanları çağırdım 8-10 kişi bana 400 çete vaat ettiler. Bir daha dönmediler. Haber gönderdim geldiler, hani çeteleriniz? sordum hiç kimse gelmedi biz ne yapalım dediler gittiler.

Siz kaç çete getirebilirsiniz? Kaç çete isterseniz hazır 400 çete getirebilirmisiniz? dedi hazır dedim, cephanesi ile beraber 400 tüfengi bana teslim ediniz, dedim. Çeteleri getir silahı vereyim. Sen bana silahları teslim et bir iki saat sürmez burada resmi geçit yaparım, dedim. Vali Etem bey silahları teslim eder, Hacı Mustafa'da bir iki saat zarfında çeteleri ile Vilayetin önüne gelir.

İşte kahramanlık budur. Bana hakaret ettiniz ve sürgün ettiniz beni tavan arasında koydunuz beni asmaya götürdünüz Hacı Mustafa demedi.

Çeteler kamyonlara dolduruldu. Vali Etem bey ve Jandarma kumandanı 10 Jandarma ile Merhum babam Hacı Mustafa Siverek'e gittiler. Siverekte eşkiyaları temizlediler. Çeteler takibatlarına devam ederlerken Odabaşı Mehmet Emin Hacı Mustafa şerefine ziyafet verir, ziyafete giden Hacı Mustafa, Hacı Çavuş, (Güven) yerine vekil kor ziyafetten döner, çetelerinin başına gelir. Orada bulunan çeteler bana anlattı. Reisimiz Büyük Hacı Mustafa şehre davete gitti, dönünceye kadar Hacı Çavuşu vekil tayin etti. Hacı Mustafa gitti, bir kadın geldi çetelerden iki kişi namusuna tecavüz ettiğini Jandarma kumandanına Hacı Çavuşa şikayet etti. Kadına sordular tanırmısın? görürsem tanırım dedi. Biz çeteleri topladılar sıraya koydular kadına göster dediler, kadın iki kardeşi gösterdi. Bu iki kardeşin ayaklarına tüfek kayışı takılarak havaya kaldırıldı, döğmeye başladılar. Zavallı iki kardeşin dayaktan ayaklarının derileri soyuldu, yinede dayak vuruyorlardı. Zavallılar bağırmaktanda kesildiler, bitap kaldılar. O halde iken Hacı Mustafa geldi, Jandarma kumandanına sordu nedir bu hal Jandarma kumandanı kadını gösterdi bu kadına tecavüz etmişler, onun için dövdüm, dedi. Bir kere bu çeteler ikisi kardaştırlar bu çirkin işi iki kardaşın bir arada yapmalarına imkân yoktur. Bu kadın asla Siverekli değildir. Dışarıdan gelmiş uygunsuz bir kadın olup

tertiplenmiş bir olaydır. Her ne şekilde olursa olsun icap eden terbiyeyi ben verebilirim, çeteler benim çetelerimdir. Ben yokken ne hakla benim çetelerimi bu hale koydunuz. Jandarma kumandanı haklı görerek Reisimizden özür diledi.

Çeteler tarama yaptı şehit Ahmet karakolunu basanların elebaşı Kâhtalı Osman Halidiyi aradılar. Osman Halidi Merhum babama haber gönderdi, ben karşısına çıkamam. Urfa kahramanı benim için dağlarda yorulmasın ben Suriyeye geçtim, bu haber üzerine Osman Halidiyi aramaktan vaz geçtiler. Eşkiyalar kalmadığından merhum silahları Vali Etem beye teslim etti.

BU KAHRAMAN NE DİYOR?

Urfa'nın meşhur Edebiyatçılarından merhum Cemal Nahit anlattı : Fransızlarla nasıl harp ettiğini teşkilatı nasıl kurduğunu Urfayı düşman istilasından nasıl kurtardığını büyük kahraman Hacı Mustafa Hacıkâmiloğlu'ndan sordum. Bir eser yazayım sizi ahfada tanıtayım dedim?. Cemal ne yaptık ne yazasın onlar geldi bizde onları kovduk gittiler.

Hakiki kahramanlar kolay kolay yaptıklarını söylemezler ben oğlu olduğum halde bir kaç defa ısrar ettim kısmen anlattı, hakiki kahramanlar böbürlenmezler, aslan avını vurur çakallar sebeplenir.

BÜYÜK HACI MUSTAFA HACIKAMİLOĞLU'NUN VEFATI

Ben bedel nakti vererek Maraş'ta 6 aylık silah altında idim, askerliğimin bitmesine az kalmıştı. Bir gün beni karargâha çağırdılar, karargâha gittim, odaya girdim yüzbaşı masasında meşguldü masanın yanında ayakta durdum bekledim, yüzbaşı ara sıra yüzüme bakıyor yine meş-

gul oluyordu, ben ayakta heyecanımdan duramaz bir haldeydim. Yıkılacak bir hale geldim, bana çok acı bir haberin verileceğini hissetim, ayakta sallanmaya başladım yüzbaşı anladı, fakat oda kara haberi nasıl versin, bana dedi baabn çok hatırı sayılan bir adammış. Urfa tümen kumandanlığından 10 gün size izin verilmesini rica etmiş tümen kumandanı bize bildirdi. 10 gün izinlisin deyince yüzüne baktım, babam asla böyle bir iş yapmaz dedim dışarı çıktım, kışladan ayrıldım. Maraş'ta mahkeme reisi merhum kınacı Hüseyin beyin evine gittim. Hüseyin bey babamın samimi arkadaşı idi. Ara sıra beni evine davet ederek ikramda bulunurdu o gün benden daha fazla alakadar oldu. Urfa'da ne var ne yok sordum, küçük 10 yaşlarındaki kızı baban dedi, hemen susturdular çok ısrar ettim söylemediler. Urfa'ya hareket ettim, Gazientep'e geldim, şimdiki gibi vesait bol olmadığından, yarını beklemek için otele gittim. Otelden dışarı çıktığımda bir hemşerim kara haberi verdi. Otele döndüm, emsalsız bir kahramanın ve hemde babam olduğu için acısına dayanamadım tabancamı çektim, intihar etmek istedim, böyle bir intihar ölümünü dinimizin men ettiğini hatırladım, intihardan vaz geçtim. Urfa'ya hareket ettim, eve geldim, kapıyı çaldım, annem merhum kapıyı açtı, valizi yere vurdum benim babamın vefatını haber aldığımı valizi yere vurduğumdan Merhume annem anladı. Merhume annem babamın vefatını şöyle anlattı: Baban adeti icabı Şıhmüslüm Sayfiyesine gitti, orada Buluntu Hoca Abdurrahman efendi ve arkadaşları ile sohbet etmiş, akşam kalpten rahatsız olmuş arkadaşları sormuşlar, demiş arkadaşlar sizden rica ediyorum, bana helal edin, ben müslüman geldim, müslüman gidiyorum, ruzu mahşerde bana şahitlik etmenizi rica ediyorum der. O akşam yatarlar sabahleyin babana doktor getirdiler kalbin sıkışmasından kurtulması için doktor damardan kan akması için damara bıçak vurmuş kan ak-

maya başlar bu sefer doktorun bütün çabalarına rağmen kanı durduramaz, çok kan zayiinden sonra kan durur. Doktor İsmail Hakkı yaptığı hatasını itiraf ederek ayrılır. Arkadaşları bize haber verdiler. Kardeşin Osman'la oraya gittik. Baban son nefesinde idi bağırışmamız üzerine gözünü açtı ne oluyorsunuz dedi, tekrar gözünü kapadı ruhunu teslim etti. Bakınız iyi bir müslüman ve kahraman ölüm anındada itidalını bozmamış.

Ben babamın müslüman geldim, müslüman gidiyorum şahit tutmasını dinlediğimden bütün acılarım dindi.

Merhum Şeyh Mesut Sayfiyesinden eve getirmişler techiz veteklifinini ikmal ederek Bediüzaman aile mezarlığına defin ederek, ebedi istirahatgâhına tevdi etmişler. Tarih, 15 Temmuz 1933 Allah'tan kendisine mağfiret ve rahmet dilerim.

Şanlıurfa KURTULUŞ SAVAŞI için yazdıklarım elbetteki bu kadar değildir.

Kutsallaşan bu olay, koca bir tarihe sığamıyacak kadar, büyük olduğunu gene tarihin kendisi yazacaktır.

ŞANLIURFA HALKI NEDEN FAKİR VE GERİ KALMIŞTIR

Urfa halkı cesurdur, fedakârdır, misafirperverdir, Şanlıdır, Kahramandır, Gazidir. Dünyanın ve verimli arazisine maliktir, tembel değil çalışkandır. Hiç bir yerden yardım almadan silahsız, askersiz tek başımıza bizden çok kuvvetli, Ali Rıza beyin Urfa Mücahidesi kitabının kayıtlarından anlaşıldığına göre 500-600 kadar keskin nişancı fedai Zeytun Ermenileri 300-400 kadar fedai Urfa Ermenileri 300-400 Tunus ve Cezayirli 500-600 kadarda Fransız mebzul otomatik silahlı, modern piyade tüfekli başlarında çok harp görmüş tecrübeli Hoje, Sajor gibi kumandanlara sahip kuvvetli bir düşman karşısında idik, bizim saya-

cak neyimiz vardı imanımız, birliğimiz, cesaretimiz vardı, bu sayede bizden üstün düşmanla savaştık vurduk, düşmanı temizledik, vatanımızı, namusumuzu kurtardık, tarihe altın sahifeler yazdırdık, kanımız ve kemiğimizle çeliği erittik, en ağır şartlarla düşmanı mağlup ettik. Türkün ve İslamın gücünü dünyaya tanıttık. Gazi idik verilmedi, yardıma layıktık yardım yapılmadı, isyanla uzaktan yakından alakamız yoktu, isyan mıntıkasına girdik, niçin sebeplerini bildiğim kadar anlatmaya çalışacağım: Bir ailenin, bir milletin, bir memleketin inkişâfı, saadeti zenginliği; şerefi itibarı tanıtılması, beğenilmesi, fertlerinin kimseye muhtaç olmaması, fakir olmaması, sanatkâr olması zengin esnaf olması, tüccar olması her türlü varlıklı olması: iki şarta bağlıdır.

1 — Birlik olması

2 — Başa geçirecek adamlarının: Namuslu, dindar, cesur, bilgisi, asil, pak, tecrübeli olmalarıdır.

Mevlânâ Hz. diyorki: (İş başına ehli ve kemalli insanları seçiniz na ehil ve na kemal insanlardan iş beklemek dilenciden sadaka beklemek olur) Yani na ehil na kemal demek kemalı olmayan ve na ehil de ehil olmayan demektir. Mevlânâ ehil ve kemalı insanlarıda esnaf tanır demektedir.

Bir ailenin, bir memleketin, bir milletin, işsizlerinin, fakirlerinin çoğalması da, hak ve hukuklarına sahip olmamalarına, geri kalmalarına, perişan olmalarına da iki sebep vardır.

1 — Birlik olmaması.

2 — İş başına seçilmiş veya getirilmiş adamların namuslu, dindar, cesur, bilgili, asil, pak, tecrübeli olmamalarıdır.

Her iki şıka yani şarta ve sebeplere dair hadiseleri anlatmaya çalışacağım: Gördüklerimi ve işittiklerimi anlatacağım: İkinci Dünya karbinde 1939 tarihinde Ziraat

Bankasından istifa ederek, Hacı Kâmil hanında ticaret yapıyordum, ticaret hanenin önünde bir kaç adam toplandılar, biraz ses seda yaptılar, bu hal bir kaç gün devam etti, odamın önüne çıktım, toplanan dokumacılardan toplanma sebeplerini sordum: Dedilerki Hükümet dokumacı olduğumuz için bize iplik tahsis etmiş, fakat altı aydır iplik alamıyoruz, iplik almamız içinde şart olarak ta Kooperatifi kurduk, müdürümüz de işte müderris Mehmet Efendi. Altı aydır nasıl olurda iplik alamıyorsunuz? diye Müdürlerinden sordum. Mehmet efendi dedikı: Valilik Ziraat Bankasından iplik almamız için ticaret odasının iznine bağlamış, ticaret odasıda müşkilat gösteriyor, ipliği alamıyoruz. Peki dedim, ticaret odasının müşkilat gösterdiğini Valiye şikayet etmedinizmi? nasıl etmedik, Valiye çok yazılar yazdık, fayda olmadı. Peki dedim, işinizi görmek namınıza konuşmak için iki üç günlük bana müdürlük veriniz üç gün zarfında ipliğinizi alır, müdürlüğünüzden çekilirim. Kabul ettiler, karar defterine yazarak idare heyeti imzalayarak, beni resmen müdür tayin ettiler. Eski müdür ile Valiye gittim. Valiye dedimki: Ben dokumacılar kooperatif müdürüyüm, iplik almamız için ticaret ve sanayi odasının müsaadesi lazımmış, mademki ticaret odası bu vazifeyi görüyor, kooperatif ortakları aylardan beri müdür, kâtip, muhasebeci, veznedar sair adamlara neye maaş ödesin? zaten dokumacıların maaş verecek paralarıda yok-, ticaret odası idare etsin, müsaadenizle kooperatifi kapatacağğım. Vali dedi: kooperatif olmazsa iplik alamazsınız, zaten altı aydır iplik almıyoruz, yeter artık dokumacılar boşuna para ödemesinler. Vali dedi bana bir yazı yazınız dışarı çıktık, yazıyı yazdım imzaladım.

Tekrar Valiye gittim. Vali yazımızın altına ticaret odasının alakası kalmadığını, ipliklerin kooperatife verilmesini yazdı. Ziraat Bankasına havale etti. Ziraat Bankasına gittim, iplikleri aldım, esnafa, dokumacılara teslim ettim.

İşte iki müdür biri altı ay uğraşmış ipliği alamamış, esnafı perişan etmiş, diğer müdür iki saatte ipliği almış esnafı perişanlıktan kurtarmış, yanlış anlaşılmasın (Kendimi medih anlaşılmasın ben bu yaştan sonra ne müdürlük ne reyislikte ve nede millet vekilliğinde gözüm vardır). Bu sefer esnaf müdürlükten ayrılmama müsaade etmedi, benimde müdürlük yapmak imkânım yoktu, ihtiyacım da yoktu ben ticaret ve Ziraat yapıyorum müdürlük yapamam yine eski müdürünüz müdür olsun, bir müşkülünüz olursa, ben yine yardım ederim dedim; sen ticaretini de ziraatinide yap bize müdürlükte yap mecburi kabul ettim müderris Mehmet efendiyi. Kooperatife kâtip aldım, tetkik ettim 1939 tarihinde Almanlar harbe başladıkları zaman devlet her Vilayete telverir ticaret ve sanayi odalarından dokumacı adedini sormuşlar Urfa ticaret ve sanayi odası dokumacıları çağırır, hükümet adedinizi soruyor memlekette kaç dokumacımız var? 300 var derler oda başkanı aman 300 dezkâhımız var demeyin sizi götürürler, askere bez dokuturlar, perişan olursunuz, 75 tezgâh bildirelim hiç, tezgâhımızda yok demekte olmaz, 75 tezgâhımız vardır deriz olur gider, sağ olsunlar bu şekilde esnafı kayırmışlar komşumuz Antepten de sorulmuş, Antep ticaret ve sanayi odası Ankarada bulunan millet vekillerinden hemen telefonla sormuşlar, neden dokuma tezgâhı adedi soruluyor, millet vekilleri cevaplarında, hükümet dokumacılara iplik verecek tezgâh adedini çok bildiriniz, 60 tezgâhımız var ne kadar bildirelim, sorusuna 8000 tezgâh bildirin derler, bu kadar tezgâh hani diye sorulursa ne diyelim? birer kazık yerlere çakarsınız, üzerlerine iplik bağlarsınız, olur gider derler, anlaşma olur. 8000 (sekiz bin tezgâh) bildirilir. 8000 tezgâha beher tezgâha sekiz paketten antep 64000 paket iplik alır her paketten dokumacı kanuni kâr 40 lira 64000 X 40 = 2.560.000 iki milyon 560.000 bin lira o zamanın parası şimdi milyar bu çok para her ay dokumacı Antep-

lilerin kaazncı karaborsada bu kâr bir kaç misli G.Antep zengin olur olmazmı? Antepe ayrı bir imtiyaz verilmemişti, aynı sual Urfadan da sorulmuştu, Urfa ne demiş işin kârını, zararını öğrenmeden 75 tezgâh bildirmiş. 75 X 8 = 600 paket iplik almış 600 X 40 = 2400 lira kazanç temin eder. İşte başa seçtiğimiz oda reisimizin ve azalarımızın hüneri budur. İş başına koyulan na ehil, na kemal adamlardan iş beklemek dilenciden sadaka beklemektir. Mevlânânın sözü doğrů değilmidir? Urfa fakir, Antep zengin olur, elbette olur. 300 tezgâhı 75 gösterdik Antep 60 tezgâhını 8000 gösterdi biz neye 8-10 bin göstermeyelim.

75 tezgâhı müşkilatla 125 tezgâha çıkara bildim, daha fazlasına imkân bulamadım. Urfalılar cesur, namuslu, pak eyi adamlar olduğunu yukarıya yazmıştım, bunların aksi olan bir kaç adamımızda Urfayı yıkmaya perişan etmeye yeter artarda bu 50 tezgâhın ilavesini hemen ihbarda bulunmuşlar işte Anteplilerde bu kötü hal yok, ilave edilen 50 tezgâhın iplikleri kesildi, valiye gittim kabul etmedi, iplikleri kesilenlerden bir kaçına dilekçe yazdım, Valiye gönderdim. Maliyede vergi kayıtları olmadığı için ipliklerinin kesildiğini dilekçelerine yazarak imzaladı. Ben bu dilekçeleri aldım, Ankaraya gittim. Bakanlıklara çıkarken Valimiz Hasip Koylan beylerde merdivenleri çıkarken karşılaştık dedim. Vali Bey karşılaşmamız iyi oldu, ben sizi şikâyete geldim, beraber gidelim, yüzünüze karşı şikâyetimi söyleyeyim. Vali sordu kime gidelim. Sanayi Umum Müdürü, Müsteşar, Bakan hangisini isterseniz beraber gidelim. Vali peki dedi ben paltomu bu tarafta bir yere asayım geleyim dedi, ben bu işi yapayım dedim, kabul etmedi, ben geliyorum diyerek ayrıldı gitti, bir daha dönmedi, kendisini bulamadım. Sanayi Umum Müdürüne gittim, dedim. Urfayı Fransızlar işgal ettikleri zaman bu kahramanlar Fransızları vurdular, memleketi düşmandan kurtardılar, vereceğiniz iki paket ipliği bu kahramanlara çokmu görüyorsu-

nuz? Evet çok görüyoruz, iplik vermiyoruz dedi. Müsteşara gittim, durumu anlattım. Sanayi Umum Müdürlüğünü bana çağır dedi. Umum Müdürü çağırdım, bir heyet halinde müsteşarın yanına girdiler, konuştular beni çağırdılar, içeri girdim, Müsteşar dediki : Valilerimiz bizim temsilcimizdirler nasıl isterlerse öyle yaparlar, biz onlara karışmayız peki dedim, Valileriniz yanlış ve haksızlık yapmazlarmı? Yapmamaları lazım dedi, yaptıklarını ben şimdi isbat ederim dedim, dilekçeleri çıkardım, buyurun bakınız, Vali dilekçelere ne yazmış okudular, dedim sizin vali el tezgâhlarının vergi ile alakası olmadığını bilmiyor vergi ile mükellef olmayanın maliyede kaydı olurmu? müsteşardan sordum, müsteşar dilekçelere baktı, döndü Umum Müdüre Şevket Süreyya biz valilerimize böylemi talimat verdik? Kooperatif müdürü haklı, valimiz haksız, ipliklerini bağlayınız dedi. Umum Müdür dediki : size gelmeden kooperatif müdürü benim yanıma geldi. Urfalıların kahraman olduklarını söyledi. Döndü bana Urfalılar kahraman değildirler. Kahramandırlar niçin değiller. Çünkü dedi : kahramanlar birbirinin kötülüğünü istemezler, bir birini ihbar etmezler haksız iplik aldığınıza dair telgraflar yazılar yanımdadır, bu kahramanlığa yakışırmı? Evet dedim bir memlekette bir kaçda ahlaksızda olabilir cevabını verdim : Amma müdürde haklı idi, iplik kesildi, bağlandı. 4 sene birbirimizle uğraştık el tezgâhlarını düzgün çalıştıramadık. G.Antep dokumacıları dokuma fabrikaları kurdular, daha çok kazandılar zengin oldular, bizde kooperatifi de dağıttık, çünki birbirimizle uğraşdık durduk.

Bir gün İstanbulun Gökçe deresinde banyo salonunda bir kaç Antepli orada oturanlara Antebin gaziliğinden konuşuyorlardı, ben kızdım sizmi gazisiniz? gazi olan biziz dedim, yok dediler konuşalım, sende bizim gaziliğimizi kabul edersin dediler. Geçenlerde bir kadının kocası öldü, bizde mücahit gaziler cemiyeti idare heyeti toplandı,

bu ölenin karısı perişanmı kalacak? paşanın yanına gidelim gittik paşa dedik bu ölen gazilerimizdendir, karısının geçimi yoktur dedik, kadına maaş bağlattık. Sizde böyle bir cemiyet varmı? gazilikle hiç alakası olmayan bir adamın kalan karısına maaş bağlatabilirmisinib?. Hayır, o halde biz gazi siz değilsiniz. Kabul dedim.

Gerçi Urfada mücahit gaziler cemiyetini açtım. Üye kaydını zorlukla yaptım cemiyetler kanununa göre senelik umumi toplantı yapmak lazım. Verecekleri aidattan vaz geçtim senelik toplantıya gelmezlerdi, üyeleri ekseriyeti zor bulurduk. Cemiyeti bir kaç sene devam ettirebildim kapattım. İşte 11 Nisan bayramlarında Hataydan G.Antep'ten mücahit elbiselerini giyerek, Ş.Urfaya gelirler çete temsilini de askerler çete elbisesi giyerek temsil ederler canları ile malları ile savaşta çalışanların evlatlarına hiç bir kıymet verilmemektedir. Savaş temsillerini görmek için bir davetiye bile gönderilmemektedir. Bu hallerde birliğimizin olmadığını göstermektedir.

Merhum Müslüm Güllü anlattı : 1954 senesinde milletvekilleri ve o zamanın belediye reisi ile Ankaraya gittik, Ankara'da maliye bakanı ile görüşmeye gittik, G.Antep heyeti de orada idi, iki memleket heyeti kapıda bekledik acaba hangi heyeti çağıracak diye bekledik, bizi çağırdılar Nedim beyin yanına girdik, dedi : Urfalılar, Menderes'in, Cumhurbaşkanımız Celal Bayarın emirleri : Urfa heyeti ne isterse kabul et dediler, ne istiyorsanız isteyin : dedik bir un fabrikası kuracağız dövüz istiyoruz, peki dedi nasıl bir fabrika, kapasitesi nedir, hangi firmadan, nereden alacaksınız ne, miktar döviz istiyorsunuz? Hiç bir hazırlığımız yoktu, birbirimizin yüzüne baktık durduk. Nedim Bey dedi anlaşılan hiç bir hazırlığınız yok, siz ticaret bakanlığına gidin, sorularımın cevabını orada öğrenin, nasıl bir fabrika kapasitesi nedir, nereden alacaksınız öğrenin, yanıma gelin, istediğiniz miktarda döviz vereyim dedi. Başka isteği-

niz yok mu? Yine birbirimize baktık. Dedik, Ceylanpınarına Ziraat Bakanlığı bir bira fabrikası kuracakmış, bu fabrikanın Urfada kurulmasını rica ederiz. Nedim bey dedikl Ziraat Bakanlığına ait işe karışmayız, başka isteğiniz yokmu? dedik Ziraat Bankası müdürü Küşat beyi başka yere vermişler, Kuşat bey Urfada kalsın. Dedi Ziraat Bankası Umum Müdürlüğe ait işede biz karışamayız, başka ne istiyorsunuz? Birbirimize baktık, maliyede memur Ali Yılmazı varidat müdürü yapınız dedik. Nedim bey hayretler içinde kaldı, canım Urfanın ihtiyacı olanı isteyiniz bu teklifinizde olmaz, bu iş sicil işi kendi dairelerinin defterdarın işi, biz böyle işlere karışamayız, başka isteğimiz yoktur dedik. Dışarı çıktık, G.Antep heyeti içeri girdiler, biz daha ayrılmadan sevinçle dışarı çıktılar, bize teşekkür ettiler, çimento fabrikasını isteseydiniz fabrikayı size vereceklerdi siz istemediniz bize verdiler. Meğerse çimento fabrikası Adanada kurulmuş, ikinci çimento Adanaya, G.Antep yakın olduğu için Urfada kurulmasını hükümet istemiş Menderesin, Celal Bayarın Urfa ne isterse evet demeleride Urfa heyetinin çimento fabrikasını istemek için geldiklerini zannetmişler. İstemedikleri için 30 sene evvel Urfa çimento fabrikasından mahrum kaldı. Şanlıurfa işsiz fakir kalır çünkü na ehil ve na kemal adamlarının iş başına getirilmesi bunlardan iş beklemek dilenciden sadaka beklemek olur Mevlânânın sözü doğrudur.

Şanlıurfamızın birlik olmadıkları ve na ehil ve na kemal adamların iş başına geçtikleri zaman uğradıkları zararları, bir kaç misal vererek anlatmaya çalıştım Şanlıurfamız üç defa birlik olmuş ve çokta bu birlikten faydalanmıştır.

1 — Ş.Urfa'yı İngiliz ve Fransızların işgalinde birlik olduklarından evvel Allah düşmanı perişan ettiler, memleketi esaretten kurtardılar, silahsız askersiz, devletsiz, çocuk denecek çağdaki gençlerin ve ihtiyarların birliği ile

canları ve kanları ile çeliği erittiler. İslâmın gücünü dünyaya tanıttılar, tarihe Urfanın 'şanlı kahramanlığını, gazılığini altın sahifelerle kayıt ettirdiler.

2 — Eskiden eczacılık, doktorluk dahil bütün sanat ermenilerde idi İslamlar çiftçilik ve kısmende amelelikle geçinirlerdi. Ermeniler sanatları ile çok zengin olmalarını kâfi görmediler. Ermeni doktor Armıl İslam Türklerin hastalarını muayene eder, ekseriyetle reçetesine zehir yazar güya İslammış, adını Kadri koyan eczacı Karakirde zehirli ilaçları hastalarımıza vererek çoklarını öldürmüşler. Ben ve ağbeyim merhum Hacı Abdülkadir çocuktuk Hacı Abdülkadir hastalandı. Ermeni doktorundan başka doktor olmadığından, doktor Armılı çağırdık, muayene etti, bir saatlik ömrü kalmıştır amma ben yine ilaç yazayım reçete yazdı, başka eczane olmadığından reçeteyi Karakire götürdüm, bir şişeye ilaç koydu sabah, öğle, akşam birer fincan hastaya verilmesini söyledi, ilacı eve getirdim, annem ve babamla beraber hastanın yanında toplandık, annem ilacı kahve fincanına doldurdu Abdülkadire uzattı. içmem münakaşasında fincan yere düştü : dökülen ilaç taşı kaynatmaya başlattı, (asit sülfür halk arasında kezzap) denilen taşı eriten ilaç mideyi bağırsakları parçalamazdı? Abdulkadir o gün eceli gelmemiş. Allah sakladı, elli sene sonra vefat etti. Doktor Armıl çocuklarımızın sıska, cansız kalmaları için, yeni doğum yapmış annelerede yağlı, etli yemek yemelerine müsaade etmezdi yağsız, etsiz çocuğa gıdası pek az olan yemekleri tavsiye ederdi, gıdasızlıktan hem anne, hem çocuk takattan düşerlerdi, ara sıra anne nefsini tutamayarak yağlı etli yemek yedimi, çocuk pehriz südüne alışkın olduğu için, gıdası bollaşan sütü alınca, çocuk ishala tutulurdu, hemen Armıl çağırılır. «aman doktor çocuk perişan» Armıl işi biliyor ben demedimmi pehriz tut, sözümü tutmazsan çocuk neredeyse ölecek ilaç yazayım. Karakirden ilaç gelir çocuk ekse-

riyetle zehirli ilaçlarla ölür. Bu sefer kadınlar çocuklu kadınlara aman pehrizi bırakma filanın çocuğu annesinin pehrizi bozmasından öldü gitti. Anneler pehriz tutarak çocuk sıska annelerde halsiz kalırlardı; çok seneler sonra anlaşıldı, çocuklu kadınlar pehrizi bıraktılar. Bütün sanatların ermenilerde olduğundan Türklerin işsiz güçsüz kaldıklarını, Ermenilerden de sinsi zararları gördüler, büyük Hacı Mustafanın belediye reisliği zamanında birlik oldular. Bir tek Ermeni Urfada kalmadı Halebe göçettiler gittiler. Ermenilerin gitmesinden İslâm Türkleri sanat sahibi oldular, her türlü sanatı öğrendiler işkâr sahibi oldular.

3 — Bütün ticaret Yahudilerde idi. Kendi çıkarları içinde İslam Türklere ticaretten biraz tattırırlardı. Yahudilerden biri İslam olmuş, bunu haber alan Yahudiler, kendi dinlerince İslamı öldürmek farzmış, bir gece İslam olanın evinde mevlüt okutuyorlar, ikide Filistinden fedayi getirmişler. Mevlüt gecesi İslam olana ve aile tüm çocuklarına mevlüt şerbetine bayıltıcı ilaç koymuşlar, bu zavallılara içirerek bayıltmışlar ve Filistinden gelen iki Yahudi fedailerine öldürtmüşler, yedi kişi öldürmüşler, kadının karnındaki masumunda ölmesi için kadının karnı şişlenmiş hepsinin, şahadet parmakları kesilmiş, yalnız Kemal isminde bir oğullarının askerde olduğu için kurtulmuştu. Birde feryat ederek, vaveyla kopararak bu cinayetin Türkler yapmıştır, katilleri isteriz, öyleya Yahudi, Yahudiyi öldürürmü; her halde Türkler öldürmüş, yaptıkları cinayeti Türklerin boynuna koydular. Bir kaç masum Türkte tutuklandı. Bunu haber alan, merhum müfti Hasan efendi, bunların Türkler tarafından öldürülmediğini söyler. Bu ölenlerin, şahadet parmaklarının kesilmesi, Yahudilerin öldürdükleri anlaşılmıştır, işte İncil bunun böyle olduğunu doğrulamaktadır. Müftü Hasan efendinin ispatı üzerine Türkler bırakıldı. Yahudilerin elebaşları tutuklandı işte bilgili Hasan Açanal İslam Türklerini böylece kurtardı.

Ben o zaman bezzaz esnafın başkanı idim. Bu yapılan cirkin hareketten üzülerek esnafı gümrük hanında toplantıya çağırdım. Yahudilerin yapmış oldukları bu canavarca hareketlerini esnaf ile konuştuk. Yahudilerin bu emsali görülmemiş canavarlıklarına ve canavarlıklarınıda biz Türklerin boynuna koymak istemelerinden Yahudilerle alış veriş edilmemesine karar verildi. Yahudilerle alışveriş kesildi. Bakkala gittiler, bakkal satış yapmadı, fırına gittiler, fırıncılar ekmek satmadılar, hangi esnafa, hangi dükkâna gittilerse kimse bir şey satmadı ve kendilerinden de kimse bir şey satın almadı. Bir iki adam gizli yardım etti bu, adamlarda tanındı, esnaflarca öğrenildi ve bu adamlardan bütün esnaf halen nefret etmektedirler.

Yahudiler Vali Kâmuran Çukruğa beni şikâyet ettiler. Vali beni ağırdı, elebaşı, elebaşı esnaflara emir vermişsin Yahudi vatandaşları ile kimse alış veriş etmiyor, evet dedim etmiyorlar. Yahudilerin yaptıkları, insanlık harici bu iğrenç hareketlerinden esnaflar kızgın oldukları için alış veriş etmiyorlar. Vali dedi derhal alışveriş başlamalıdır aksi halde ben adamı kurşuna dizerim, icap ederse bir kaç adamı kurşuna dizerim, biraz durdu, yanıma yaklaştı, sen Urfa kahramanının oğlusun Yahudilerin arkasında Amerika, İngiliz, Rus Fransızlar var senden rica ediyorum esnaflar Yahudi vatandaşlarımızla alışveriş yapsınlar; ben esnaflara baskı yapamam bu iş esnafların bileceği bir iştir dedim. Valinin yanından ayrıldım, esnaflar devam ettiler alış veriş yapmadılar. Yahudiler Diyarbakırda müfettişi umumi Avni Doğana müracat ettiler. Avni Doğan Urfaya geldi, kadın, cocuk kim varsa toplanarak, Avni Doğan ve Vali Kâmuran Çukruğun yanında toplandılar. Hüseyin namında bir adamıda şahit olarak bulundurmuşlar. Hüseyin bana anlattı, kadın erkek, çocuk Urfada ne kadar yahudi varsa toplanmışlar, ellerini yüzlerine başlarına çarparak feryat ettiler, beyefendi Cemil Hacı Kâmiloğlunu ta-

nırmısınız hacı Mustafanın oğludur. Ermenilere baskı yaptı memleketi terk ettiler. Hacı Mustafa eşyalarını satmaya Ermenilere müsaade etti. Ermeniler eşyalarını sattılar, gittiler, bizde kaçıp gideceğiz. Cemil Hacıkâmiloğlu eşyalarımızın satılmasınada müsaade etmiyor, satmak istediğimiz eşyaları kimse alamıyor Hacı Mustafa zalim, Cemil Hacıkâmiloğlu zalim oğlu zalim diye feryat ettiler dedi. Vali ticaret ve sanayi odası, partiler idare heyetlerinin başkanlarını ve beni makamına çağırdı. Yahudi vatandaşları ile alış veriş yapacaksınız, aksi takdirde ben adamı kurşuna dizerim icap ederse birkaç adamı kurşuna dizerim, icap ederse Urfayı kurşuna dizerim, kimseden ses çıkmadı, ben size cevap vereyim dedim, sen evvelce bana hakaret ettin, ikinci olarak hakaretine müsaade etmiyorum ve seni polis selahiyet kanunun bana verdiği yetkiye dayanarak seni tutukluyorum; Polis müdürü! bir polis çağır Cemili tutuklayın polis geldi, beni tutukladılar, o gün caddeler esnaflarla doldu, karakol çenber altına alındı, az kalsın büyük bir kargaşalık olacaktı. Vali beni tutuklamasından pişman oldu. Osman Ağan ile müftü ailesinden Cemali çağırıp yanıma gönderdi, Vali diyorki iki gün sabır etsin kendisini bırakacağım bizde sana iki gün sabır etmen için ricaya geldik. Kabul ettim. Benimle esnaftanda 3 kişi tutuklanmıştı 2-3 gün tutuklu kaldık, bu tutuklu zamanında öğğle akşam esnaflar o kadar kebap, kıymalı ekmek, kadayıf, baklava gönderdilerki polis karakolu her gün yemeklerle, taştı. Sonra beni serbest bıraktılar, mahkemeye verdiler. Sorgu hakimi vekâletinde bulunan adliye baş kâtibi Mahlı Kadir ifademi aldı. Benim esnafa baskı yaptığıma şahitlik yapan, karakolda ifade veren Salih Ayazı aleyhimde şahitlik yapmaması için esnaf Salihe baskı yaptı. Salih söz verdi mahkemeye Salih çağırıldı. Salihin ifadesini o zaman avukat stajerliği yapan Bahattin Uslusoy aldı.

Salihin ifadesini dışarıda mahkeme kapısı önünde dinledim. Ulusoy ifadesini sordu: Ben kooperatiften eşya aldım. Toptan satış yapmışım diye kooperatif müdürü Cemil Hacıkâmiloğlu beni karakola şikayet etti, karakol beni çağırdı, benden sordu, bende parekende satış yaptığımı, toptan satış yapmadığımı ifade ettim. Salihin bu ifadesini kanunen zapta geçmeleri lazım iken, zapta.geçmediler. Bahattin Salihe çıkıştı, sen yalan söylüyorsun doğrusunu söyle, yoksa yalan söylediğinden seni tutuklarım dedi. Salih ben yalan söylemiyorum. Doğrusunu söyledim. Bahattin: Hayır yalan söylüyorsun, doğrusunu söyle diyerek Salih'i uzun uzadıya tazyik etti, tutuklayacağım diye mütemadiyen Salih'i korkuttu. İstiyorki evet Cemil Hacıkâmiloğlu bana yahudilerle alış veriş yapma dediğini söyletsin ve bu ifadeyi alarak beni tutuklayarak Yahudileri himaye etmek istiyordu. Bahattinin doğru söyle ısrarına Salih aynı ifadeyi tekrarladı. İfade uzadıkça uzadı. Bahattin peki dedi. Karakoldaki ifadeni sana okuyayım sen de karakoldaki ifademi tekrarlarım söyle, kurtul yoksa seni tutuklayacağım ve karakoldaki ifadesini okudu. Salih'in karakoldaki ifadesi (Yahudilerle alış veriş etmemi Cemil Hacıkâmiloğlu men etti. Yahudilerle alış veriş yapmamam için beni tehdit etti) şeklinde idi. Bahattin bu ifadeyi Salih'e okuyarak. Karakoldaki ifaden böyle iken burada ifadeni değiştirerek yalan söylüyorsun, işi uzatma evet ifadem karakoldaki gibidir de kurtul, yoksa seni tutuklayacağım. Karakolda sen böyle söylemedinmi? Salih hayır dedi. Ben böyle bir ifade vermedim, karakol beni çağırdı, niçin toptan mal sattın diye sordu? Bende toptan satmadım, parakende sattım diye ifade verdim. Mühürümü benden istediler, okur, yazar olmadığımdan zaptı okuyamadım, mühürle zabıtı mühürlediler Bahattin tekrarladı: O halde yalanından dolayı seni tutuklama kararını yazacığım. Salih ben Hacıkâmiloğlu'na iftiramı atayım di-

yerek zorbela Bahattin'in elinden kurtulabildi. Benim dışarıda beklememi emreden Mahli Kadir dışarı çıktı bekleyin geliyorum diyerek savcı Kilisli Mustafa beyin yanına uğradı, döndü yanımıza geldi. Gidin serbestsiniz dedi, anlaşılan Mehli Kadir tutuklanmamızı Mustafa beyden istemiş Mustafa bey razı olmamış tutuksuz olarak bizi mahkemeye verdiler. Hakim Mevlüt bey mahkeme günü Salihin ifadesini sordu, Salih Sorgu hakimliğinde verdiği ifadeyi tekrarladı.

Hakimde Salihe çıkıştı, saçın sakalın var yalan söylüyorsun. Karakoldaki ifadesini okudu ve Salihten evvelce böyyle ifade vermişken, şimdi ifade değiştirerek yalan söylüyorsun. Salih ben böyle bir ifade vermedim, benden bezin toptanmı, parakendemi sattığımı sordular bende parekende sattım dedim. Zabıta ne yazmışlar okur yazar olmadığımdan bilemedim. Mühürümü istediler verdim, mühürlediler, mühürümü bana iade ettiler. Karakoldaki ifadeyi ben böyle vermedim.

Hakim gelecek celse bu ifadeyi verdiğini ispat edeceğim dedi. 2.nci celsede mahkemeye gittik, hakim Salihin ifadesini alan Komiser ve polisi çağırmıştı. Komiser ve polisten Salihin böyle bir ifade verip vermediğini sordu Komiser ve Polis evet Salih zabıtta yazılı şekilde ifade verdi. Ben ayağa kalktım. Hakim bey Vali Kamuran Çukruk beyle Yahudilerle alışveriş yapılıp yapılmadığı hakkında aramızda münakaşa oldu. Bu zabıt Valinin tesiri ile yapılmış bir zabıttır. Salihin ifadesi değildir. Komiser ve polis bu ifadeyi biz böyle uydurduk deseler hem elbiseleri soyulur, hemde tutuklanırlar. Onun için evet bu ifade Salihindir, demek mecburiyetindedir. Bundan başka ifade veremezler, dediğim gibi uydurmalarını itiraf etseler, kendileri için felakettir. Bu felaketi göze alamazlar, onun için komiser ve polisin şahadetlerini kabul etmiyorum. Hakim mahkemeyi uzattı 3.ncü celsede mahkemeye gittik. Hakim

Savcıdan diyeceğini sordu : savcı hanım Yahudi vatandaşlarımızın bakkaldan yiyecek almamaları, fırınlardan ekmek almamaları ifade ederken, ben kalktım, savcı hanımın sözlerini iyi işitemiyorum, biraz yüksek söylesin dedim. Hakim Mevlüt bey ben sonradan size tekrarlarım, dedi. Savcı hanım devamla berberde traş edilmediğini, banyolardan men edildiği yolunda Cemil Hacıkâmiloğlu'nun tazik ettiğine dair hiç bir ispat mevcut olmadığından Cemil Hacıkâmiloğlu'nun beratini talep ederim, dedi. Hakim bey savcının sözlerini bana tekrarladı, beratini talep ediyor ne diyorsun dedi, talebi doğrudur, dedim ve beraat ettim. İşte birlik olmamızın neticesi Yahudilerde memleketi terk ettiler bir tek Yahudi Urfa'da kalmadı. Yahudilerin ticaretine Türkler hakim oldular.

Dünyanın en verimli arazisine malikiz, tahminen 5 bin sene evvel Fırat ve Diclede örümcek ağı gibi su kanallarının Mezopotamya arazisinde mevcut olup, bu arazi sulandığını, 70 milyon insanı rahatlıkla beslediğini, tarih kitaplarında yazmaktadır : Mezopotamya kıtası Diyarbakır'dan Basra Körfezine kadar Dicle ile Fırat nehirleri arasındaki arazidir. Harran ovasıda bu arazinin parçasıdır, halen kazılarda su yolları görülmektedir. Dünyanın zahire anbarı diye şöhret bulan Harran ovası bugün Şanlıurfa halkını beslemekten acizdir.

Harran ovası Fırat nehri ile sulanırsa : ekilecek pamuk, pirinç, şeker pancarı, susam, soya fasulyesi ile her çeşit sebzeler meyve ağaçları, buğday, arpa hasılatları bir çok fabrikaların kurulmasını 9-10 milyon insanın Şanlıurfa'ya gelmesini, Şanlıurfa'nın Türkiyede değil, dünyada sayılı bir şehir olmasını, Türkiyede de işsiz kimsenin kalmamasını, Türkiye'nin Amerikaya ve ecnebilere, Avrupaya avuç açmaamsını sağlar. Hal böyle iken Hükümetimiz bu işi ihmal etmişlerdir. Demokrat Parti zamanında bir kaç defa bakanlar Şanlıurfa'ya geldiler, isteklerimizi sordular, bir de-

fasında Ziraat Bakanı geldi, memleketimizin derdini sordu, konuşmak isteyenleri sıraladı, ilk sırada olduğumdan ben konuştum, Fırat nehirinden Harran ovasına su verilmesini, başkaca hiç bir şey istemiyoruz dedim Bakan konuşacaklara sordu, başka bir şey istemezmisiniz? biz Urfa'lılarda birlik ne gezer hep bağırdılar kimisi bez fabrikası, kimisi şeker fabrikasının kurulmasını söylediler bakan dediki : Bu isteklerini Cemil Hacıkâmiloğlu'nun isteğinin içindedir, ama siz kabul etmiyorsunuz peki şeker fabrikasını kuralım şeker pancarı nerede? bez fabrikasını kuralım pamuk nerede? bir memlekette şeker pancarı olmazsa şeker fabrikası pamuk olmazsa bez fabrikası kurulamaz. 1944 senelerinde ticaret odasında üye idim. Bir kaç arkadaşla Valiye gittik, Harranın Fırattan sulanması ile vaktiyle 40 milyon insanların rahat yaşadıklarını söyledim. Vali dedi ne 40 milyonu 70 milyon adam rahat beslenmiştir, teklifinize çok memnun oldum. Vali o zaman Cumhurbaşkanı İsmet İnönüye yazdı, gelen cevapta Birecikten geçen Fırat nehrinin Harran ovası seviyesinden 200 metre aşağıda olduğu için imkansız olduğunu bildirdi.

1957 senesinde merhum Hacı Teyfik milletvekili seçilmesi için Belediye reisliğinden ayrıldı, bir akşam amca zadelerimden Hacı Hasan Yetkin eve geldi, Belediye azaları Hacı Teyfiğin yerine beni belediye reisi yapmak istediklerini söyledi kabul etmedim.

Sabahleyin Demokrat Partinin önünden geçerken beni çağırdılar. Belediye azaları, parti idare heyeti merhum Hacı Yeyfik hep partide idiler, bana dediler ki, baban büyük Hacı Mustafa bu memlekete çok hizmet etti, sende onun oğlusun, sendende hizmet istiyoruz ne için belediye başkanlığını kabul etmedin? Bir memur tayini için otuz aza her aza kendi adamının tayinini rica eder, ben hangisinin adamını tayin edeyim? esnafın birine ceza yazılır bana ricacı gelirsiniz, partide ayrıca icaatıma karışır, onun için

reislik bana lazım değil ve bu şartlar altında reislik yapamam dedim. Dediler sana söz veriyoruz hiç birimiz karışmıyacağız kısmet oldu reis seçildim. Ş. Urfa'nın elektrik ihtiyacını mevcut motor karşılamıyordu. Adana, barajından istifade ettiği için elektrik motorları ihtiyaç fazlası kalmıştı! 1600 beygir kuvvetindeki man dizel motorlarını çok müşkülatla bir milyon 700 bin liraya satın aldım. Adana belediye azaları motorun satılması tarafı değillerdi gün olur baraj arıza yaparsa şehir karanlıkta kalır bu motoru ihtiyaç olarak kalmasını istiyorlardı, çok ısrar ve rica ederek satın aldım. Bu parayı temin için Ankara'ya gittim. Cumhurbaşkanı Celâl Bayar'ın yanına gittim, beni yanına kabul etti, bir ucta oturmak istedim, yok orada uzakta oturma böyle yanıma yakın otur, memleketin isteklerini dinleyeyim, bunu fırsat bilerek Harran ovasının vaktiyle Fırat ve Dicle nehirlerinden istifade ettiğini, halen kazılarda su kanalların rastlandığını, Fırat nehrinden su alınacak olursa 9-10 milyon insanın Urfa'da barınacağını, Türkiye'de işsiz bir kimsenin kalmayacağını etraflıca anlattım. Bu iş aklıma yattı dedi. Yaver gel dedi, Harran ovasının sulanması için not et etüt yaptıralım, işte o zaman Celal Bayar etüt yaptırdı, mümkün uygun görüldü, Celal Bayar tarafından başlatılan Harran ovasının sulama işi halen devam etmektedir. Temennimiz bir an evvel ikmal edilsin daha evvel o zaman su işleri umum Müdürü Süleyman Demirel'e söyledim, gel dedim, bu şerefi sen kazan dedi imkanımız yoktur, dedim dere dolu altın akıyor, ejnebi şirketlerine bir pay verseniz olmazmı istekli çıkmaz dedi, neye dedim petrol için bu kadar masraf ediyorlar bu iş için hay hay yaparlar kabul etmedi. Celâl Bayar aklıma yattı dedi, demek aranırsa uğraşılırsa Allah'ın izini ile yapılmayacak bir iş yoktur yeterki istemesini uğraşmasını bilelim, benim anladığım ve gördüğüm ve tecrübelerimden anlıyorum ki istemesi bilinirse uğraşılırsa devletten çok şeyler de istifa

edildiği gibi memleketine, milletine, vatanına hizmet edenlerde maddi ve manevi takdir edilmişler ve şereflenmişlerdir.

GAP PROJESİ HAKKINDA GAZETELERİN YAZILARI AŞAĞIDADIR.

27 AĞUSTOS 1988
HÜRRİYET GAZETESİ

Türk halkı, **«GAP meydan muharebesi»**nin yeni kahramanı Cemil Bey'in varlığından, Başbakan **Turgut Özal**'ın **Şanlıurfa**'da yaptığı konuşmanın, önceki akşam televizyonda yayınlanmasıyla haberdar olmuştu. Başbakan, bu konuşmasında, muhalefet partileri **DYP** ve **SHP**'nin, eski **Adalet Partisi** ve **İsmet İnönü** geçmişlerine dayanarak **GAP**'ı sahiplenmelerine çatıyor ve **«gerçek baba»**nın, **Cemil Hacıkâmiloğlu** olduğunu ilan ediyordu.

***

Celal Bayar, Cemil Bey'in Harran Ovası'nı sulatma projesini olumlu karşılıyor. Zamanın Su İşleri Umum Müdürü Süleyman Bey ise «olmaz» diyor.

GAP'ın 75 yaşındaki yeni babasını, **İstanbul Maltepe**'deki evinde bulduk. Koyu gri renkli pijamaları içinde bizi çıplak ayakla karşılayan mavi gözlü, beyaz sakallı yaşlı beye ilk sorumuz, **«GAP'ın babası gerçekten siz misiniz?»** oldu.

«He ya, benim..» cevabını aldıktan sonra, babalık iddiasının delillerini araştırmaya başladık. Delil olarak önümüze sürülen belge, **Cemil Bey** tarafından kaleme alınan, **«Şanlıurfa'nın Kurtuluşu»** adlı kitap oldu. Kapağında, **Cemil Bey**'in babası, Milli Mücadele kahramanlarından **«Büyük» Hacı Mustafa Kâmiloğlu**'nun fotoğrafı olan kitabın 118-121'inci sayfalarında, **Cemil Bey'in**, belediye başkanı

olarak, **Harram Ovası**'nı sulatmak için, devrin Cumhurbaşkanı **Celal Bayar**'a başvuşunun hikâyesi yer alıyor. Kitaba göre, bu başvuruyu olumlu karşılayan **Bayar**, konunun etüt edilmesi için emir veriyor.

Dört kez hacı olan, yedi çocuk babası **Cemil Bey'in**, imla işaretlerinden sadece paragraf sonlarında olmak üzere noktaya yer verilen kitabının bir bölümünde, Şu İşleri Umum Müdürü **Süleyman Bey**'le de bir anısı var :

«Temennimiz bir an evvel ikmal edilsin. Daha evvel o zaman Su İşleri Umum Müdürü Süleyman Demirel'e söyledim. 'Gel bu şerefi sen kazan' **dedi**. 'İmkânımız yoktur. Dere dolu, altın akıyor, ecnebi şirketlerine bir pay verseniz olmaz mı?' **dedim**. 'İstekli çıkmaz' **dedi**. 'Neye?' **dedim**. 'Petrol için bu kadar masraf ediyorlar, bu iş için hay hay yaparlar.' **Kabul etmedi. Celal Bayar ise** 'Aklıma yattı' **dedi.»**

∴

75'lik delikanlı topraklarını çocuklarına dağıtmış... 2000 dönümü ise kendine bırakmış...

∴

Fatih Gençlik Vakfı Matbaası'nda basılan kitaptan Başbakan'a vermesi için **Urfa**'daki damadına telefon etmiş **Cemil Bey. «75 yaşımda varım, lise tahsilliyim, toprakları çocuklara dağıttım, iki bin dönümüm var, kendim ekerim»** diye konuşan eski Belediye Başkanı, **GAP**'ın babası ilan edildikten sonra daha da yükselen biçimde koyu bir **Özal** hayranı. Sebebini şöyle açıklıyor :

«Menderes'ten sonra Özal... İşadamı çünkü... En beğendiğim tarafı devletçiliği bırakıyor. Eskiden her şey devletti. Sonra din üzerinde, bunlar serbest bıraktılar. Şimdi herkes rahat rahat camiye gidiyor. Öbürküler camileri silah deposu yaptılar...»

Babalık davasının bu yeni dosyasını inceledikten sonra, **Cemil Bey**'in, ileri görüşlü Urfalı bir toprak sahibi olarak, **GAP**'ın itici gücünü oluşturan toplumsal gelişmenin bir parçası olduğuna, kesinkes kanaat getiriyoruz. Bu arada hiç kimse, **GAP**'ın anasını merak etmiyor. **GAP**'ın anası, olup bitenlerden hayli bıkkın, ama yakından izliyor. Davanın akıbeti için son söz babaların değil, onun. Ve bu söz, oy sandığından çıkacak.

20 KASIM 1989
ŞANLIURFA GÜNEYDOĞU GAZETESİ

GAP'IN BABASIYLA KONUŞTUK

«Merkez Şanlıurfa olmalıdır»

- **Hacıkâmiloğlu, «Kalkınma İdaresi Merkezi Gaziantep'te kurulursa, GAP'a sebep olduğum için pişman olurum.»**

Yapılan araştırmalar sonucu, Eski Urfa Belediye Başkanı Cemil Hacıkâmiloğlu'nun GAP'ın ilk fikir babası olduğu öğrenilmiş ve Hacıkâmiloğlu uzun süre basının gündeminde yer almıştı.

Gazetelerde geçen yıl şöyle bir başlık, **«GAP'a sahip bulundu, GAP'ın gerçek babası ortaya çıktı...»**

Geçtiğimiz yıl GAP gündeme gelmiş, Erdal İnönü, Süleyman Demirel hatta Turgut Özal bile GAP'a sahip çıkmış ancak yapılan araştırmalar sonucu Urfa'nın eski Belediye Başkanı Cemil Hacıkâmiloğlu'nun yıllar önce ilk kez GAP'ı gündeme getirdiği belirtilmişti.

Basında o tarihte gündemde kalan Hacıkâmiloğlu'nun, bu düşüncesini ilk kez Ticaret Odası üyesi iken zamanın Urfa Valisine söylediği belirtilerek GAP'ın gerçek sahibi olduğu tüm ayrıntılarıyla yer verilmişti.

TERCÜMAN GAZETESİ 29 AĞUSTAS 1988 PAZARTESİ

Günün Adamı — Başbakan Özal'ın, kendisinden «GAP'ın fikir babası» diye söz ettiği Cemil Hacıkâmiloğlu, günün adamı oldu. Hacıkâmiloğlu, «GAP83 projesinin gerçek yüzünü benim kadar çoğu kimse bilemez» diyor.

Bayar Kabul Etmiş — Türkiye'nin 3. Cumhurbaşkanı Celâl Bayar, Cemil Hacıkâmiloğlu'nu Çankaya Köşkü'nde kabul etmiş. İltifat etmiş. «Uzakta oturma, yanıma yakın otur. Memleketin isteklerini dinleyeyim» demiş. Ve GAP projesi böyle başlamış...

4 EYLÜL 1988

EKONOMİK PANOROMA, SAHİFE : 17

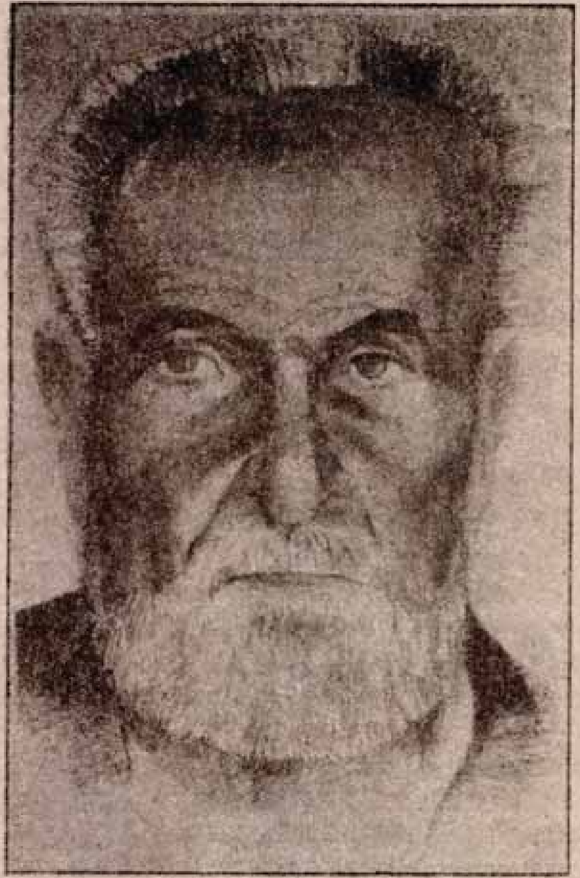

GAP Proesi'nin yakın tarihteki sahibi Urfa eski Belediye Başkanı Cemil Hacıkâmiloğlu

GAP'IN BABASI NE DİYOR?

Cemil Hacıkâmiloğlu Atatürk Barajı'nın Urfa Tüneli'nin Şanlıurfa'da olduğuna dikkat çekerek, **«GAP Kalkınma İdare Merkezi Müdürlüğü Şanlıurfa'da kurulmalıdır»** diyor.

Hacıkâmiloğlu, Uluslararası Havaalanının, Harran Üniversitesinin, Demiryolunun bir an önce kurulması gerektiğini belirterek, **«Yıllar önce Urfa dünyanın en önde gelen iliydi. GAP'la birlikte 10 milyonluk bir nüfusa sahip olacak Urfa ve ilçeleri yine Dünyanın en önde gelen ili olacaktır. Hükümet bu yüreyi ihmal etmemelidir. Şayet İdare Merkezi Gaziantep veya Diyarbakır'a kurulursa GAP'ın yapılmasına sebep olduğum için doğrusu pişman olacağım.»**

AKŞAM UYUYAMAMIŞ

Şanlıurfa'nın eski Belediye Başkanı Cemil Hacıkâmiloğlu önceki akşam uyuyamadığını sabah namazından hemen sonra da yatağından kalkarak Güneydoğu'ya geldiğini söylüyor.

Hacıkâmiloğlu bir süre önce Basına konu olmuş, «GAP'ın gerçek babası» diye gündeme getirilmişti.

GAP'ın babası olan Cemil Hacıkâmiloğlu, Güneydoğu'da yayınlanan GAP Bölge Kalkınma İdaresi yüzünden uyuyamamış. Hacıkâmiloğlu herşeyin Şanlıurfa'da olduğunu belirterek, «Peki bu Merkez Gaziantep'e verilirse ne olur?» diyor.

Yıllarca Şanlıurfa'ya hizmet veren GAP gibi önemli konuda bir kez daha gündeme gelen Hacıkâmiloğlu'un bu düşüncesini ve akşam uyuyamadığını duyunca kendisine bir kez daha teşekkür ettik. Hacıkâmiloğlu'nun son çağında bile memleketini bu kadar sevmesi Urfa aşkıyla dolu olması birçok kişiye örnek olması gerekmez mi? Özellikle Vekillerin bundan ders alması gerekir kanısındayız.

«GAP'ı garptırmam». «GAP benim eserim». «GAP projesi benim zamanımda hazırlandı», «GAP'a parayı ben buldum» tartışmaları. Güneydoğu Anadolu'da bölgenin ekonomik yapısından iklimine kadar birçok özelliğini değiştirecek kısa adı GAP olan Güney Doğu Anadolu Projesine sahiplik «mührünü» vurmak için yarışan politikacıların günlük konuşması haline geliyordu. Uzun süre GAP'ı DYP genel Başkanı Süleyman Demirel'e «gaptırmamaya» uğraşan Başbakan Turgut Özal, GAP gezisi sırasında GAP'ın gerçek sahibini açıklıyordu. Başbakan Özal'a göre GAP'ın «babası» Şanlıurfa eski Belediye Başkanı Cemil Hacıkâmiloğlu idi.

DP döneminde Urfa Belediye Başkanlığı yapan Hacıkâmiloğlu, Kurtuluş Savaşı sırasında Şanlıurfa'da halkı Fransız işgalcilerine karşı örgütleyen babası Mustafa Hacıkâmiloğlu'nun hayatını anlattığı «Şanlıurfa'nın Kurtuluşu» adlı kitabında, belediye başkanlığı sırasında Harran ovasının Fırat ve Dicle nehirlerinden alınacak suyla sulanması için yaptığı girişimleri de anlattı.

İNÖNÜ'DEN OLMAZ: Hacıkâmiloğlu, bu düşüncesini ilk kez, Ticaret Odası üyesi iken dönemin Şanlıurfa valisine açtığını ve Vali'nin, Harran ovasının sulanması için Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye yazı yazdığını öne sürdü. İnönü'nün bu öneriye «Fırat nehri Harran ovasının seviyesinden 200 metre aşağıda» diyerek geri çevirdiğini kitabında belirten Hacıkâmiloğlu, bu görüşünü Urfa'ya gelen bütün bakanlara anlattığını bildiriyordu.

Anılarından DP döneminde, Bakanların, Genel Müdürlerin makamlarına çat kapı giren, hatta Urfa'nın sorunlarını Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a «İkili görüşmelerle» aktarabilen bir kişiliğe sahip olduğu anlaşılan Hacıkâmiloğ-

lu, GAP projesinin geç başlamasına biraz da «Urfalıların birlikte hareket etmeme» alışkanlığına bağlıyordu.

50'Lİ YILLAR: 1950'li yıllardır. Dönemin Ziraat Bakanı Urfa'ya gelir. Eşrafı sıraya dizer ve sorar: «Nedir istedikleriniz?» Hacıkâmiloğlu, ilk sıradadır. Harran ovasının Fırat nehrinden sulanmasını ister. «Başka birşey istemiyoruz» der. Urfalı bu, durur mu? Diğerleri de hep bir ağızdan, «bez fabrikası, şeker fabrikası» isterler. Hacıkâmiloğlu'nun isteğine karşı çıkarak, Bakan Kâmiloğlu'nu umursamaz, kalabalığa döner, «Şeker fabrikasını kuralım ama şeker pancarınız nerde?» Oysa hepsi Harran'ın sulanmasına bağlıydı.

Hacıkâmiloğlu yılmaz. 1957 yılında Urfa'ya belediye başkanı olduktan sonra Adana Belediyesi'nden 1 milyon 700 bin liraya satın almayı planladığı dizel elektrik motoru için para aramaktadır. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a çıkar. Hacıkâmiloğlu'nu Pembe Köşk'de kabul eder, yanına oturur. Hacıkâmiloğlu, istediğini Bayar'a açcar. Para için gitmiştir, «Harran'a su isteriz». Celal Bayar, «Aklıma yattı, etüd edelim» yanıtını verir.

O sıralarda DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel, Hacıkâmiloğlu'nun deyimiyle «Su İşleri Umum Müdürü»dür. Hacıkâmiloğlu Süleyman Demirel'e çıkar ve aralarında şu konuşma geçer:

«Harran'ı Dicle ya da Fırat'dan sulayalım. 5 bin yıl önce burayı sulamışlar. Kazılarından su kanalları çıkıyor. Eğer Harran sulanırsa 10 milyon kişiye iş imkânı çıkar. 70 milyon kişiyi doyurur. Gel bu şerefi sen kazan.» Demirel öneriye yanaşmaz. «İmkanımız yok» der. Hacıkâmiloğlu inatlaşır, «dere dolu altın akıyor. Ecnebi şirketlerine bir pay verip de yaptırsanız olmaz mı?» diye ısrar eder. Demirel «istekli çıkmaz» deyip kestirir atar. Son söz yine Ha-

cıkâmiloğlu'nundur : «Petrol için bu kadar masraf ediyorlar, bu işi haydi haydi yaparlar.»

Hacıkâmiloğlu, 1986 yılında yayınladığı anılarında Harran ovasının sulanması şeklinde başlayan GAP projesinin Celal Bayar tarafından başlatıldığını söylüyordu. 4 Eylül 1988 EKONOMİK PANORAMA 17.

ATATÜRK BARAJI

Dibi kaya dolgu
Göl hacmi 48 milyar m^3
Yüksekliği 179 metre
Kırat uzunluğu 1914 m.
Gövde dolgusu : 85 milyon m^3 (dünya beşincisi)
Toplam hacmi 25 milyon m^3
Toplam kazı hacmi 30 milyon m^3
Tribün jeneretörü 8 gurup
Toplam kurulu gücü 2 milyar 400.000 kilowatt
Yıllık enerji 8,1 milyar kilowat saat

Suruç, Bozava, Harran Ceylanpınar, Mardin ovalarını sulayacaktır
Bu barajın günlük masrafı 5 milyar liradır
Bu masrafı karşılamak zordur.

Yukarıda Gazetelerin yazdığı gibi ben GAP projesi için 1940'tan beri çok çok çalıştım, zamanın valisine gittim. Projenin yapılması için Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye yazıldı. Red cevabı geldi. Menderes zamanında her gelen bakanlara ısrar ettim, netice alamadım. Zamanın devlet Su İşleri Müdürü Süleyman Demirel'e gittim, gel bu şerefi sen kazan Harran ovasının sulandırılmasını söyledim red cevabı aldım. En son olarak Cumhurbaşkanımız Muhterem Celal Bayar'a gittim GAP projesinin büyük faidelerini etraflıca anlattım. Allah ondan razı olsun aklıma yattı

dedi. Etüd yaptırdı, uygun görüldü, işe başlattı. Sayın Cumhurbaşkanımız Celal Bayar'ın hizmetleri her sene televizyonda anlatılırken bu büyük hizmeti anlatılamadığından üzüldüm. Türkiye'nin büyük şansı var ki her başbakanın cesaret edemediği ve başaramıyacağı en zor işleri cesaretle başarmasını bilen, devletçiliği uzaklaştıran özel firmalara destek veren, ithalat ve ihracaatı kolaylaştıran, evsiz vatandaşları konut evlerle ev sahibi yaptıran Turgut Özal Başbakan olmuştur. Sayın başbakanımız Turgut Özal Fatih Köprüsü'nü, 80'den fazla baraj ve eserler yaptırmış ve ikmal ettirmiştir. F 16 uçak, savaş gemileri, tank, füze fabrikalarını kurmuştur. Eskiden devletler mumessilleri Türkiye'ye ender gelirlerdi. Dostları çok olanla az olan bir değildir. Bugün her gün devletler mümessiller, Türkiye'ye gelmektedir. Hatta aynı günde bir kaç devlet mümessilleri gelmektedir.

Kıymetli başbakanımız Turgut Özal hemen, hemen bütün devletlerle dostluk kurmasını bilmiştir. Bilhassa İslâm devletleriyle çok sıkı dostluk kurmuştur ki itibarımızı her yerde arttırmıştır. Bu da büyük bir başarıdır.

Kıymetli başbakanımız Turgut Özal ve kabinesi evelallah GAP projesinde başarır ve bu masrafı da karşılayabilir kanaatindeyim. Bugüne kadar % 75'ni ikmal etmişlerdir.

GAP projesinin ikmalinde Türkiye'de işsiz kimse kalmaz. Türkiye sanayide, ziraatte, ticarette dünya çapında yüksek dereceyi bulur.

Avrupa müşterek pazara hiç bir itiraz yapılmadan birinci derecede alınır. Türkiye'de Cumhuriyet devrinden şimdiye kadar yapılan hizmetlerin en kıymetlisi ve değerlisi de GAP projesidir. İkmaline çalışan değerli başbakanımız Turgut Özal çalışma ve hizmetlerinden layık olduğu mükafatı olan Cumhurbaşkanı oldu ve kendisine sonsuz sevgi ve şükranlarımla beraber bütün işlerinde sıhhat ve

selametle muvaffak olmalarına Cenab-ı Allah'tan temenni ederim.

Şanlı Urfa Kahramanları canları ve kanları ile çeliği eritti
Atatürk Barajı'nda 13.1.1990'da su toplamaya başlandı
Evliyalar yatağı, Peygamberler yurdu Harran Ovası
Şahlanmış Fırat geliyor karşılasın GAP'ın babası

GAP Projesini başlatan Şanlıurfa eski Belediye Reisi Cemil Hacıkâmiloğlu

Tamamlamasını başaran Cumhurbaşkanı Turgut Özal

Bizim Urfa'nın geri kalması, istifade edememesi hep isteklerimizin anlatılamamasıdır. 1954 de Güllü Müslümün anlattığı gibi :

Diğer ihtiyacımızla beraber elektirik motor bedelini de Celâl Bayar'a söyledim, bana kaç gün Ankara'da kalabilirsiniz? işinizle alakadar olayım dedi, işimizin olması için bir senede kalabilirim dedim, güldü peki dedi, kaldığım otelin adresini aldı ayrıldım.

Otelde Içişleri bakanı Namık Gedik bana telefon etti. Benim işlerime kendisinin bakacağını Cumhurbaşkanı'nın emirleri olduğunu söyledi. Elektrik motoru bedeli içinde imar bakanı Medeni Berkin yanına gitmemi söyledi. Medeni Berkin yanına gittim, motor bedelinin ödiyeceklerini kabul ettiklerini, Adana Belediyesine telgraf vermelerini söyledim sonra üzerimizde kalır, biz bu parayı nereden ödeyeceğiz? belediyeniz taksitle ödermisiniz? hayır dedim, bedelinin yarısını hibe edelim yarısını siz ödeyin dedi, biz yarısınıda ödeyemeyiz. Borcunuzu taksitle ödeyin, belediye olarak bir kuruş ödüyemem dedim, merhum Namık böyle görüştü kabul ettiler. Adana belediyesine imar bakanlığı telgrafla bedelini kabul ettiler. Motoru Urfa'ya nakil ederken, Krank milinin çatlak olduğu anlaşıldı, bakanlığa bildirdim. Almanya'dan yenisini temin ettiler, motor kuruldu memleket daha çok aydınlığa kavuştu.

Memleket işleri için yine Vali Kadri Eroğan ile Ankaraya hareket ettik. Valinin oğlu Kayseri kolejinde olduğundan Vali oğlunu görmek için Kayseriye uğradık. Bu meyanda Kayseriyi imar eden ve muvaffak olan Osman Kavuncu belediye reisini görmek için belediyeye gittik. Kavuncu oğlu orada yoktu. Belediye azalarından birkaçı orada idi. Kavuncu oğlu ile görüşmek ve imar hakkında izahat almak istediğimi söyledim. Kavuncu oğlu şehri güzelleştirmiş, işinide başarmış bizde şehrimizi imar etmek istiyoruz dedim. Bizde, size yardımcı olabiliriz dediler, evvela bizim suallerimize sen cevap ver bizde cevap veririz.

S : 1 Mahalli gazeteleriniz belediye aleyhine yazı yazarlarmı?
C : Yazarlar.
S : 2 Munhalif partiler sizi desteklermi?
C : Desteklemezler.
S : 3 Belediye aleyhine avukatlar dava tutarlarmı?

C: Tutarlar. Belediye her hangi bir haksızlık yaparsa avukatlar niçin dava tutmasınlar sizde yıkım işinde bir haksızlık olursa avukatlar dava tutmazlarmı?

C. Bızde haksızlıkta olsa avukatlarımız, dava tutmazlar, belediye icraatını engellemezler, avukatlar derlerki memleket işi içinde bir kaç adam feda olsun, muharebelerde de öyle adam feda edilmiyormu?

Sizden aldığımız cevaplar: Memleketinizi asla imar edemezsiniz, Muvaffak olamayacağınız verdiğiniz cevaplardan anlaşılmıştır. Sen bu imar işinden vaz geç dediler. Yapacağımı ısrar ettim. Bir tek yol var oda çok zayıf Valiyi göstererek Valiyi öne koy yapılan işleri Vali yapıyor derseniz, hükümet mümessili olduğu için pek itiraz etmezler, bir derece işyapabilirsiniz dediler. Ayrıldık. Urfaya geldiğimde yolları dar olması, arabaların karşılaşdıkları zaman, çok müşkülat çektiklerinden, karşılaşmamak için aynı istikamette vesaitin dolaşmaları için, eski elektirik motorlarının bulunduğu eski kilisenin önünden geçen yolu takip etmeleri lazımdı. Bu yolda pek sırt olduğundan, bu sırtın giderilmesi lazımdı, bu işin ancak bayındırlıkca yapılması mümkün idi yapılması için Vali beyden rica ettim Vali kepçe (eskovatoru) getirdi, işe başladı, kepçenin toprağı kolayca yerden alması, kamyona yüklemesini halk hayretle seyrediyordu. Bir müddet sonra Vali ile Akar başına indik, halkta bizi takip etti, ben Valiyi alkışlamaları için halka işaret ettim, halkta şak, şak alkışladılar. Vali dedi reis işaretini gördüm, evet dedim, halk sizi alkışlamak istiyordu, tereddüt ediyorlardı, onun için işaret ettim, esasında Kayserilerin sözünü kabul ettim. Vali yapıyor şeklini verdirmek için Valiyi öne almak istiyordum. Vali alkıştan çok memnun oldu, işe başladık, yolun kazılmasına devam ettik, iş başına her gelişimizde, gidişimizde çocuklar Valiyi alkışlıyorlardı. Vali'nin çocuklara şeker ve portakal dağıtması içinde bir çuval portakal, bir kaç kilo şe-

ker kendi şahsi paramla aldırdım öğle yemeklerini de kendim şahsı paramla kıymalı ekmek, kadayıf fazlası ile yaptırdım. Vali başımıza toplanan çocukları da yemeğe davet ediyordu, portakal, şeker, alan kıymalı ekmek, kadayif yiyen çocuklar babo, babo diyerek Valiyi alkışlıyorlardı, gerçi her Vali memlekete faydalı olmayı hizmet yapmayı bir eser meydana getirmeyi çok arzu ederlersede hiç bir Vali çocukların arkasına düşmesini babo, babo diyerek alkış tutmalarına razı olmaz kanaatindeyim. Fakat Kadri Eroğan hoşlandığını gördüm, alkış ve babo naraları devam etti. Vali elbisesini değişti ayağına çizme giydi başına mantar şapka giydi, geceli gündüzlü çalışmaya başladık. Kayseride birlik olduğundan şehri imar ettiklerini Urfada birlik olmadığını bu sebepten imar işinin olmayacağını söylemeleride haklıdırlar. Her iş birliğe bağlıdır. Bizde bir derece olsun, bu şekilde birlik olmaya çalıştık belediye, Reisi ve azalar Valiyi destekledik, az çok işi yaptık, ne çareki devam ettiremedik. Abamorların binalarının önünden 4 metre alınması lazımdı. Abamorlar bana ricacı gönderdiler gelen adama söyledim, şehirde benim bir metre yerim varmı? yoktur, bu binanın önünden 4 metre alınması şahsıma bir menfaat yoktur, ricacılar arasında Abamor Hacı Osmanda vardı, dedim Hacı Osman binalarınızın önünden dört metre alınması ile cadde genişleyecek kalan arsalarınız da bu günkü kıymetinin bir kaç misli artmayacakmı? size daha çok faide olmayacakmı? evet dedi, olacak, o halde razı olunuz, itiraz etmeyiniz dedim. Vereselere danışayım dedi gitti, bir gün belediye parkında Vali ile oturuyorduk, Halk Partili ve Abamorların avukatı Siverekli Vasfi Gerger, yanımıza geldi. Valiyi çağırdı, ayrı konuşacağını söyledi, Vali ile çam ağacının altına gittiler, konuştular, yanıma geldiler, Vali dedi Vasfi bey benden sorduğunu reisten sor yıkım işlerini yaptıran reistir, benden sorma, Vasfi bey sordu Abamorların binasının yıkımı istim-

lâk mı, malli inhıdamı şeklinde olacak, istimlâk suretiyle yapılacaktır dedim. Vasif Gerger gitti, bir gün sonra Abamor hacı Osmanla beraber geldiler, yine belediye parkında Vali ile beraberdik. Vasfi benden sordu, çöpcü maaşını ödeyecek haliniz yok istimlâk bedelini nereden vereceksiniz? dedim bu suali benden hangi selahiyetle soruyorsunuz? çöpçü maaşını ödeyemediğimi nereden biliyorsunuz? kirli çamaşırları ne hakla ortaya atıyorsunuz, ben bir vatandaş sıfatiyle soruyorum. Vatandaş sıfatiyle sorunuz varsa makamda gelir sorarsınız, böyle umumi bir yerde soramazsınız dedim. Vali bey bakınız reis bana hakaret ediyor, sualimi burada sormakta ne mahzuru var, kim var burada, Vali dedi reis haklıdır, bakınız buradaki Antepli, Kilislileri görmüyormusun, yağ alma vesikası için yanıma gelmişler. Vasfi bey dedi bizde 4 metre yerimizi belediyeye bağışladık. Vali ayağa kalktı, ellerini sıktı teşekkür etti. Vali : reis sende teşekkür et hayır dedim, ben şimdi teşekkür etmem. Tapu memurunu çağıralım, belediyeye bağışladıklarını kayıt ettirelim, ondan sonra teşekkür edeyim. Vasfi bey dedi : benim sözüm senettir, noter senedidir kabul etmiyorum memuru çağıralım, ifade verin dedim. Vasfi bey peki dedi, memuru çağırın Osman bey takrir versin, bir zabıta memurunu çağırdım tapu müdürü takrir almak için buraya gelsin dedim, memur yürüdü, hacı Osman ayağa kalktı, çağırmayın, kim bağışlamış, böyle bir iş yok, dedim : Vasfi bey hani sözünüz noter senedi idi, kalktılar gittiler. İşte Ş. Urfanın Kayseriden, G.Antepten geri kalması, işsiz kalması, imar edilememesi bu acıklı hallerimizdendir. Halbuki binalarından 4 metre alınması ile kalan arsaları bir kaç misli kıymetlenecektir, bunu kendilerine söyledim, kabul da etti, sırf memleketin işini bozmak ve parti muhalefeti yapmak için mücadeleye başladılar. Sabahleyin Vali geliyor bakıyorku : mahkeme heyeti Abamorların binasında tesbit delail yapıyorlar. Vali Vasfi beyi beledi-

yeye çağırıyor, niçin tesbit yapmak istediğini sorar, belediye başkanı istimlâk edeceğim demedimi? maili inhidam diye yıkılmadığına göre mahkeme heyetine luzumu nedir. Sorar, aralarında münakaşa büyür, karşılıklı hakaretler cereyan eder. Barta Vali dediki ha sen ha memleketin benim yapacak işim kalmadı, ben Ankaraya gidiyorum, oradanda Amerikaya gideceğim ve ayrıldı gitti.

Ben istimlâk işini ikmal ettirdim. Yıkım işinin ikmali için belediyenin fen işlerine havale ettim. Belediye mühendisi bana rapor gönderdi, bu binalardan 4 metre almak imkânsızdır, 4 metre alınacak olursa bina tamamen çökeceğinden, mesuliyeti kabul edemeyiz. Nafia müdürlüğüne havale ettim, onlarda belediye mühendisinin raporu doğrudur diyerek, tasdik ettiler. Bizi çok müşkül duruma soktular. Vazgeçsek hem belediye icraatının haksız olarak durdurulması, mahcubiyet ayrı, imar işinin durdurulması hulasa (sen bu memleketi imar edemezsin Kayserililerin sözleri yanlışmı söylediler)

Merhum mühendis saçlı Mehmedi çağırdım tetkik etti, destek verilmesi ile mümkün olacağını söyledi. Belediye mühendiside destek verilmesini bilmez olurmu idi işi kasten engellediler. 4 metresi alınacak iki dairenin birinin enkazı kendisine encümen kararı ile verilmek suretiyle her mesuliyeti kendisine ait olmasını kabul ederek anlaşma yapıldı. M.Saçlı desteği yaptırdı, binaları 4 der metrelik kısımları yıkıma hazır oldu. İşçiler balyoz ellerinde yıkmaya başlayacakları sırada belediye parkında oturuyordum. Osman Abamorun oğlu ile bir adam yanıma geldiler, adam dediki Urfaya yeni tayin edilen Vali muavini Hasan! Buyurun oturun dedim, hayır dedi, sana bir tebliğ getirdim dedi aldım. Tebliğ Abamorlarının binalarının askeri gazinoya ihtiyaçlarının karşılanması için yıkımın durdurulması tebliği idi. İmza verdim tebliği aldım. Balyozları ellerinde bina başında, hazır olan amelelere seslendim, vu-

run balyozları, balyozlar gümbürdemeye başladı. Hasan bey geri döndü : yıkılmanın yapılmaması için sana imar bakanlığının tebliğini yaptım. Yıkılmasına niçin başlattın? dedim tebliğ ettiğine imza almadınmı? aldım, daha ne istersin, ben mesuliyeti üzerime-aldım, yıkacağım dedim. Hasan bey yürüdü, balyoz seslerine Abamorun oğlu bağırdı Hasan bey yıkıyorlar, Hasan bey dedi işitmedinmi belediye reisi mesuliyeti üzerime aldım, yıkacağım diyor, ben ne yapayım.

Ameleler o gün bir kaç balyoz vurdular, akşam olduğu için işi yarına bıraktık. Sabahleyin geldik, askerler binanın etrafını sarmış, Celal Arıkan paşa yol kenarında piyasa ediyordu. Paşaya sordum, niçin bina sarılmış? Hükümetin emrini dinlemeyen belediye reisine mani olmak için. Paşa Belediyenin istimlâk ettiği bir binaya askeri müdahale olmaması lazımdır, siz sivil işine karışmayınız dedim. Paşa : Nato ordusu gelse tahliye etmiyeceğim dedi. Ben belediyeye geldim. Belediye meclisini ve Demokrat Parti idare heyetini riyaset odasında toplattım. Vali Vekili Hasan Beye telefon ederek paşa ile beraber belediye'ye gelmesini rica ettim. Beraber geldiler. Belediye meclisi üyeleri ve Demokrat Parti idare heyeti huzurunda binaya niçin müdahale ediyorsunuz sordum? Garnizon binasına ihtiyacımız olduğu için. Ben size eski belediye binasını vereyim paşa Kurmay binbaşı Osman beye git belediyenin eski binasına bak, bize uygun olurmu? Osman bey ayağa kalktı belediyenin eski binası sarayda olsa istemiyoruz, bu binadanda çıkmıyoruz deyince, siz benim icraatıma mani olmak istiyorsunuz, ben size hiç bina vermiyorum, yarım saat sonra sizi tahliye ettiririm dedim. Ankara'da merhum Teyfik İleri'ye telefon ettim. Merhumu Ankara'da 3 gün arasaydım, zor bulurdum. (Doğrunun yardımcısı Allah olduğuna yine bir ispattı) Telefonda kendisini buldum, durumu anlattım, 15 dakika müsaade istedi, bekledim, 15 da-

kika sonra telefonda beni istedi sordu: Mudafai milliye (Savunma Bakanı), İmar Bakanlığından, Başbakanlık'tan sordum, haberimiz yok dediler. Paşa kime danışmış binayı işgal ediyor.

(Anlaşılan İmar Bakanlığından gelen yazıda bakanın haberi yok) Paşa yanımda kendisinden sorun dedim. Telefon ahizesini paşaya verdim, konuştular paşa telefon ahizesini tekrar bana verdi. Merhum Tevfik İleri: paşaya emir verdim, derhal binayı tahliye edecek, başka arzunuz varmı? belediye banısının önünden geçen yolun asvalt yapılmasını Tevfik beyden rica etmiştim, Asvalta başlamışlardı, para istiyorlardı, evet dedim yol için para göndermesini rica ettim 70.000 hemen çıkartıyorum dedi ve hemen çıkardı. O zamanın 70.000 bini şimdiki 70 milyonun karşılığıdır. Vali Kadri Eroğan'la Tevfik İleri ile sonradan görüştüm. Vali Kadri Eroğan'a dediki: belediyeye her hususta yardım yapılması için sana yazılı emir vermedim mi? gereken yardımı yapacaksın. Vali Kadri Eroğan evet dedi, gereken yardımı yapacağım dedi, hakikaten merhum Tevfik İlerinin bize çok yardımı oldu, bu günkü buğday pazarını yaptırırken Bayındırlık dairesinin kamyonlarının buğday pazarına her gün taş ve kum taşımalarından büyük yardım gördük ve bu yardımla buğday pazarı yaptırıldı. (Bugünkü buğday pazarının bir kısım arsasını Celal Akyüz Belediyeye hibe etmiştir, bu iyiliğinden dolayı kendisine rahmet ve Allah'tan Mağfiret dilerim) Merhum Menderes kabinesi bütün şehirlerimizin yollarını yaptırdılar. Şehirlerimizin imar işlerinde çok büyük yardımlarda bulundular. Şeker, Çimento ve bir çok fabrikalar kurdular, İktisadi büyük işler yaptılar bütün millet herkes hal ve haline göre kendilerini ziyadesi ile memnundu.

Urfa Birecik köprüsü yoktu, halkımız çok perişandı yolcular, vesaitler Fırat nehrini bir gün beklemekle kayıkla geçiyorlardı, diğer vilayetlerden ticari eşyalar sebze ve

meyve getirmek ve Urfa'nın hububatını harice göndermek imkansızdı: Allah Menderesten razı olsun Birecik köprüsünü yaptırdı. Bugün Urfa halkı o perişanlıktan kurtuldu rahatlığa kavuştu, bütün vilayetlerimize kasaba ve köylerimize büyük hizmetlerde bulunan Adnan Menderes kabinesine Allah'tan rahmet ve mağfiret dilerim.

VALİ KADRİ EROĞAN'IN GÜMÜŞHANEYE NAKLİ

Her gelen Vali memlekete hizmet etmek, eser bırakmak yardım etmek, halkın sevgisini kazanmak ister, bilhassa belediye reisi ile iş birliği olursa memleket için daha çok fayda sağlarlar. Kadri Eroğan ilede iş birliği yaptığımızdan, çok faydalı işler oldu, kendisini Gümüşhane Valiliğine verdiklerinde, halkımızla vedalaşmak için Topçumeydanında bir toplantı tertipledi, konuşması içinde konuşma kürsüsü ve hoparlör tesisinin kurulması için gereken işleri yaptırayım teklifime karşı hoparlör ve elektrik tesisi askeri mahfeden temin ettim, yalnız konuşma kürsüsünü istedi, başkaca istemedi; konuşma kürsüsü verildi, askeri mahfelden hoparlör aldı, halk toplandı, kürsüye çıktı; (Adamın biri birine bağ bağışlamış bağı olan bağı verene bir salkım üzüm vermemiş) Gümüşhaneye verilmesini benden bilerek, kasıtlı olarak hoparlör tesisatının Belediye tarafından kurulmasını istememesi, askeri mahfelden temin etmesi, konuşmasında bağ meselesini söylemek içinmiş. Halbuki ben Kadri Eroğan'dan istifade ettiğimden asla Gümüşhaneye gitmesine taraftar değildim. Gümüşhaneye gitme sebepleri:

1 — Abamorların binasının yola katılmasında Vasfi Gerger'le kavga etmesi.

2 — Çöpçülerin başına geçerek sokaklarda temizlik yaparak çöpçüler ile beraber kendisini başta göstererek fotoğraf çektirmesi.

3 — Belediye önünden geçen caddeye asfalt yapılırken, bir kısmına asfalt yerine beton döktürmesi ve tekrar söktürmesi.

4 — Vatan ve eski lise okullarının bulunduğu asfalt yol üzerinde, küürsiye çıkarak ben Valilikten istifa ettim demesi sebep olmuştur.

İzah edeyim: 1 — Abamorların binasının 4 metresi imar planı gereğince yola katılması gerekiyordu. Vasfi Gerger Maili inhidam diye yıkılmaması için adliyece tesbit yaptırıyordu. Vali Kadri Eroğan binanın önünden geçerken Vasfi Gerger'in mahkemece tesbitini görünce. Vasfi'yi belediyeye çağırmış belediyede kavga etmişler, karşılıklı ağır hakaret yapmışlar, bu keyfiyet İç İşleri Bakanlığına bildirilmiş. Ankara'ya gittiğimde İç İşleri Bakanı benden sordu, mümkün mertebe hadiseyi yatıştırdım. Esasında biz zaten binayı mayil inhidam diye yıktırmıyorduk, istimlâk etmiştik. Bu sebeple maili inhidam tesbiti bize bir tesiri olmayacaktı. Kadrı Eroğan'ın Vasfi Gerger'le kavga etmesi icap etmezdi.

2 — Vali Kadri Eroğan çöpçüleri toplattı, çöpçü başlarına da birer hafta izin verdi, bana döndü, çöpçü başkanlığını ben yapacağım dedi, dedim Vali bey adını çöpçü başı Vali koyarlar, size yakıştırmam, aynı zamanda bir Valinin çöpçülere baş olması ile sonradan çöpçü başlarını çöpçüler hesaba almazlar. Yapma bu işi ısrar ettim, beni dinlemedi. Belediye işleri için Ankara'ya gittim, o zaman Milletvekilimiz olan Ömer Yüksel'e İçişleri Bakanı merhum Namık Gedik'in yanına gittik, dedi Valiniz Valiliği sokaklara düşürmüş.

Çöpçüler ile temizlik yaparken beraber çekilmiş fotoğrafını bana gönderdiler, artık Urfa'da Vali kalamaz kendisini Gümüşhaneye verdim. Esnaf ve Belediye meclisi azaları bana teklif ettiler. Ankara'ya gidelim nakli durduralım, ben işi bildiğim için Ankara'ya gidemem iç yüzünü-

de İç İşlerinin gizli işi olduğu için söyleyemezdim, beraber Ankara'ya gitmediğimden bu nakli benden bildiler.

3 — Belediyenin önünden geçen caddenin asfalt yapılmasını Bayındırlık Bakanı merhum Tevfik İleri'den rica ettim, Belediyenin önünüde bizmi yaptıralım dedi, evet dedim, bu yol her ne kadar belediyenin önü isede Diyarbakır Antep yoludur, isterseniz yolu men ederim, güldü kabul etti, asfalt dökülürken Vali Kadri bey yolun bir kısmına beton döktürdü ve sonrada beton yamalık olduğundan betonu kırdırdı, durumu Bayındırlık Bakanına bildirmişler, merhum Tevfik İleri Antep'de görüştüğümüzde bu hadiseden Valiye çok kızgın olduğunu anlattı.

4 — Eski lise okulun önünde asfalt yolunda Bayındırlık Bakanı Tevfik İleri kürsüye çıkarak halka hitaben halkın beni karşılaması için belediye reisi Cemil Hacıkâmilcğlu halka cebir gösterdiğini Ahmet Mesci gazeteye yazmış, gazeteyi göstererek bu kadar halkı hükmüne alan belediye Reisi Hacıkâmilcğlu'nun gözlerinden öperim dedi. Ben kürsüye çıktım, halkımızın cebir ile değil sevgi ile karşılamaya çıktıklarını söyledim, sözümü bitirmeden Vali Kadri Ercğan kürsüye gelerek konuşmak istediğinden kürsüden indim. Valide kürsüye çıktı ben Valilikten istifa ettim, serbest konuşacağım dedi ve konuştu. Sonra Tevfik bey bana dedi : Halk Partisi idare heyeti benim ziyaretime geldiler, iade etmek istiyorum, beraber gidelim, beraber gittik, partide oturduk, milletvekili Mahmut Eshat Karakurt Vali beyden sordu, siz kürsüye çıktınız Valilikten istifa ettiğinizi söylediniz, şimdi Valimisiniz değilmisiniz? ikide Demokrat Parti milletvekili ve bakan Tevfik bey yanında Kadri bey cevapsız kaldı, Tevfik beyde üzüldü Tevfik beyden de sordular, beyefendi Kadri beyin istifasına ne diyorsunuz oda ne desin.

Bana döndüler Reistende sorumuz var, ben size cevap vermiyeceğimden benden sual sormayın dedim. Reis

sual sormamızı kabul etmiyor diye Tevfik beye şikayet ettiler. Tevfik bey reis sorsunlar cevap ver dedi. Urfa'lılar misafirperverdiler bunlar misafirperverliği ihlal ettiler biz buraya münakaşa ve kavga etmeyemi yoksa misafir olarak mı geldik.

Sorgu sualleri varsa makamıma gelsinler sorsunlar cevap vereyim dedim. Halk Partisi idare heyeti cevap veremedi sustular biraz oturduk kalktık askeri mahfele paşalar ile görüşmeye gittik, yolda iki Demokrat Milletvekili ve Tevfik bey benim sözümden çok memnun kaldıklarını söylediler. Belediye işleri için Ankara'ya gittiğimde merhum Tevfik beye uğrardım, beni iyi karşılar işlerimide yapardı. İmar Bakanı Medeni Berk'de Kadri Beyden şikayetçi idi.

Vali Gümüşhaneye gittikten sonra Belediyenin önünden geçen yol asfalt yapımı durdu. Avukat Reişt İpek ile Antep'e gittik, Tevfik İleri beyle görüştük. Reşit İpek konuştu, Urfa'da halkımız diyorki Vali Kadri bey gittiği için yolun yapımı durdu, yolun yapımına başlanmasını rica ederim dedi. Tevfik İleri bu yolu Vali Kadri Eroğanmı yaptırdığını söylüyorlar. Reşit İpek evet Tevfik İleri o halde Vali gitti yolda yapılmıyacaktır dedı. Reşit İpek biz seçimi kaybederiz Tevfik İleri mademki Urfa'lılar bu yolu Vali yaptırıyor kanatindeler Urfa bize lazım değildir. Reşit İpek efendim halkımız değil çoluk çocuk söylüyor. Tevfik İleri demin seçimi kayıp ederiz diyordun şimdi çocuklar söylüyor diyorsun çocuklar seçimi nasıl kayıp eder. Tevfik İleri kızdı Kongre salonuna gitmek istedi. Ben araya girdim beyefendi beni dinlermisiniz ben anlatayım; merhum beni çok severdi. Abamorların binalarının yola katılmasında bize çok yardımı olmuştu dinliyorum dedi. Valinin gitmesi, yolunda durması muhalif partilerde dedi kodu olmasında vesile olur. Reşit Bey demek istiyor. Demokrat hükümetimizin bu yolu yaptırdığını ve bilhassa sizin yap-

tırdığınızı Urfa halkımız bilmez olurlarmı?. Peki dedi Bayındırlık Müdürü Balkan'ı çağırdı işe başlamalarına emir verdi ve ilave etti Vali beton döktürüyor sonrada kırdırıyor ve bu yolu ben yaptırıyorum ve ayrıca mühendislerin işlerine karışıyor mühendislerin işine ne karışıyor bu yolu ben yaptırıyorum nasıl söylüyor ben bakan olduğum halde ben yaptırıyorum diyemem şeklinde Vali Kadri Eroğan'a kızgınlığını söyledi.

Vali Kadri Eroğan birer birer bakanları kızdırdığından Gümüşhaneye verildi. Kıymetli hemşerilerimin yanlış kanatte kalmamaları için bu hadiseleri kitabıma yazmak mecburiyetinde kaldım.

Tevfik İleri Beyle beraber Kongreye gittik bir köylü çıktı: Köyümüzde fıstık ve üzüm olur, fakat yolumuz olmadığından mahsülümüzü şehre getiremediğimiz gibi tüccarda almıyordu.

Perişandık var olsun sağ olsunlar Demokrat hükümetimiz yolumuzu yaptırdı şimdi mahsülümüzü rahat şehire getiriyoruz satışı kolay yapıyoruz evvelce tüccarlara minnet ederken şimdi onlar bize minnet ediyorlar. Hükümetimize teşekkür ederiz. İkinci bir köylü çıktı köyümüzde içme suyu yoktu bir kaç saat uzaktaki köyden içme suyu getirmek için aile ve kızlarımızı köye gönderiyorduk, suyu getirdikleri zaman saçları yolunmuş başları kırılmış perişan bir halde idiler varolsunlar sağ olsunlar Demokrat hükümetimiz içme suyumuzu köye getirdi, bizi bu azaptan kurtardı, kendilerine minnettarız. 3 ncü bir köylü çıktı evet Devlet köyümüze su getirdi bizi su sıkıntısından kurtardı kendilerine teşekkür ve minettarız fakat bizden 3 saat mesafede bulunan komşumuz köyde bizim evvelki durumumuzdadır. Çok kıymetli Demokrat hükümetimizden bu köy komşumuzada su getirmelerini rica ederim. Bizim Şanlıurfa'lılarında iyi konuşanları vardır. Rasgeldi Avukat

Adil gibi, Toprak reformu hakkında ilgililerin toplantı tertiplerinde bir çok hatiplerimiz konuşmaları ile ve gerekse yazılı itirazları ile Toprak Reformu kanununun toprak sahiplerine büyük zararlar ve tarımıda felce uğratacaklarını ispat ettiklerinden memleketimize çok fayda sağlayan bilhassa Adil Rasgeldiyi tebrik ve takdir ederim.

Bir gece Belediye Reislik zamanında Garnizon kumandanı Celâl Paşa, evde istirihat ederken bana telefon etti. Arabamı göndereyim Askeri mahfelin'e gelmenizi rica ederim, sizinle mühim bir işim var. Benim arabam var geliyorum dedim. (Abamorların binalarının yıkımı işinde Paşa bana kızgın olabilirdi) Mahfele gittim 3 paşa ve birde Yenişehirde kooperatif evlerini yaptıran kooperatif heyeti : Osman Çadırcı ve Dişçi Nihat Aksoy oturmuşlardı selamlaştık oturdum. Osman. Çadırcı Paşaların yanında ayak ayağının üzerine atmış elinde tesbihi fırlatarak bağırıyor derhal evleri boşaltınız. Dişçi Nihat Aksoy sizin yaptığınızı Ruslar yapmaz derhal evleri boşaltınız. Paşa nedir sordum? dedi bir kısım Subaylarımız evsiz kalmışşlardı. Yenişehirde Kooperatif evlerine yerleşmişler, konuşanlarıda işittiniz. Dedim, bu subaylar memleketimizin vatanımızın, malımızın, mülkümüzün, namusumuzun, muhafızlarıdır. Ve aynı zamanda misafirlerimizdir. Benim oturduğum evimide işgal edebilirler. Urfalılar misafir perverdirler. Siz misafir perverliği ihlal ediyorsunuz, ben müsaade edemem bu subaylar işgal ettikleri evlerde aylık ücret alabilirsiniz, onuda ben söylüyeceğim. İkmal edilmiş olanlardan aylık 150 TL. edilmemiş evlerden de 75 TL. aylık alabilirsiniz. Dedilerki biz yapılarımızı nasıl yaparız? 50 evden hepsini bir gündemi yapacaksınız? kısım kısım ikmal edebilirsiniz. Paşalar çok memnun oldular Kooperatifde razı oldu. Belediye Reisliğinden istifa ettikten 2 ay sonra ben ekinlerimi biçtirmek için biçer döğeri olan Yusuf Ziya Yetkin ile ekinlerimi görmek için Çekçek köyüne git-

tik döndük İpekyolunda. Sırın Köyünü geçtik. Askerler dur emrini verdiler, her gelen vasayit durdurulmuştu, bizde durduk, ne olduğunu bilmiyoruz. Askere sordum Subayınızı bana çağırırmısınız çağırdı bir subay geldi, bizi görünce emir verdi. Cemil Hacıkâmiloğlu'nun arabası şehre serbest girebilir. Teşekkür ettim, şehre girdik. Anladım ki darbeyi hükümet olmuş, Celâl Arıkan Paşada Askeri mahfelde tebrikat (tebrikleri) kabul ediyordu, tebrike bende gittim. Paşa beni karşıladı ve görüştüm, beni yanına oturttu gelenler Paşanın elini sıkıyordu, görüşüyorlar benimde elimi sıkıyorlardı. Kütle halinde sıra ile tebrikat devam etti. Merhum Osman Ağan Halk partisi idare heyetiyle geldiler. Paşa ile görüştüler benimle de görüştüler benim paşanın yanında oturduğumu görünce onlarda oturmak istediler.

Paşa müsaade etmedi. Karşıdaki Zeytin ağacını gösterdi, orada oturabilirsiniz. Ağacın yanına gittiler, orada oturdular. Halk aralıksız Paşa ve benimle görüşmeye devam ediyordu. Demokrat partiden Celâl Öncel ve idare heyetide geldiler, Paşa ve benimle görüştüler. Onlarda yanımızda oturmak istediler, Paşa müsaade etmedi. Osman Ağan'ın yerini gösterdi orada oturabilirsiniz sakın parti pırtı lafında yapmayın, onlarda Osman Ağa'nın yanına giderek orada oturdular. Memur ve esnaflar hep devamlı fasılasız görüşmeye geliyorlardı. Paşanın ikramına teşekkür ederek yerimden kalktım. Paşa kalkmama müsaade etmedi, bir müddet daha tebrikata devam etti. Ben tekrar müsaade istedim yarın Vali makamına gelmemi ve bir kahve içmemi teklif etti, elini sıktım ayrıldım. Bir gün sonra Vali makamına gittim. Beni karşıladı kahve ikramında bulundu. Dedi ben hem Garnizon Kumandanı hem Vali ve hemde Belediye Reisi vazifelerini görüyorum. Tebrik ettim, kahvesini içtim. Biraz sonra Paşa bir dosya istedi dosyayı aldı kontrol etti, benden sordu? Viranşehir kazası Bele-

diye Reisi Sabri Şıhanlı 90 ton buğday yardım almış sen Vilayet Belediye reisi 4 ton buğday almışsın niçin az aldın? dedi dedim paşam bana çok miktarda yardım ayırdılar, ben hissemden daha fazla muhtaç olanlara verdim, ihtiyacım olmazsa idi 4 tonuda almazdım. Arıkan Paşa çok memnun oldu müsaade alarak ayrıldım. Arıkan Paşa garnizon kumandanı Vali, Belediye reislik vazifelerini yapıyordu geniş yetkisi vardı fakat çok kibar hareket etti, bir çok şikayetler ve ihbarlara ehemmiyet vermedi, kimseyi incitmedi, bana karşı askeri mahfelde beni karşılaması yanına oturtması, tebrikatı beraberce yaptırması, ayrıca beni Vali makamına çağırarak kahve ikramında bulunması ile emsalsiz kibarlık göstermiştir. Celâl Arıkan Paşada kemallı bir paşa idi eğer kemalsız olsa idi elindeki yetkisini kötüye kullanarak bir çok Urfa'lıları perişan edebilirdi. Fakat kimseyi incitmedi kendisine Allah'tan Rahmet ve Mağfiret dilerim. Sözü Mevlânânın sözü ile bağlıyalım. İşi ehli Kemal'a veriniz sözünü kıymetli hemşirelerime tekrarlar bütün Vatan ve Milletime bütün İslâm âlemine dirlik ve birlik saadet ve Halık Azemin emirlerinden çıkmamalarını Hz. Muhammed Aleyselâmın yolundan ayrılmamalarını Cenâbı Allah'tan temenni eder şükranlarımı arz ederim.

Şanlı Urfa Eski Belediye Reisi
M. Cemil Hacıkâmiloğlu

Fiatı: KDV dahil 100.000.TL.